
Hans Schoenmakers

Staatsvorming in Guiné-Bissau

Research Reports No. 24 / 1985

African Studies Centre, Leiden / the Netherlands

In the same series

---

1. **Muller, M. S.**
Action and Interaction:
Social Relationships in a Low-income
Housing Estate in Kitale, Kenya.
1975
Dfl. 5,-
2. **Harrell Bond, B. E. and Rijnsdorp, U.**
Family Law in Sierra Leone.
1975
Out of print
3. **Rouveroy van Nieuwaal, E. A. B. van**
Vrouw, Vorst en Vrederechter.
1976
Dfl. 15,-
4. **Newman, P. and Roxana Ma (Eds.)**
Papers in Chadic Linguistics.
1977
Dfl. 8,-
5. **Savané, M. A. and Snyder, F. G.**
Law and Population in Senegal.
1976
Out of print
6. **Jonge, K. de and others**
Les migrations en Basse-Casamance,
Senegal.
1978
Dfl. 5,-
7. **Kapteijns, L.**
African Historiography
written by Africans. 1955-1973.
1978
Dfl. 7,50
8. **Kooijman, K. F. M.**
Social and Economic Change
in a Tswana Village.
1978
Out of print
9. **Konings, P.**
The political potential of Ghanaian miners.
1980
Dfl. 5,-
10. **Hoorweg, J. and Niemeijer, R.**
The impact of nutrition education at
three health centres in Central Province,
Kenya.
1980
Dfl. 3,50*
11. **Hoorweg, J. and Niemeijer, R.**
The nutritional impact of the Pre-School
Health Programme at three clinics in
Central Province, Kenya.
1980
Dfl. 3,50*
12. **Tuboku-Metzger, F. C. and
Laan, H. L. van der**
Land leases in Sierra Leone
1981
Dfl. 7,50
13. **Noppen, D.**
Consultation and Non-Commitment
Planning with the people in Botswana
1982
Dfl. 7,50
14. **Hoorweg, J. and Niemeijer, R.**
The Effects of Nutrition Rehabilitation at
three Family Life Training Centres
in Central Province, Kenya
1982
Dfl. 5,-*
15. **Isaacs, A. H.**
Dependence Relations between
Botswana, Lesotho, Swaziland and
the Republic of South Africa.
1982
Dfl. 7,50
16. **Van Binsbergen, Wim M. J.**
Dutch anthropology of Sub-Saharan
Africa in the 1970s.
1982
Dfl. 2,50
17. **Buijtenhuijs, Rob.**
Essays on Mau Mau.
1982
Dfl. 7,50
18. **February, V. A. (Ed.)**
From the Arsenal.
Articles from the Teachers' League
of South Africa.
1983
Dfl. 15,00
19. **Hoorweg, J. and others**
Nutrition Survey in Murang'a District, Kenya.
Part 1: Relations between Ecology,
Economic and Social Conditions, and
Nutritional State of Pre-School Children.
1983
Dfl. 5,00*
20. **Silitshena, R.M.K.**
Intra-Rural Migration and Settlement
Changes in Botswana.
1983
Dfl. 10,-
21. **Hoorweg J. and others**
Nutrition Survey in Murang'a District,
Kenya.
Part 2: Nutritional Cognition and the
Food Consumption of
Pre-School Children.
1984
Dfl. 10,-*
22. **Wim van Binsbergen en
Gerti Hesselink**
Recent Dutch and Belgian
research on the African state.
1985
Dfl. 25,-
23. **Hesp, P.M.A.**
Producer Prices in Tropical Africa.
1985
Dfl. 12,50

© 1985 J. H. Schoenmakers

Dfl. 13,50

The copyright of the separate contributions remains with the authors.
Copies may be ordered from the African Studies Centre, Stationsplein 12, 2312 AK Leiden,
the Netherlands.
Prices do not include postage.

* Available to readers in Kenya free of charge.

ISBN 9070110474

STAATSVORMING IN GUINÉ-BISSAU

VOORWOORD

De publicatie van dit onderzoeksrapport behoeft enige nadere toelichting. In juli 1981 werd een begin gemaakt met de uitvoering van het onderzoeksproject Guiné-Bissau: staatsvorming na een bevrijdingsoorlog van de afdeling Politieke Bewegingen en Geschiedenis van het Afrika Studiecencentrum in Leiden. (Zie: W.M.J. van Binsbergen: Onderzoeksprogramma 1981-1986. Afdeling Politieke Ontwikkelingen en Geschiedenis. Afrika Studiecencentrum, Leiden 1981).

De presentatie van een eerste afbakening van het onderzoeksterrein in december 1981 en een literatuuronderzoek getiteld Politiek in Guiné-Bissau in augustus 1982 waren het uitgangspunt voor discussies op de afdeling die er toe leidden dat het verdere onderzoek zich richtte op een analyse van de rurale ontwikkelingspolitiek van de overheid en de uitvoering daarvan in een geselecteerde regio. (Zie: Hans Schoenmakers: Staat en Rurale Ontwikkeling in Guiné-Bissau: een onderzoeksvoorstel. Afrika Studiecencentrum, Leiden, 1982).

Bij een kleine Nederlandse uitgeverij bleek belangstelling voor de publicatie van het literatuuronderzoek over politieke ontwikkelingen in Guiné-Bissau. De uitgever stelde voor een andere auteur te verzoeken een artikel over sociaal-economische ontwikkelingen te schrijven en het te publiceren samen met het manuscript van het Afrika Studiecencentrum. Redactionele meningsverschillen over het bij te voegen artikel en financieringsproblemen vertraagden de gezamenlijke onderneming zodanig dat het Afrika Studiecencentrum eind mei 1985 besloot het manuscript alsnog in eigen beheer uit te geven. Uiteraard met een toevoeging over recente ontwikkelingen en raadpleging van inmiddels verschenen nieuwe literatuur, maar niet in het engels zoals gebruikelijk.

Ik dank Dr. Wim van Binsbergen, Dr. Rob Buijtenhuijs, Drs. Paul Jekkers, Dr. Piet Konings, Drs. Willem Polder en Drs. Herman Sterenborg voor hun opbouwende kritiek op de eerdere versie van dit onderzoeksrapport. Adrienne van Wijngaarden, Mieke Zwart, Ria van Hal en Bert Dubbeldam van het secretariaat van het Afrika-Studiecencentrum voerden met veel zorg en accuratesse de lay-out en het typewerk uit voor deze publicatie.

INLEIDING

De meeste Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara verwierven in de afgelopen 25 jaar hun uiteindelijke politieke onafhankelijkheid via constitutionele conferenties en referendums. In de Portugese kolonies Angola, Mozambique en Guiné-Bissau moesten langdurige en bloedige guerilla-oorlogen worden gevoerd om de politieke leiders in Lissabon ervan te overtuigen dat onafhankelijkheid onvermijdelijk was. Het thema van deze studie is het ontstaansproces van een onafhankelijke staat uit een nationale bevrijdingsbeweging in het kleine West Afrikaanse land Guiné-Bissau.

In de hierna volgende hoofdstukken zal de dynamiek van de politieke en staatkundige processen worden beschreven en een aanzet worden gegeven tot analyse, zonder dat er diep wordt ingegaan op de sociaal-economische processen. Niet omdat ik een analyse van louter formele aspecten van het politieke en staatkundige bestel voorsta. Integendeel. De bewust opgelegde beperking heeft hier als belangrijkste doel een zo volledig mogelijk historisch beeld te krijgen van de politieke ontwikkelingen en economische en maatschappelijke processen zullen slechts kort besproken worden in zoverre ze direct verband houden met politieke en staatkundige ontwikkelingen. Een studie van het formele politieke niveau van een sociale formatie is gerechtvaardigd, zolang dat niveau niet als een gegeven op zichzelf wordt beschouwd en het onderzoek dient als het in kaart brengen van alle belangrijke aspecten, met als doel het blootleggen van de verhoudingen met het economische niveau. In dit kader zal ook niet uitvoerig worden ingegaan op de militaire aspecten die een rol hebben gespeeld bij het proces van staatsvorming.

In deze studie wordt de staat opgevat als een politieke, overkoepelende organisatievorm die de bijzondere neerslag is van een krachtsverhouding tussen klassen en klassenfracties, een organisatie voor het handhaven en reproduceren van de voorwaarden voor een productiewijze of een specifieke koppeling van productiewijzen. De monopolisering van geweld is inherent aan deze organisatievorm. Er zijn zeker vier niveau's te onderscheiden, te weten de apparaten (instellingen/instituties), de represen-

tatieve organen (b.v. het parlement), de ideologische organen (b.v. staatspers, onderwijs) en de materiële (financiële-economische) basis (Stuurman 1978: 18; Lonsdale 1981: 156).

Er zal niet worden ingegaan op alle elementen en aspecten van de staat en de politiek in Guiné-Bissau. De keuze voor een beperkt aantal cruciale staatsinstituties is geïnspireerd door het historisch gegeven dat in het ontstaan en de verdere ontwikkeling van de onafhankelijke staat Guiné-Bissau, de politieke partij PAIGC een dominerende rol heeft gespeeld en van daaruit de belangrijkste staatsinstituties en - organen zijn ontstaan. Deze benaderingswijze biedt overigens wel mogelijkheden te verwijzen naar andere ontwikkelingen.

I DE KOLONIALE STAAT IN GUINE-BISSAU

In de loop van de 19de eeuw werden in Guiné-Bissau de fundamenten gelegd voor de opbouw van een moderne koloniale staat. De huidige grenzen van het land werden in eerste instantie in 1886 vastgelegd in een verdrag tussen Portugal en Frankrijk en later in 1906 nog eens nader gepreciseerd. Het kleine Portugees Guiné was sindsdien het gebied dat Portugal was overgebleven van een deel van Afrika dat het als eerste Europese natie had ontdekt en verkend.

Vanaf het begin van de Portugese expansie in West Afrika in de vijftiende eeuw werd Guiné bestuurd vanuit de Kaap Verdische Eilanden. Pas in de zeventiende eeuw werden op het vasteland militaire bestuursfunctionarissen benoemd. Hun belangrijkste taak was toezicht te houden op de slavenhandel die een monopolie was van de Kroon in Lissabon. Het proces van afschaffing van slavenhandel en de vestiging van een koloniale economie vereiste een nieuwe bestuurlijke en administratieve infra-structuur. Sinds de jaren dertig van de vorige eeuw kreeg Guiné dan ook geleidelijk aan meer bestuurlijke autonomie tot het tenslotte in 1879 bestuurlijk werd losgekoppeld van de Kaap Verdische Eilanden. De zetel van de eerste gouverneur van de kolonie was in Bolama. De stad bleef tot 1941 hoofdstad van Portugees Guiné (Mota 1954 II: 26,33,41).

De vestiging van de koloniale staat was overigens niet de eerste kennisgeving van de hier wonende volken met overkoepelende staatkundige structuren. In de 16de eeuw was in het noord-oosten van de huidige republiek Guiné-Bissau het Kaabu rijk ontstaan dat zich uitstreckte tot aan de bovenloop van de rivier de Gambia en tot in de eerste helft van de 19de eeuw een wisselend aantal kleinere politieke eenheden omvatte. De desintegratie van dit rijk in de tweede helft van de 19de eeuw was mede het gevolg van de vestiging van de koloniale staat. In de opvatting van de Portugese koloniale autoriteiten dienden daartoe Afrikaanse politieke structuren afgebroken te worden.

Het opzetten van een aangepaste politieke en bestuurlijk-administratieve structuur ten einde de organisatie van een nieuwe koloniale economie

mogelijk te maken, vereiste de effectieve bezetting van het territorium. De strijd tussen de Europese naties om de verdeling van Afrika dwong Portugal bovendien om haar historische claims waar te maken en zich militair en bestuurlijk duidelijk te manifesteren. Een en ander betekende dat met name vanaf 1890 het bestuur sterk werd gemilitariseerd. De zogenaamde militaire pacificatietochten om de verschillende etnische groeperingen te onderwerpen aan het Portugees bestuur duurden voort tot in de twintiger jaren van deze eeuw (Mota 1954 II: 45).

De vestiging van een eigen koloniaal bestuur in Guiné betekende niet alleen een herorganisatie van het bestuur, de opvoering van de militaire aanwezigheid en het verzelfstandigen van douane- en belastingdiensten, maar ook de invoering van wetten die waren gericht op de economische exploitatie van de kolonie. De belangrijkste wettelijke regelingen waren zeker die betreffende de inheemse arbeid, het bezit en gebruik van grond en de belastingheffing op hutten. Deze wetten werden sinds 1878/79 successievelijk gedecreteerd en in het eerste decennium van de twintigste eeuw beschikte het koloniaal bestuur over een complex wetten waarmee de exploitatie van Guiné in grote lijnen was gelegaliseerd. Naar gelang de politiek-economische conjunctuur in de kolonie en het moederland zijn die wetten in de loop van de twintigste eeuw opnieuw geformuleerd, geheel of gedeeltelijk gewijzigd en soms ingetrokken.

Hoewel er nieuwe politiek-bestuurlijke en financiële structuren werden gecreëerd in Guiné, was er ook sprake van een sterk centralistisch georganiseerd bestel. In de "metropool" Lissabon werden door de regering wetten afgekondigd voor de overzeese gebieden. De gouverneur was de directe vertegenwoordiger van de Kroon in Lissabon. Deze centralistische instelling was zeker niet onomstreden en met name binnen de republikeinse beweging in Portugal werd gepleit voor decentralisatie van het koloniale bestuur. De val van de monarchie in 1910 en het uitroepen van de republiek in Portugal brachten echter aanvankelijk nog niet veel verandering. In de nieuwe grondwet van 1911 werd wel in een artikel over het bestuur van de overzeese gebieden gesteld dat dit gedecentraliseerd moest zijn, maar pas in 1914 kreeg dit principe concrete vorm door de afkondiging van een gedetailleerde bestuurswet. In grote lijnen zag de

structuur van de koloniale staat in Guiné er nu als volgt uit. Aan het hoofd stond de gouverneur, geassisteerd door een secretaris en een militair commandant. De bevoegdheden van de gouverneur waren groot. Benoemd door het Ministério das Colónias, regelde hij de uitvoering van wetten en decreten in de overzeese provincie, evenals de inrichting van de verschillende onderdelen van het openbaar bestuur. Belangrijk was ook de instelling van de adviesgevende raden. Op ministerieel niveau in Lissabon was dat de Conselho das Colónias die over wettelijke en bestuurlijke aspecten van de kolonie adviseerde en middels een ingewikkeld kiesstelsel was samengesteld uit invloedrijke kolonisten. Deze raad is onder verschillende namen, maar met ongeveer dezelfde functie blijven bestaan tot in 1974. In de kolonie zelf werd een Conselho de Governo ingesteld, eveneens met een adviserende functie. (Wilensky 1971: 31, 36, 46, 49).

Vanaf 1912 werden bestuurswetten afgekondigd waarin een geleidelijke overgang van een strikt militair bestuur naar een burgerlijk bestuur werd geregeld. Guiné werd ingedeeld in twee gemeentes en zeven circunscrições (soort district). Aan het hoofd van zo'n district stond een administrador die uitgebreide bevoegdheden had om zijn gebied te besturen. Het gebied was weer onderverdeeld in posten waar een chefe de posto zetelde. Dit was de laagste koloniale bestuursambtenaar die het nauwste contact had met de Afrikaanse bevolking. Hij werd weer geassisteerd door een of meer Afrikaanse helpers die een soort politiefunctie vervulden, de zogenaamde cipaios (Pereira 1914: 35; Lopes 1982: 65).

In 1914 kwam dus de definitieve wet op het bestuur van de overzeese provincie uit en tegelijkertijd een wet op het financieel beheer. Ook in deze wet werd het principe van decentralisatie vorm gegeven. De inkomsten van de staat werden voornamelijk gebruikt voor de bouw van residenties van koloniale autoriteiten en ambtenaren en voor de instelling van bestuurlijke instituties. Onderwijs, gezondheidszorg en agrarische diensten werden opgericht ten dienste van de Europese gemeenschap in de kolonie en ter bevordering van de handelsbetrekkingen met de metropool. De belangrijkste handelsproducten waren overigens palmolie en aardnoten (Lopes 1982: 64-65).

De periode van de eerste republiek in Portugal (1910-1926) was er een van permanente politieke en economische crisis. Een crisis die ook z'n uitwerking had in de kolonie. De decentralisatie van het koloniaal bestuur had aanvankelijk wel enige economische ontwikkeling gestimuleerd, maar droeg in de loop van de jaren twintig ook bij aan een monetaire crisis. De bevoegdheid van de koloniale autoriteiten ook in financiële kwesties tamelijk zelfstandig op te treden had geleid tot onverantwoorde investeringen. De Portugese staat was genoodzaakt grote subsidies te verlenen aan de overzeese gebieden (Schnitter 1979: 26-27, 30).

De militaire staatsgreep van 1926 en het aan de macht komen van Salazar in 1928 betekenden voor de kolonies op den duur in ieder geval op financieel-economisch niveau een forse verandering in het beleid. In 1926 kreeg de in 1864 opgerichte Banco Nacional Ultramarino tot taak de financiële saneringspolitiek van Guiné te superviseren. Er kwam tegelijkertijd een zeer strenge controle over de koloniale regering. In 1929 werd in een overeenkomst tussen de centrale regering in Lissabon en de Overzeese Bank een limiet vastgesteld aan papiergeld dat in de kolonie Guiné mocht worden uitgegeven, te weten ter waarde van 22.000.000 escudos. Een bedrag dat later meerdere malen werd verhoogd. Dat papiergeld werd gegarandeerd door een geldreserve van de Banco de Portugal (Barbosa 1946: 700). Basisvoorwaarde voor de gezondmaking van de economie was het principe dat moest worden voorzien in het eigen budget. Iedere kolonie moest haar eigen begroting opstellen gebaseerd op eigen middelen. Tegen de achtergrond van de integratie van de kolonies in de economie van de metropool betekende dit principe in feite rigoreuze overheidsbesparingen (Duffy 1962: 337).

De politieke, sociale en economische uitgangspunten van het koloniaal beleid van het nieuwe bewind werden vastgelegd in de Acto Colonial van 1930, ontworpen door Salazar zelf, en in 1933 in zijn geheel opgenomen in de nieuwe grondwet van de corporatieve Estado Novo van Portugal. De koloniale wet ademt de geest van een nationalistische doctrine en stelt uitdrukkelijk dat Portugal de historische missie heeft de overzeese gebieden te koloniseren en te civiliseren en morele invloed uit te oefenen (Wilensky 1971: 119). Door de Acto Colonial op te nemen in de grondwet

van Portugal werd nadrukkelijk gesymboliseerd dat de overzeese gebieden een integraal deel waren van het Portugese imperium. In economisch opzicht betekende dat, dat die gebieden eveneens een integraal deel waren van de economische organisatie van de Portugese natie en aldus een plaats innamen in de wereldeconomie. Voor Guiné betekende dat in de praktijk dat voortaan zeer strikte controle werd uitgeoefend op buitenlandse, vooral Franse investeringen. Door middel van beschermende tarieven en een streng vergunningenbeleid werden buitenlandse ondernemingen weggeconcentreerd ten gunste van Portugese bedrijven. De Companhia Uniao Fabril (CUF) trok het meeste profijt van deze situatie en controleerde via het handelshuis Gouveia (een filiaal van CUF) vrijwel de totale handel in de kolonie (Lopes 1982: 65).

Die handel had inmiddels aan omvang en belang gewonnen. De overgang van slavenhandel naar een agrarische exporteconomie was moeizaam verlopen en aanvankelijk waren het eerder Franse en Britse handelaren die profijt wisten te halen uit de Portugese kolonie dan de Portugezen zelf. Maar in de loop van de twintigste eeuw, en met name na de min of meer definitieve onderwerping van de volken van Guiné, groeide het aandeel van de Portugese handel. De belangrijkste stimulans kwam van het restrictief vergunningenbeleid van het Salazar-regime. Zoals gezegd waren palmolie en pinda's de belangrijkste handelsproducten. En hoewel misschien niet gesproken kan worden van een ontwikkeling naar een monocultuur in de zin van een volledig afhankelijk zijn van de economie van één product, kan toch vastgesteld worden dat de pinda bijna drie-vierde van de totale exportwaarde van de kolonie uitmaakte (Rudebeck 1974: 50). In 1822 werd een exporteerbare productie van 12.000 ton gemeld en sindsdien liepen de exportcijfers gestadig op tot een jaarlijks gemiddelde van 32.000 ton in de jaren veertig van deze eeuw (Gouveia 1952: 447; Boletim 1946: 192).

Ook palmolie was een veel gevraagd product. Aanvankelijk werd alleen de door de bevolking bereide olie uitgevoerd, later werden ook de pitten naar Europa vervoerd om daar in de fabrieken te worden verwerkt. Eind jaren veertig werden zo'n 700.000 ton palmolie en gemiddeld 13.000 ton palmpitten uitgevoerd. Rijst werd eveneens al in een vroeg stadium van

groot aantal bevolkingsgroepen en omdat het in de zelfvoorzienende economie onder moeilijke omstandigheden moet worden gecultiveerd, is de uitvoer van het graan altijd nogal wisselend geweest. Niettemin is ook de rijstexport steeds van enig belang gebleven en werd rond 1950 gemiddeld ruim 1000 ton uitgevoerd (Comércio Externo 1957: 53).

In het algemeen is er vanaf het begin van deze eeuw sprake van een gestadige stijging van de waarde van de export. Terwijl in 1900 nog voor een waarde van ruim 400.000 escudos werd uitgevoerd, was dat in 1920 al voor bijna 10 miljoen escudos. Sinds het Salazar-regime is die waarde steeds boven de 20 miljoen gebleven en in 1947 steeg ze voor het eerst boven de 100 miljoen escudos (Comércio Externo 1957: 55).

Nog voor de publicatie van de Acto Colonial in 1930, werden in 1926 nieuwe richtlijnen voor het koloniale bestuur afgekondigd en overigens weer opgenomen in de koloniale wet. In 1933 werden de bestuursmaatregelen nader uitgewerkt. In het algemeen kan gezegd worden dat min of meer expliciet onderscheid werd gemaakt tussen het bestuurlijke niveau in het moederland en dat van de kolonie. In Portugal waren de centrale regeringsorganen van het koloniaal imperium: 1. het nationale parlement; 2. de centrale regering; 3. het bureau van de koloniale gouverneurs. Ze werden bijgestaan door diverse adviesgevende organen van het koloniaal bestuur in Lissabon. In de kolonie was de gouverneur de hoogste autoriteit en vertegenwoordiger van de centrale regering in Lissabon. Hij werd bijgestaan door een Conselho de Governo en technische commissies. In deze structuur waren de bevoegdheden van de Minister van Kolonies het meest uitgebreid. Zodanig zelfs, dat van bevoegdheden van het parlement slechts bij uitzondering sprake was. De minister kon wettelijke decreten herroepen wanneer hij vond dat ze illegaal waren afgekondigd of strijdig waren met nationale belangen. De gouverneur had wetgevende bevoegdheden bij goedkeuring van zijn Raad, maar van fundamenteel belang was de goedkeuring van de minister in Lissabon. De naam van het ministerieel adviesorgaan Conselho das Colónias werd overigens gewijzigd in Conselho do Império Colonial (Wilensky 1971: 74, 126, 130-133).

Samenvattend kan gesteld worden dat de instelling in fasen van de corporatieve en dictatoriale Estado Novo in Portugal niet zozeer een fundamentele, structurele wijziging bracht voor de koloniale staat in Guiné-Bissau. In Lissabon en in Guiné bleven de meeste ambten en politiek-bestuurlijke instituties bestaan of werden slechts op beperkte schaal gereorganiseerd. Van wezenlijk belang was wel de verschuiving van politieke en financieel-economische bevoegdheden van de kolonie naar Lissabon.

Het autoritaire en paternalistische bewind van Salazar manifesteerde zich echter ook nog op andere wijze. Met name de wetgeving met betrekking tot de Afrikaanse arbeid, het eigendom en het gebruik van de grond drukte een duidelijk stempel op de inhoud en vorm van het Portugees kolonialisme. Zoals gezegd werden de uitgangspunten van de grondpolitiek in de kolonie in het begin van de eeuw neergelegd in een aantal wetten en decreten. Het belangrijkste principe was in feite de verklaring tot staatsdomein van alle grond die niet in privé-eigendom was. Omdat nergens duidelijke grenzen bestonden van de gronden die traditioneel door de Afrikanen werden bewerkt, was het mogelijk dat de koloniale staat land verpachtte dat van de Afrikaanse gemeenschappen was. En dat gebeurde dan ook in de praktijk.

Juridisch gezien was het belangrijkste probleem met betrekking tot het grondenrecht de wijze waarop het Portugese legale stelsel van privé-eigendom verbonden moest worden met het Afrikaanse gewoonterecht dat het communaal gebruik van de grond regelde. De Portugezen moesten dat Afrikaanse rechtstelsel wel erkennen omdat ze nooit helemaal in staat zijn geweest het eigen rechtstelsel over te hevelen. De legale formuleringen van het koloniale grondenrecht lieten echter toe dat ten alle tijde uitleg mogelijk was naar de kant van het Portugees-Europese recht. In een in 1938 gedecreeteerde regeling over het uitgeven van grondconcessies in Guiné stond dus wel dat inheemse gronden onvervreemdbaar waren, maar bleef onduidelijk wat daaronder precies werd verstaan of waar die precies lagen (Barbosa 1947: 354).

Naast de regulering van het grondenrecht was de wetgeving betreffende Afrikaanse arbeid en, daarmee samenhangend, de politieke en sociaal-culturele rechten van de Guinese bevolking van belang. Het in 1899 afgekondigde principe van de morele plicht tot arbeid voor Afrikanen en de bevoegdheid van de staat die arbeid eventueel af te dwingen is tot 1961 gehandhaafd. Wel zijn er voortdurend wijzigingen aangebracht in het arbeidsrecht en scherpe kanten weggeslepen. Het Salazar-regime decreteerde in 1928 een arbeidscode waarin werd bepaald dat gedwongen arbeid alleen nog mocht worden aangewend ten behoeve van openbare werken. Gestraften en zij die hun belastingverplichtingen niet nakwamen kon eveneens dwangarbeid tot een periode van een jaar worden opgelegd (Wilensky 1971: 89-91). In het jargon van de Estado Novo heette het, dat de Portugese koloniale politiek was gericht op de verbetering van het culturele, economische en sociale niveau van de zwarte Afrikanen. Die politiek bood hun de mogelijkheid zichzelf te ontwikkelen tot eerbare burgers die waardig waren om deel te nemen aan de Portugese samenleving. (Duffy 1962: 292). Maar vóór de Afrikanen geassimileerd waren tot volwaardige Portugese burgers hadden ze een lange weg te gaan. Arbeid was daarvoor het geschiktste middel.

In een statuut betreffende de politieke, civiele en strafrechtelijke rechten van de Afrikanen, gepubliceerd op 6 februari 1929 werden de lijnen uitgestippeld om tot sociaal-culturele en economische gelijkheid te komen via het wettelijk vastleggen van de ongelijkheid. Het Statuut bepaalde namelijk dat de bevolking in de kolonies bestond uit twee groepen: os indigenas (inboorlingen) en nao indigenas, zij die in het bezit waren van een volledig Portugees burgerschap. "Inboorlingen waren die individuen van het zwarte ras, of van zwarte afstamming die door hun opleiding en gewoontes niet uitstegen boven de grote meerderheid van dat ras" (Wilensky 1971: 81). Deze onderscheiding was de basis voor het proces van assimilatie. Om de status van assimilado, volledig Portugees burgerschap, te verkrijgen moest men o.m. 18 jaar zijn en uitstekend Portugees spreken en schrijven. De Afrikaan moest aantonen dat hij voldoende geld verdiende om zichzelf en zijn familie te onderhouden, dat hij van onbesproken gedrag was en dat hij zijn belastingen betaalde (Barbosa 1947:

344). Deze wettelijke regelingen werden opgenomen in de Acto Colonial en aldus in de grondwet van 1933.

In 1951 vond Lissabon dat modificaties in de grondwet nodig waren. Principieel veranderde er echter weinig. Zo verdween de term "kolonies" uit de wet en werd consequent gesproken van "overzeese provincies" en "Portugese overzeese gebieden". Het Ministerie van Kolonies werd vervangen door het Ministerie van Overzeese Provincies en de adviserende raad van het ministerie zag haar naam Conselho do Império Colonial veranderd in "Overzeese Raad" (Conselho Ultramarino). Wat betreft de fundamentele uitgangspunten van de grondwet met betrekking tot de overzeese gebieden bleef staan dat het een intrinsieke plicht van de Portugese natie was om haar historische missie te vervullen van kolonisatie van de overzeese gebieden en het brengen van beschaving aan de daar wonende volker. Wat betreft de economische organisatie van de provincies werd opnieuw gesteld dat die een deel moest zijn van de algehele economische organisatie van de Portugese natie (Wilensky 1971: 149-150).

Zoals gebruikelijk in Portugal werden de herzieningen in de grondwet concreet uitgewerkt in aparte wetten. Opmerkelijk was dat in Guiné geen Conselho Legislativo werd opgezet, zoals in Angola en Mozambique. In deze kolonies konden nu voor het eerst bepaalde sociale groeperingen zich laten vertegenwoordigen in deze raad. In Guiné bleef alleen de Conselho do Governo de gouverneur adviseren bij het bestuur. De gouverneur koos en benoemde daarin een vertegenwoordiger voor de inheemse bevolking (Wilensky 1971: 155). Dus van een eerste stap naar politieke participatie van de Afrikaanse bevolking was nog geen sprake in Portugees Guiné.

Van groot belang was ook dat ondanks alle herzieningen en herformuleringen het principe van ongelijkheid gehandhaafd bleef. "Inboorlingen" blijven personen van het "zwarte ras of daarvan afstammend die nog niet die opvoeding en onderwijs hebben gehad en zich individuele en sociale gewoontes hebben eigen gemaakt die nodig zijn voor de integrale toepassing van het publieke en private recht van de Portugese burgers". Nogmaals, de inheemsen hadden géén politieke rechten, met slechts één

uitzondering: de benoeming door de gouverneur van vertegenwoordiger(s) van de bevolking in zijn adviesgevende raad. In de arbeidswetgeving kwam géén verandering. Om een volledig Portugees burger te worden moest men 18 jaar zijn, van goed gedrag zijn, een goede opleiding hebben gehad en geen militaire dienst hebben geweigerd (Wilensky 1971: 159, 163, 165, 167). De wet bleef van kracht tot 1961 toen ze onder druk van het plotseling opblazend verzet tegen het Portugese bewind in de kolonies ijlings werd ingetrokken. In Guiné had de assimilatie-politiek tot resultaat gehad dat in dat jaar 6046 assimilados werden geteld (Lopes 1982: 67). Een pover resultaat van een decennia lange beschavingspolitiek.

In 1963 werden nieuwe staatkundige hervormingen afgekondigd voor Guiné. Tien jaar later dan in de andere kolonies werd de Conselho Legislativo ingesteld. De regeringsraad bleef overigens bestaan als assisterend en adviserend lichaam van de gouverneur in zijn wetgevende functies. Een aantal wetgevende bevoegdheden werden overgedragen aan de nieuwe raad, die 11 leden telde. De leden van de Conselho Legislativo werden voor een deel benoemd door autoriteiten en corporaties en voor een deel door Portugese burgers die een bepaald minimum aan belasting betaalden. In de raad zaten bovendien drie "vertegenwoordigers" van de Afrikaanse bevolking. Het ging hier om door de koloniale overheid benoemde volkshoofden die optraden als regionale vertegenwoordigers van het koloniaal bestuur. (Ediçao 1972: 39). Voor het eerst namen dus Afrikanen zitting in een bestuursorgaan, maar dat kan onmogelijk als een vorm van politieke participatie van de bevolking worden beoordeeld.

De activiteiten van de PAIGC dwongen de regering in Portugal tot deze hervormingen van het staatkundig en bestuurlijk bestel in de kolonie, in de hoop het opkomend nationalisme de wind uit de zeilen te nemen. Het koloniale imperium begon echter in het begin van de jaren zestig te wankelen. In India werd Goa in de Indiase staat opgenomen en in de Afrikaanse kolonies begon de gewapende opstand toen bleek dat de Portugezen daar niet op vreedzame wijze de politieke macht wilden overdragen. Althans in de opvatting van de bevrijdingsbewegingen hadden de hervormingen niets van doen met de onafhankelijkheid die ze nastreefden.

In Guiné lukte het de PAIGC in de loop van de jaren zestig een toenemend deel van het land onder controle te brengen en een nieuw bestuur op te zetten in de bevrijde gebieden. Maar behalve door militaire overwinningen en het introduceren van echte vormen van politieke participatie, werd het koloniale stelsel ook ondermijnd door de sabotage van de koloniale economie. Sinds 1961 verslechterde de buitenlandse handel van de kolonie - vrijwel geheel gericht op Portugal - in toenemende mate. Het deficit op de handelsbalans groeide: terwijl steeds meer geïmporteerd moest worden, daalde de export. Met name met de export van aardnoten ging het sinds de tweede helft van de zestiger jaren steeds slechter (Rudebeck 1974: 49-50).

Toen in 1968 António de Spínola tot Gouverneur van Guiné werd benoemd hadden de Portugezen al een groot deel van hun politieke en economische controle over de kolonie verloren. De komst van De Spínola betekende een wijziging in de koloniale strategie om de PAIGC te bestrijden en de introductie van een Portugese opvatting van politieke participatie van de Afrikaanse bevolking. Terwijl de oorlog onverminderd doorging werd door De Spínola met veel propagandistisch geweld een sociaal-economisch en politiek ontwikkelingsprogramma geïntroduceerd dat was gebaseerd op de principes van sociale rechtvaardigheid, een opwaarderen van traditionele structuren tot moderne politiek-bestuurlijke organisatievormen en sociaal-economische ontwikkeling (Spínola 1971: 361). De Spínola's politiek voor een "Beter Guiné" hield zeker een intensivering in van de koloniale ontwikkelingsprogramma's die sinds het begin van de jaren vijftig waren gestart. Op politiek niveau trachtte hij nieuwe verhoudingen te creëren tussen de koloniale staat en etnische groepen door middel van het jaarlijks bijeen roepen van het Congresso do Povo da Guiné waar vertegenwoordigers van de verschillende etnische groeperingen in aparte bijeenkomsten met het koloniaal gouvernement van gedachten wisselden over politieke en sociaal-economische problemen (Belchior 1973: 49, 53). Een onderdeel van de politiek van opwaarderen van traditionele bestuursstructuren was het benoemen van Afrikaanse lokale en regionale hoofden tot koloniale bestuursfunctionarissen. Voor hun ambt ontvingen ze een vastgesteld salaris (Spínola 1970: 46).

Het ging dus om een poging tot politieke volksparticipatie gebaseerd op traditionele structuren. Maar in feite was het een politiek van gebruikmaking van stamverschillen, het tegen elkaar uitspelen van etnische groeperingen en het creëren van verschillen binnen die groepen zelf om zodoende politiek te kunnen domineren over een in groepen verdeeld volk.

Er is sprake van enige sociale ontwikkeling in de laatste jaren van de koloniale periode. De investeringen in onderwijs en gezondheidszorg namen toe en er maakten meer Afrikanen gebruik van deze dienstverlening. Ook de investeringen in de economische sector namen toe, dit in het kader van de zesjaren ontwikkelingsplannen. Maar alles bij elkaar was het toch niet indrukwekkend, zeker als die ontwikkelingen worden vergeleken met die in vele andere Afrikaanse landen (Rudebeck 1974: 64-65).

De herzieningen in de koloniale politiek op staatkundig en sociaal-economisch gebied hebben de bevrijdingsbeweging zeker extra moeilijkheden bezorgd. Maar de aanhang van de PAIGC bleef groeien en de militaire successen tegen het koloniale leger werden steeds indrukwekkender. Internationaal verloor Portugal veel steun en won de PAIGC aan sympathie. Opnieuw trachtte de regering via bestuurlijke hervormingen het gelijk aan haar kant te krijgen. In 1970 werden nieuwe grondwetsherzieningen aangekondigd, waarin ook veranderingen in de politiek-bestuurlijke structuur van de "overzeese gebieden" waren voorzien. Zoals te verwachten viel bleek er bij de uiteindelijke presentatie van de nieuwe bestuurswet in juni 1972 weinig wezenlijks te veranderen. De overzeese provincies bleven integraal deel uitmaken van de Portugese natie, maar met eigen structuren en met de mogelijkheid te worden bestempeld tot staat. Dit laatste was nieuw. Wanneer het in overeenstemming was met de nationale traditie, de sociale vooruitgang én de complexiteit van het bestuur kon een overzeese provincie de eretitel van staat verwerven. Let wel: eretitel. Angola en Mozambique werden deze titel waardig bevonden. Guiné nog niet.

Op 22 december 1972 werd in het kader van deze herziening per decreet een nieuw Estatuto Politico-Administrativo da Provincia da Guiné afgekondigd. Guiné werd dus nog niet rijp bevonden om als staat te worden betiteld en bleef als provincie van Portugal een autonome regio. De belangrijkste bestuurlijke hervorming was de vervanging van de Conselho de Governo door een Junta Consultativa Provincial. Hierin zaten geen vertegenwoordigers meer uit de Conselho Legislativo. Deze wetgevende raad werd nu Assembleia Legislativa genoemd en werd uitgebreid van 11 tot 17 leden. Het aantal vertegenwoordigers van de traditionele Afrikaanse bestuurseenheden bleef echter hetzelfde, namelijk drie. (Deze naamsveranderingen kunnen natuurlijk niet los worden gezien van het feit dat op datzelfde moment de PAIGC bezig was met de voorbereiding van de verkiezing van een volwaardig parlement in de bevrijde gebieden). Ook wat het lokale bestuur betreft bleef alles bij het oude. In weinig sociaal en economisch ontwikkelde regio's bleven de postos administrativos bestaan. Deze waren weer onderverdeeld in regedorias waarvan de lokale hoofden, zoals gezegd, geleidelijk aan werden verheven tot koloniale bestuursambtenaren met een salaris (Agência-Geral 1974: 169).

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat de vestiging en de uitbouw van de koloniale staat het definitieve einde betekende van oudere Afrikaanse politiek-bestuurlijke structuren. De onderwerping van de volken van Guiné enerzijds en de doorwerking van Portugees republikeinse ideeën over koloniaal bestuur anderzijds creëerden sinds het tweede decennium van deze eeuw een situatie waarin decentralisering van de koloniale politieke en financieel-economische besluitvorming kon worden verwezenlijkt. Een proces dat met het aan de macht komen van Salazar in 1928 abrupt werd gestopt. Het nieuwe regime in Portugal bouwde wel voort aan reeds ontwikkelde koloniale bestuursstructuren, maar voerde tegelijkertijd een rigoreuze centralisering door waardoor wetgeving en uitvoering daarvan viel onder verantwoordelijkheid van de regering in Lissabon en haar directe vertegenwoordiger van de regering in Bissau in de persoon van de gouverneur. In deze conceptie was geen plaats voor Afrikaanse politieke participatie. Een principe dat tot het zeer bittere einde werd volgehouden. Pas toen de invloedssfeer van het koloniaal bestuur door de guerilla-groepen van de nationale bevrijdingsbeweging

was teruggedrongen tot de hoofdstad Bissau en enkele districtshoofdplaatsen werd een overleg orgaan opgericht waarin vertegenwoordigers van verschillende etnische groeperingen zitting namen. De naamsverandering die in 1972 werd ingevoerd voor een aantal bestuursorganen, waardoor o.a. de Wetgevende Raad voortaan Wetgevende Assemblee heette, had alles te maken met de voorbereidingen die de PAIGC trof voor de algemene verkiezingen van een volwaardig parlement in de bevrijde gebieden.

Zelfs Portugese staatsrecht deskundigen durfden niet de hervormde koloniale bestuursstructuren in Guiné als een volwaardige staat te betitelen. Iets dat ze voor Angola en Mozambique kennelijk wel voor hun rekening wilden nemen.

Aldus was in Portugees Guiné een situatie ontstaan waarin de vorming van een onafhankelijke staat vrijwel geheel plaatsvond buiten de kaders van de bestaande koloniale staatsorganisaties. Dat gold vooral voor het platteland. Hierin verschilt de Guinese onafhankelijkheidsgeschiedenis en staatsvorming van de meeste andere Afrikaanse landen. Niettemin gold ook voor de nieuwe machthebbers dat met de volledige politieke onafhankelijkheid in 1974 niet zonder meer een volledige nieuwe staatsstructuur kon worden ingevoerd. Met name in de hoofdstad had men te maken met een centralistisch georganiseerde bestuurlijke infra-structuur. De centraliserende tendens in het koloniaal bestuur werd in hoge mate versterkt door de oorlogssituatie. Daardoor groeide Bissau uit tot een bestuurlijk en militair bolwerk, een erfenis die ook een stempel drukte op de verdere ontwikkeling van de staat in Guiné-Bissau.

II DE PAIGC IN DE PERIODE 1956-1963.

In het Portugese koloniale imperium nam Guiné een relatief ondergeschikte plaats in. Eeuwenlang was de slavenhandel de voornaamste reden voor de aanwezigheid van Portugal in dit deel van Afrika. Na de afschaffing van de slavenhandel en de slavernij in de 19de eeuw werd Guiné als kolonie sterk verwaarloosd. In het algemeen toonden Portugese of lokale handelaren weinig initiatief of hadden te weinig mogelijkheden om over te schakelen op andere lucratieve handelsproducten. Het waren aanvankelijk vooral Franse en Engelse handelaren die oog hadden voor de nieuwe mogelijkheden die de aardnotencultuur bood. Toch bleef de regio uiteindelijk na de conferentie van Berlijn - waar Afrika werd verdeeld onder de grote Europese naties - in Portugese handen. Maar in vergelijking met Angola en Mozambique bleef West Afrika ver achter in de belangstelling van de Portugese kolonisten. In Guiné werd nooit een grootscheepse blanke kolonisatie gestimuleerd en Lissabon stelde zich tevreden met de organisatie van de productie van aardnoten voor de export door Afrikaanse boeren. In deze situatie werd op 19 september 1956 in Bissau door een zestal Afrikaanse nationalistenaan een anti-koloniale organisatie opgericht die de naam kreeg van PARTIDO AFRICANO DA INDEPENDÊNCIA - UNIAO DOS POVOS DA GUINE E CABO VERDE. Tot aan zijn dood in 1973 is Amílcar Cabral de belangrijkste leider van deze partij geweest.

Wie waren de oprichters van deze organisatie en wat wilden zij? De gebroeders Cabral, Aristides Pereira, Júlio de Almeida, Elisée Turpin en Fernando Fortes waren op Kaap Verdië geboren of in Guiné uit Kaapverdië geboren ouders. Dat is tekenend voor de situatie zoals die in de loop van de koloniale geschiedenis was gegroeid. Op de eilandengroep was een overwegend katholieke mengbevolking ontstaan. Daar waren ook van het begin af aan wat betere onderwijsfaciliteiten dan op het vasteland. Tegelijkertijd was er van enige economische ontwikkeling nauwelijks sprake, waardoor mensen met een opleiding naar elders vertrokken. Velen kwamen terecht op administratieve posten in het koloniale bestuur, met name in Guiné.

Pereira, geboren op Boavista (Cabo Verde), doorliep daar het lyceum en werd hoofd van de tele-communicatieve dienst in Bissau. De gebroeders Cabral, in Bafatá (Guiné-Bissau) geboren, gingen op de archipel naar school. Luis werd klerk bij de handelsonderneming Gouveia, onderdeel van het Portugese concern COMPANHIA UNIAO FABRIL in Bissau. Amílcar studeerde na zijn middelbare schoolopleiding agronomie in Lissabon en keerde in 1952 terug naar Guiné om in overheidsdienst onderzoek te gaan doen in de agrarische sector. Fernando Fortes was in dienst bij de P.T.T. in Bissau en Elisée Turpin was employee bij een handelaar. Ook andere mensen van het eerste uur, zoals Jorge de Carvalho en Abílio Duarte, waren van de Kaapverdiaanse afkomst en werkten respectievelijk in de handelssector en als employee van de BANCO NACIONAL ULTRAMARINO. De oprichting van de partij gebeurde op een tamelijk informele wijze. De zes initiatiefnemers waren in feite de kern van een kleine groep mensen die waarschijnlijk niet veel meer dan 30 leden telde. Ze kenden elkaar, waren vrienden of collega's en vormden nog geen formele organisatie met een gereguleerd lidmaatschap. De eerste activiteiten werden ontplooid binnen de officieel toegestane vakorganisatie, waarvan de meesten al lid waren. Met name Abílio Duarte, Luis Cabral, Elisée Turpin, Joao Rosa en Victor Robalo waren daarin actief (Andrade 1980: 50-51; Chabal 1983: 54-56; Ignátiev 1984: 97).

Deze groep mensen behoorden tot wat Amílcar Cabral later de Afrikaanse stedelijke groep noemde, de kleine Afrikaanse bourgeoisie (Cabral 1975 I: 141). Wat ze wilden was duidelijk: het op vreedzame wijze verwerven van nationale onafhankelijkheid voor Guiné en de Kaap Verdische Eilanden.

Vanaf de oprichting was de partij klandestien. Terwijl in vrijwel alle andere Afrikaanse landen koloniale overheden binnen strakke legale kaders op beperkte schaal politieke activiteiten toelieten, heeft Portugal in haar kolonies steeds iedere vorm van organisatie van Afrikanen de kop ingedrukt. Het werd Amílcar Cabral in 1954 zelfs niet toegestaan om een sportclub voor Guinezen op te richten (Andrade 1980: 48).

De context waarin de partij werd opgericht en zich ontwikkelde was er dus een van illegaliteit in een koloniale samenleving. Wat de strategie

betreft werd geconcludeerd dat de belangrijkste sociale basis voor de onafhankelijkheidsbeweging in de stedelijke centra was gelegen. In Bolama, Bafatá en vooral in Bissau werden de eerste partijleden geworven.

Het bloedig neerslaan op 3 augustus 1959 van de eerste door de beweging georganiseerde staking in Bissau, betekende echter een fundamentele wijziging in de strategie van de partij. Vijftig doden maakten duidelijk dat een vreedzame weg naar de onafhankelijkheid onmogelijk was. Ruim een maand na het bloedbad in de haven Pidjiguiti werd door de oprichters van de partij op een geheime bijeenkomst in Bissau besloten om de basis te verbreden naar het platteland en het secretariaat te verplaatsen naar het pas onafhankelijk geworden buurland Guinée-Conakry. Onder de aanwezigen van deze belangrijke bijeenkomst was ook Rafael Barbosa, geboren in Safim (G) en in 1958 toegetreden tot de partij. Rond zijn persoon zouden later veel verwarring en controverses ontstaan in de partij.

Over de organisatie van de partij in de beginfase is niet al te veel bekend. Aangenomen kan worden dat ze vrij simpel was. In de kleine groep oprichters trad Amílcar Cabral meestal op als de (informele) leider. Als gevolg van zijn onderzoekswerk in overheidsdienst maakte hij een aantal reizen naar Portugal en Angola en maakte daar ook politieke contacten met verwante organisaties. Fernando Fortes vertelt over deze periode dat men zich erg veel bezig hield met vorming van de leden middels het groepsgewijs lezen van literatuur en het bespreken van internationaal nieuws. Bovendien was een taakverdeling afgesproken. Luis Cabral behartigde financiële en culturele zaken, Pereira deed buitenlandse betrekkingen en Fortes was verantwoordelijk voor binnenlandse zaken (Andrade 1980: 64).

Het besluit om het platteland te gaan mobiliseren was van vérstrekkende betekenis voor de verdere ontwikkeling van de bevrijdingsbeweging. Van de grondleggers van de beweging kende eigenlijk alleen Amílcar Cabral door zijn onderzoekswerk de sociaal-economische situatie op het platteland en de grote sociale en culturele verscheidenheid van etnische groeperingen. Hij moet zich van begin af aan gerealiseerd hebben dat de meerderheid van de boeren nauwelijks geïnteresseerd zou zijn in een politieke

onafhankelijkheid, wanneer dat niet ook een verbetering voor hun sociaal-economische situatie betekende. In het moeizame mobilisatiewerk onder de boeren is Cabral bij uitstek de richting gevende figuur geworden. Op den duur werd hij de belangrijkste leider van de partij. Door de arrestatie van de president van de partij, Rafael Barbosa, door de Portugese geheime politie op 13 maart 1962 werd Cabral's positie nog versterkt, ofschoon het partijcongres van februari 1964 de gevangen Barbosa als president herbenoemde (Davidson 1969: 96).

Volgens Davidson telde de partij in 1959 rond de 50 actieve leden, bijna allemaal uit Bissau (Davidson 1969: 69). De partij was in kleine cellen van 3 tot 5 personen georganiseerd (Chaliand 1967: 34). In de jaren tussen de oprichting van de partij en de eerste georganiseerde actie - de havenstaking van 1959 - was de organisatie slechts zeer geleidelijk gegroeid. Tot de sympatisanten uit deze vroege periode behoorden o.a. latere leiders als Carmen Pereira en Carlos Correia, terwijl ook de nog zeer jonge Francisco Mendes voor het eerst de gebroeders Cabral ontmoette in deze tijd. De leiders waren echter, zoals gezegd, bijna allen van Kaapverdiaanse afkomst en als employees in dienst van de koloniale overheid of particuliere diensten. De mislukte staking en de jacht die de politie maakte op de organisatoren dwong hen echter de wijk te nemen. Succesievelijk verdwenen ze naar Conakry. Een van de laatsten die vertrok was Aristides Pereira. Als hoofd van de tele-communicatieve dienst kon hij regelmatig via de telefoon acties van de koloniale overheid en politie controleren en gezochte personen op tijd waarschuwen. Op die manier stuurde hij een aantal mensen naar Amílcar Cabral in Conakry die daar de vorming van nieuwe actieve leden op zich nam. In 1962 kwam ook Vasco Cabral (geen familie van Amílcar en Luis) aan in Conakry. Deze in Safim geboren econoom - eveneens van Kaapverdiaanse afkomst - was in zijn studententijd in Lissabon een van de meest vooraanstaande Afrikaanse activisten en zat daar jarenlang in de gevangenis wegens verboden politieke activiteiten. Vasco en Amílcar hadden elkaar in Lissabon leren kennen. In Conakry werd ook Vasco opgenomen in de leiding van de partij (Ignátiev 1984: 107, 126-127, 154; Nô Pintcha 1061, 1984: 3).

Vanaf het moment dat de zetel van de partij in Conakry werd gevestigd groeide de organisatie veel sneller. De belangrijkste oorzaak was ongetwijfeld het toenemend repressief klimaat in Bissau na het bloedig neerslaan van de havenstaking. Velen vluchtten naar het net onafhankelijk geworden Guinée-Conakry en na het uitroepen van de onafhankelijkheid van Senegal in 1960 ook naar dat land. Opmerkelijk was de zeer jonge leeftijd van de meesten. Onder hen bevonden zich latere partijleiders als Osvaldo Vieira, Joao Bernardo Vieira (Nino), Constantino Teixeira, Francisco Mendes, Domingo Ramos, Manuel Saturnino en Paulo Correia. De jongelui kwamen vrijwel allen vanuit Bissau naar de hoofdstad van Guinée-Conakry (Nô Pintcha 1061, 1984: 3; 1062, 1984: 4-5).

De leden van de partij konden nu grofweg worden onderscheiden in twee groepen. Er was de kleine groep van initiatiefnemers met een relatief goede opleiding en bijna allen van Kaapverdiaanse afkomst. Daarnaast de snel groeiende groep van zeer jonge Guinezen die in de meeste gevallen zeer recent naar Bissau waren gekomen en geen of slechts een zeer beperkte beroepsopleiding hadden genoten. Een flink aantal was zelfs nog analfabeet. Ze behoorden tot wat Amílcar Cabral later de stedelijk "gedeklasseerden" zou noemen (Cabral 1975 I: 139-142; Chabal 1983: 61). Cabral en zijn medestanders begonnen in Conakry deze jeugd een basisopleiding te geven. Reeds in januari 1961 werden tien van hen naar de Volksrepubliek China gestuurd om daar een militaire basisopleiding te volgen (Ignátiev 1984: 148).

De partij telde ronde 1960/61 zo'n 5000 actieve leden (Andrade 1980: 84). In oktober 1960 werd op een geheime bijeenkomst van partijleden in Dakar besloten tot de voorbereiding van wat werd genoemd de laatste fase van de liquidatie van het kolonialisme. De partij kreeg nu ook haar definitieve naam: PAIGC, Partido Africano da Independência da Guiné e Cabo Verde (Cabral 1975 I: 16).

Onder leiding van Cabral bleef de partij zich concentreren op de zorgvuldige voorbereiding van de strijd. Er werden analyses gemaakt van de sociaal-economische structuur van Kaap Verdië en Guiné, het Portugese koloniale stelsel en de positie en de functie van de partij. In april 1961

werd een overlegorgaan gecreëerd (CONCP) tussen verwante bevrijdingsbewegingen in de andere Portugese kolonies. (Cabral stond in 1956 met zijn Angolese studiegenoten uit Lissabon Agostinho Neto en Mário de Andrade aan de wieg van de MPLA). Ondanks de toenemende spanningen als gevolg van de activiteiten van de geheime politie werd nog gewacht met de gewapende strijd. Pas in 1963 achtte de partij zich sterk genoeg om de oorlog te beginnen. In januari van dat jaar werd het front geopend in het zuiden van het land, terwijl in juni de oorlog in het noorden begon. December 1964 werd in het oosten het sein voor de strijd gegeven.

III DE KLEINE AFRIKAANSE BOURGEOISIE EN DE ANTI-KOLONIALE STRIJD IN GUINÉ

Cabral had door zijn agrarische onderzoekswerk in het begin van de jaren vijftig in dienst van de Portugese overheid het platteland grondig leren kennen. Hoewel het hoofddoel was om een agrarische telling uit te voeren volgens de richtlijnen van de FAO nam hij de gelegenheid te baat om zich een beeld te vormen van de sociaal-economische verhoudingen bij de verschillende etnische groeperingen (Cabral 1956: 10).

Op een conferentie in Milaan in 1964 karakteriseert Cabral de sociaal-economische structuur van het platteland van Guiné als een geheel van etnische groeperingen met ieder een eigen sociale stratificatie, variërend van enerzijds sterk hiërarchisch gestructureerde volken zoals de in het noord-oosten levende geïslamiseerde Fulas (ca. 21% van de bevolking) tot anderzijds de weinig hiërarchisch ingestelde Balantas (ca. 30% van de bevolking). Bij de Fulas hebben de hoofden en hun volgelingen belangrijke privileges met betrekking tot het gebruik van de grond en de exploitatie van arbeid van anderen, ondanks het handhaven van bepaalde tradities betreffende het collectief beheer van de grond. Daarnaast neemt de kleine groep handelaren (dyoulas of djilas) en ambachtlieden een zekere geprivilegeerde positie in omdat ze in staat zijn geld te accumuleren. De grootste groep in deze samenleving is die van de boeren. Zij hebben vrijwel geen rechten, aldus Cabral.

De Balantas kennen een dergelijke sociale hiërarchie niet. Er is geen geprivilegeerde groep in deze samenleving die bijzondere rechten kan doen gelden.

Voorts is er op het platteland een zeer kleine groep privé grondbezitters (Europeanen en Afrikanen).

In de steden onderscheidt Cabral twee groepen, namelijk Europeanen en Afrikanen. De groep Europeanen bestaat uit hoge overheidsambtenaren en directeuren van ondernemingen, een middengroep van handelsemployees en vrije beroepen en tenslotte een groep van gekwalificeerde arbeiders. Ook

onder de Afrikanen onderscheidt Cabral hoge ambtenaren en middenkader, vrije beroepen en employees in overheidsdienst en in de handel. Met de kleine agrarische eigenaren vormen zij wat hij noemt de "kleine Afrikaanse bourgeoisie". Vervolgens is er een groep van mensen die al of niet geregeld loon ontvangen, zoals de havenarbeiders en handelsemployees zonder arbeidskontrakten. Het begrip "proletariaat" wordt zorgvuldig vermeden door Cabral. Tenslotte noemt hij nog de groep "gedeklasseerden", waarin ook weer twee subgroepen zijn te onderscheiden: het zogenaamde lomp-proletariaat en een groep van jongeren die van het platteland naar de stad zijn gekomen en geen werk hebben (Cabral 1975 I: 139-142).

De analyse van de sociale structuur van Guiné werd gemaakt ten einde na te kunnen gaan welke groepen actief of passief steun zouden verlenen aan een nationale bevrijdingsstrijd en welke groepen vijandig zouden staan ten opzichte van de onafhankelijkheid. Na het échèc van Pidjiguiti realiseerde de partijleiding zich dat in Guiné de voorwaarde voor de ontwikkeling en organisatie van een moderne arbeidersklasse onvoldoende vervuld waren. De strijd zou gedragen moeten worden door de boeren.

De boeren waren echter volgens Cabral in principe geen revolutionaire klasse, maar moesten worden overtuigd van hun belang bij de nationale onafhankelijkheid (Cabral 1975 I: 139, 153). Het mobilisatiewerk werd begonnen bij de Balantas. Zij hadden volgens de partij het meest te lijden van het koloniale systeem. De sociaal-economische structuur van hun samenleving conflicteerden niet fundamenteel met de sociale transformatie van de maatschappij die de partij, naast het streven naar onafhankelijkheid, op het oog had.

Voor het begrijpen van de verdere ontwikkelingen van de strijd en de opbouw van een onafhankelijke staat is het van cruciaal belang zich te realiseren dat door de partij een leidende, actieve rol werd toegekend aan de kleine Afrikaanse bourgeoisie. Deze in de koloniale en particuliere diensten gevormde sociale groep is de enige die de instrumenten van de staat kan bedienen en manipuleren. Zij wordt de erfgenaam van de staatsmacht wanneer de anti-koloniale strijd gewonnen wordt. Van het begin af aan heeft de partijleiding zich gerealiseerd - en dat is zeer opmerkelijk -

dat deze klasse na de nationale bevrijding in een positie zou komen te verkeren waarin ze de macht naar zich toe kan halen en monopoliseren. Er zouden zich aldus nieuwe interne contradicties kunnen ontwikkelen in de sociale en economische situatie (Cabral 1975 I: 144). Reeds in het begin van de jaren '60 is gesteld dat indien de kleine bourgeoisie zich daadwerkelijk zou inzetten voor de fundamentele belangen van de volksmassa's zij in feite "zelfmoord" zou plegen. Dit thema komt later herhaaldelijk en nadrukkelijk terug. Het gaat volgens Cabral om een politieke en morele keuze van de kleine bourgeoisie (Cabral 1975 I: 146, 301).

Ook het object waartegen gestreden moest worden werd uitvoerig geanalyseerd. In de conceptie van Cabral en de PAIGC is het imperialisme een fase in het kapitalisme tijdens welke het monopolistische financierskapitaal wereldwijd op zoek is gegaan naar grondstoffen en meerwaarde. Het kolonialisme is een instrument van het imperialisme. Deze gedachte is in 1961 duidelijk geformuleerd en later uitgewerkt. Interessant is dat van het begin af aan gepoogd is het specifieke van het Portugese kolonialisme te analyseren en het niet te laten bij algemene, abstracte stellingen over het wezen van het imperialisme. Bovendien is ook voortdurend actie ondernomen om aan de hand van het vigerende internationale recht aan te tonen dat de Portugese overheersing onrechtmatig was. Een wezenskenmerk van het Portugese kolonialisme is, dat het in feite in dienst staat van imperialistische belangen van de Europese grootmachten en het internationale kapitaal. Portugal is een klein, achterlijk en onderontwikkeld land dat niet alleen een koloniaal stelsel kan handhaven. "Portugal is slechts de tuinman, soms boodschapper in dienst van het wereldimperialisme" (Cabral 1975 I: 95).

Op de Solidariteitsconferentie in Havana in 1966 stelde Cabral dat het belangrijk was om te weten of het imperialisme als uitdrukking van kapitaal in actie ook de historische missie had vervuld van de versnelling van het ontwikkelingsproces van de productiekrachten, een differentiatie van klassen en de ontwikkeling van een bourgeoisie had gestimuleerd en een verhoging van het niveau van economische, sociale en culturele leven van de bevolking had bewerkstelligd. Hij concludeerde dat de impact van het imperialisme op de ontwikkeling voornamelijk verlamdend was geweest,

soms van regressie sprake was en dat er af en toe progressieve tendensen waren te bespeuren (Cabral 1975 I: 77, 292, 294). In 1969 legde Cabral aan kaderleden van de partij uit dat de geschiedenis van Guiné was gestopt in zijn eigen ontwikkeling. De productieve krachten werden gedomineerd door het buitenland en ook de klassenstrijd was min of meer tot stilstand gekomen. En in 1970 in een rede op de universiteit van Syracuse (VS) stelde hij dat het imperialisme feitelijk het historische proces van het gedomineerde volk negeert door middel van de gewelddadige usurpatie van de vrijheid van ontwikkeling van de productiekrachten. De voornaamste les die die uit de analyses van het Portugese koloniale stelsel moest worden getrokken was dat de strijd tegen dit bestel specifieke eisen stelde. Dat betekende dat het uitgangspunt steeds moest zijn de realiteit in eigen land en dat gestreden moest worden tegen een verwerpelijk (internationaal) systeem en haar verdedigers en niet tegen het Portugese volk (Cabral 1975I: 97, 159, 184, 320).

Samenvattend kan gesteld worden dat de partij onder stimulerende invloed van Cabral een aanzet gaf tot analyse van de verschillende sociaal-economische structuren in Guiné. Ofschoon Cabral voorzichtig was in de hantering van het begrip klasse in de situatie van Portugees West Afrika, deed hij een serieuze poging sociale groepen te definiëren door vast te stellen welke plaats ze innamen in de verschillende productiewijzen. Ontstaan en ontwikkeling van sociale klassen in een samenleving is een langdurig proces en kan in het geval van een koloniale situatie stagneren. In Guiné moet de kleine Afrikaanse bourgeoisie de zware taak op zich nemen leiding te geven aan de strijd tegen het Portugees kolonialisme. Een strijd die revolutionair wordt genoemd: het gaat immers om een bevrijding van de nationale productiekrachten. Dat betekent dat de strijd nadrukkelijk meer is dan alleen maar een strijd voor nationale politieke onafhankelijkheid.

Het is duidelijk dat Cabral's analyses zijn geïnspireerd door marxistische theorievorming, hoewel hij en ook andere leiders altijd zorgvuldig vermeden termen als marxisme en socialisme te hanteren (De Jong & Buijtenhuijs 1979: 28,60). Er dienen echter nog wat kanttekeningen te worden geplaatst bij zijn ideeën over de rol van de verschillende sociale groepen in

de strijd voor onafhankelijkheid en de opbouw van een nieuwe maatschappij.

IV. SOCIALE KLASSEN EN PARTIJ

Klasse-analyses - ook marxistische - in de Afrikaanse context zijn problematisch. Het is niet de bedoeling daar hier uitvoerig op in te gaan. De opvattingen van Cabral en de PAIGC in deze kwestie behoeven echter enige nadere toelichting.

Het is duidelijk dat de definiëring van het concept klasse niet wordt beperkt tot economische dimensies. De stellingname van Cabral dat de productiewijze de drijvende kracht is in de menselijke historie betekent enerzijds dat de positie van de klassen geformuleerd wordt in relatie met het niveau van de productiekrachten en de structuur van het eigendom van de productiemiddelen, anderzijds dat de klasse-analyse ook op ideologisch en politiek niveau plaatsvindt omdat productiewijzen in het geheel van een sociale formatie worden gezien, namelijk de koloniale samenleving. In minder zwaarwichtige termen betekent het dat Cabral in tegenstelling tot veel marxisten uit die tijd niet de klassenstrijd op de voorgrond plaatst als belangrijkste dynamische factor in de geschiedenis, maar de wijze waarop de maatschappelijke productie is georganiseerd. Daarbij spelen sociaal-economische én cultureel-ideologische factoren een rol. De koloniale samenleving in Guiné was doordrenkt van de ideologie van de civiliserende missie die de Portugezen hadden en dat betekende dat de Afrikaanse boeren bijgebracht moest worden wat produceren voor de export betekende. Wanneer de klasse-analyse van Cabral uitsluitend vanuit economisch perspectief wordt beoordeeld moet men wel tot de conclusie komen dat zijn indeling enigszins eigenzinnig is, met name wat betreft de kleine bourgeoisie. Immers, in het klassieke marxisme wordt de bourgeoisie gedefinieerd als de kapitalistische klasse die de productiemiddelen bezit en controleert. De bourgeoisie is echter geen homogene groep en er is een onderverdeling noodzakelijk. Met de kleine bourgeoisie wordt dan meestal de groep van kleine handelaren en kleine warenproducenten bedoeld die in het algemeen weinig of geen gebruik maken van loonarbeid. Hoewel haar positie voortdurend bedreigd wordt door de grote bourgeoisie wordt van de kleine burgerij in het algemeen verondersteld dat ze tegen revolutionaire veranderingen is en konstant streeft naar verbetering van haar positie als burger. Het is duidelijk dat Cabral niet deze maatschap-

pelijke groep bedoelt als hij het heeft over de kleine burgerij. In Guiné werd die positie in de koloniale periode ingenomen door de Portugezen. De kleine Afrikaanse bourgeoisie is - zoals boven reeds werd beschreven - een groep van employees in koloniale en particuliere diensten. Cabral en de PAIGC kennen deze kleine dienstverlenende burgerij een belangrijke rol toe in de nationale bevrijdingsbeweging én de strijd voor een algehele transformatie van de maatschappij. Een optie die voor heel wat marxisten ter discussie staat.

Cabral en de zijnen waren zich scherp bewust van het feit dat de maatschappij in Guiné het resultaat was van een historische fase, enerzijds bepaald door rurale gemeenschappen met een sterk communair karakter, anderzijds verbonden met een door de markteconomie gedomineerde productiewijze. Een en ander gemodelleerd binnen de kaders van een hiërarchisch gestructureerde koloniale staat. In deze situatie konden sociale klassen maar beperkt tot ontwikkeling komen en verliep de ontwikkeling ook anders dan bijvoorbeeld in Europa. Zo kreeg de koloniale staat een bepalende betekenis in de maatschappij-analyses.

Nogmaals, het was niet Cabral's stijl om maatschappelijke processen te herleiden tot economische wetmatigheden of het economisch niveau als alleen bepalend te bestempelen. Integendeel, hij verwierp ieder simplistisch economisch determinisme en het grote belang van zijn bijdrage aan de sociale theorievorming ligt juist in zijn stellingname dat ideologie en cultuur belangrijke factoren zijn in het revolutionaire proces. In dit perspectief moet de analyse van de sociaal-economische geleding in Guiné worden gezien en met name de plaats die daarbij wordt toegekend aan de kleine Afrikaanse bourgeoisie.

Cabral had ook weinig waardering voor theorieën die een typisch Afrikaanse of zwarte cultuur trachtten te identificeren om deze kleine marginale burgerij een nieuwe eigenwaarde te geven. De poging van de kleine Afrikaanse bourgeoisie om "terug te keren naar de bronnen (de *négritude* - ideologie), werd volgens hem geïnspireerd door hun ontworteling en gedeeltelijke assimilering met de overheersende cultuur. Het zijn echter de volksmassa's die de dragers zijn van de cultuur en er

zijn zoveel verschillende Afrikaanse culturen als er volken zijn. De nationalistische kleine bourgeoisie kan zich alleen maar identificeren met de volksmassa's en hun cultuur door middel van de strijd. De nationale bevrijdingsstrijd is dus in essentie een culturele actie (Cabral 1975 I: 341-344).

Cabral stelde dat het relatief eenvoudig was om een breed eenheidsfront te vormen voor de nationale bevrijding, gegeven de tamelijk egalitaire sociale structuur van de meeste autochtone samenlevingen. Vanwege de nog embryonale ontwikkeling van de werkende klasse en vanwege de actuele economische, sociale en culturele situatie van de boerenmassa kon van deze twee maatschappelijke groepen niet verwacht worden dat ze onderscheid konden maken tussen werkelijke nationale onafhankelijkheid en de fictie van alleen maar een politieke onafhankelijkheid. Dat kan alleen een revolutionaire avant-garde en deze moet dan ook die kennis aan de volksmassa's overdragen door middel van de strijd voor nationale bevrijding. Die taak werd dus door Cabral toebedacht aan de kleine bourgeoisie (Cabral 1975 I: 298).

Voordat nader wordt ingegaan op het karakter en de organisatie van de partij die deze taak ten uitvoer moest brengen, moet nog iets gezegd worden over de massa van de boeren.

Zoals gezegd, onderscheidde Cabral in Guiné grofweg twee wijzen van produceren en een aantal varianten daarvan. De ene is een "semi-feodale" productiewijze met een zekere klassenstructuur, de andere kent nauwelijks hiërarchische productiestructuren. In de eerste productiewijze zijn de boeren door economische en culturele banden verbonden met de hoofden in een autoritaire, hiërarchische sociale structuur. De ervaring heeft geleerd, zo schrijft Cabral, dat de boeren in deze situatie niet zonder meer een revolutionair bewustzijn hebben. In de meer egalitair georganiseerde productiewijze bestaat meer bereidheid tot inzet voor de nationale bevrijdingsstrijd. Het hangt dus van materiële en historische omstandigheden af of boeren revolutionair zijn. En in het algemeen zijn de boeren in Guiné dat niet, hoewel ze qua omvang de grootste en meest uitgebuite groepering zijn (Cabral 1975 I: 139-143).

Vastgesteld kan worden dat Cabral en de PAIGC in tegenstelling tot een aantal andere, marxistisch geörienteerde theoretici uit die tijd niet uitgingen van een intrinsiek revolutionair bewustzijn bij de boeren. Zowel bij de relatief egalitair, als bij de sterk hiërarchisch georganiseerde samenlevingen waren de familie-eenheden en dorpen door de productievoorzaken te zeer op zichzelf gericht om een gemeenschappelijke nationale bevrijdingsstrijd te organiseren, aldus de leiding van de bevrijdingsbeweging. Ook was op het platteland nog geen proletarisering van de arbeid op gang gekomen. De uitbuiting van de massa van de boeren vond dus niet plaats in de productieve sfeer maar op het niveau van de markt. Hoewel het koloniale bewind bovendien belasting eiste en van tijd tot tijd arbeid afdwong, was de algehele situatie niet zodanig dat er een collectief nationaal bewustzijn ontstond bij de boeren om de strijd tegen de Portugezen te beginnen. Die rol kreeg dus de kleine Afrikaanse burgerij toebedeeld.

De grote kracht van de analyses van Cabral ligt in het feit dat hij het embryonale karakter van de klassenontwikkeling duidelijk maakt en bovendien in staat is aan te geven welke verschillende maatschappelijke groeperingen een belangrijke rol kunnen spelen bij de bevrijding en verdere ontwikkeling van de productieve sociale en culturele krachten. Dit alles in het perspectief van een toekomstige natie waarin geen plaats is voor welke vorm van uitbuiting dan ook.

Er blijkt echter ook een grote contradictie uit de analyse. Om haar revolutionaire taak te vervullen moet de kleine bourgeoisie zich identificeren met de belangen van de volksmassa's. Met andere woorden, ze moet de politiek-economische standpunten van de boeren, en in de toekomst eventueel van het proletariaat adopteren. Objectief gezien is er geen reden om aan te nemen dat ze dat ook zal doen. Hoewel dat probleem wel degelijk is onderkend door Cabral, is deze onzekerheid de grootste zwakte van de nationale bevrijdingsstrijd, maar vooral van de strijd tegen neo-kolonialisme ná de politieke onafhankelijkheid.

De stichting van een politieke partij moest het revolutionaire organisatie-kader vormen die de kleine bourgeoisie verenigde in de strijd voor onafhankelijkheid en een nieuwe toekomst.

Het begin van de gewapende strijd in 1963 en de snelle successen die volgden, noodzaakten de partij tot grondige reorganisaties. Daartoe werd in februari 1964 in Cassaca in zuidelijk Guiné-Bissau het eerste congres van de PAIGC bijeen geroepen. Op dat congres moesten ook een paar acute problemen worden opgelost die waren gerezen als gevolg van de snelle groei van de partij en de succesvolle guerilla-acties. De gewapende - strijd was begonnen door kleine groepen die vanuit Conakry waren gestuurd en binnen de grenzen van Guiné opereerden. Ze creëerden autonome zones en hielden van daaruit direct contact met de partijleiding. Maar vanwege de nog grote communicatieproblemen en vanwege het strategische voordeel van het zoveel mogelijk opgaan in hun omgeving werd de groepjes toegestaan zich te integreren met de plaatselijke bevolking (McCulloch 1983: 21-22; Chabal 1983: 78). Uit interviews die Davidson had met verschillende kaderleden blijkt hoe zorgvuldig de mobilisatie van de boeren werd voorbereid en hoe moeilijk het werk in de praktijk was (Davidson 1969: 33, 54, 91). Het grote gevaar van de autonoom optredende groepjes was dat ze zich onttrokken aan de leiding en eigenmachtig zouden optreden zonder zich te houden aan de doelstellingen van de partij. Dit gebeurde dan ook en hier en daar begonnen gewapende groepjes strijders de plattelandsbevolking zelfs te terroriseren. Daaraan moest op het congres definitief paal en perk worden gesteld. Er werden op militair en bestuurlijk niveau ingrijpende maatregelen genomen. Besloten werd tot de oprichting van een geregeld leger, de Forças Armadas da Revolucao Popular - FARP. Op bestuurlijk niveau werd een definitieve aanzet gegeven tot de opbouw van een nieuwe staat door de vorming van een "partij-staat" (Andreini & Lambert 1978: 20).

Een onderzoek naar de politieke doeleinden van de partij moet zeker een bestudering van het programma omvatten. Lars Rudebeck geeft een samenvatting van dat programma dat volgens hem al in grote lijnen in 1961/62 moet zijn vastgesteld maar niet eerder dan in 1969 werd gedrukt (Rudebeck 1974: 87-90, 257). De paragrafen I t/m V behelzen de politieke doeleinden van onmiddellijke en totale onafhankelijkheid, eenheid tussen

doeleinden van onmiddellijke en totale onafhankelijkheid, eenheid tussen Guiné en de Kaap Verdische Eilanden, Afrikaanse eenheid, vorming van een democratische regering die anti-kolonialistisch en anti-imperialistisch is. Paragraaf VI behandelt de structurering van de economie, de ontwikkeling van de productie en het nastreven van economische onafhankelijkheid. Belangrijke punten zijn de verklaring dat coöperatief en staats-eigendom zullen overwegen. Met de paragrafen VII over recht en vooruitgang, VIII over de nationale volksverdediging en IX over internationale samenwerking is dit programma de concrete uitwerking van een ideologie die volgens Rudebeck ongetwijfeld socialistisch is en algehele sociaal-economische transformatie wil bewerkstelligen.

In 1965 werden richtlijnen voor partijkaders gepubliceerd om deze politieke doeleinden te verwezenlijken. Op een breed terrein werden adviezen en instructies gegeven om in de dagelijkse praktijk van de strijd de transformatie van de maatschappij vorm te geven. De richtlijnen kunnen echter zeker ook gezien worden als de kaders waarbinnen de kleine nationalistische bourgeoisie zich kon identificeren met de belangen van de massa van het volk. Zeer uitdrukkelijk werd gestipuleerd dat voortdurende kritiek nodig is op de leiding en kaderleden van de partij om hen te houden aan de richtlijnen. In een paragraaf over het in praktijk brengen van de partijprincipes werden vier uitgangspunten genoemd: kritiek en zelfkritiek; collectief leiderschap; democratisch centralisme en revolutionaire democratie (Cabral 1975 II: 189, 218-223). Ook op bijeenkomsten van partijkaders in november 1969 werd gehamerd op de eenheid die nodig was om een eind te maken aan het kolonialisme en de vorming van een nieuwe maatschappij waarin geen plaats is voor uitbuiting. Niet ontkend werd dat voortdurend het gevaar dreigde dat binnen de partij bepaalde elementen mogelijkheden zoeken om zich een comfortabele positie te verwerven. Uitvoerig komen aspecten als gemakzucht, misplaatst autoritair gedrag, opportunisme, monopolisering van macht en miskenning van specifieke talenten ter sprake. Kritiek, zelfkritiek, collectief leiderschap, revolutionaire democratie, kortom trouw aan de principes van de partij moeten deze verwerpelijke tendenzen tegengaan (Cabral 1975 I: 208-209, 244).

Het is hier al eerder opgemerkt, Cabral was niet in de eerste plaats een theoreticus. Afgezien van zijn analyses van de maatschappij in Guiné en zijn fascinerende opstellen over cultuur en bevrijdingsstrijd, bestaat het merendeel van zijn geschriften uit toespraken en richtlijnen voor partijkaders. Daaruit komt de partij te voorschijn als een politieke strijdorganisatie én als een normerende institutie voor leiding en kaders die voor het merendeel afkomstig zijn uit de groep van kleine, stedelijke (diensten)bourgeoisie die wel voor onafhankelijkheid is, maar die geen intrinsiek belang heeft bij radicale maatschappijveranderingen.

V. ETNISCHE TEGENSTELLINGEN EN RIVALISERENDE NATIONALISTISCHE BEWEGINGEN.

De PAIGC heeft altijd sterk de nadruk gelegd op de economische en sociale aspecten van het koloniale onderdrukkingssysteem voor alle volken van Guiné. Guiné-Bissau was een entiteit met internationaal erkende geografische grenzen die recht had op politieke onafhankelijkheid. De leiding van de partij was zich bewust van de verscheidenheid in etnische groeperingen binnen die grenzen en deed er alles aan om te voorkomen dat de onafhankelijkheidsstrijd de zaak van één groepering zou worden. Voortdurend paste men er voor op dat het Portugese koloniale gezag geen gelegenheid kreeg om verdeeldheid te zaaien tussen de verschillende volken. In de visie van Cabral was er vóór de komst van de Portugezen al een proces van integratie begonnen tussen de verschillende volken van Guiné en was dat proces door de koloniale overheersing gestopt (Davidson 1969: 139). Dit is een sterk gekleurde kijk op de geschiedenis van de volken van Guiné, maar het is een feit dat er duidelijke vormen van samenwerking waren ontstaan tussen koloniale autoriteiten en lokale gezagsdragers, met name bij de Fulas. Deze samenwerkingsverbanden werden regelmatig gebruikt om andere etnische groeperingen die zich tegen de Portugezen verzetten, onder de duim te houden. Cabral en de PAIGC hebben altijd open gestaan voor culturele verscheidenheid, maar streefden tegelijkertijd strikte politieke eenheid na. De partij deed veel ervaring op met de mobilisering van de bevolking van de verschillende etnische groeperingen. Men wist dat sommige volken uitermate moeilijk over te halen waren tot verzet en men beseftte de risico's die waren verbonden aan een bevrijdingsleger dat voornamelijk bestond uit één bevolkingsgroep.

Ondanks alle goede bedoelingen en de gerichte politiek in deze kwestie, had de partij toch voor bepaalde etnische groeperingen meer aantrekkingskracht dan voor andere. Deze verschillende waardering speelde de partij regelmatig parten, ook al werd daarover officieel weinig mede gedeeld.

De analyses van Cabral van de verschillende volken in Guiné zijn van groot belang geweest voor de organisatie van de strijd. Maar er is tot op

heden nauwelijks nader onderzoek verricht naar de wijze waarop het koloniale stelsel in de verschillende regio's precies functioneerde en welke redenen er waren voor bevolkingsgroepen om al of niet mee te werken.

Dat de etnische problematiek een rol speelde in de bevrijdingsstrijd en opbouw van een onafhankelijke staat blijkt o.m. uit de verhouding tussen de Kaapverdianen enerzijds en de verschillende Guineese etnische groeperingen anderzijds. Talloze malen hebben Cabral en de partij er op gewezen dat Kaapverdianen en Guinezen door een gemeenschappelijke koloniale geschiedenis met elkaar waren verbonden en ook in hechte eenheid het koloniale juk moesten afwerpen. Maar Cabral is zich ook steeds sterk bewust geweest van de gevoeligheden die er lagen tussen de twee groepen (Cabral 1975 I: 179).

Vanaf het moment van de oprichting van de partij is de onafhankelijkheid van Guiné en de Kaap Verdische Eilanden een belangrijke doelstelling geweest. In het politieke programma van de PAIGC staat als eerste zin dat de partij streeft naar onmiddellijke en totale onafhankelijkheid van "Portugees" Guiné en de Kaap Verdische Eilanden. De paragrafen I t/m III werken deze stelling uit in een streven naar nationale eenheid voor de beide gebieden en de eenheid tussen de volken van Guiné en de Kaap Verdische Archipel (Rudebeck 1974: 253-254). In een memorandum van de partij uit 1960 gericht aan de Portugese regering werd al aangegeven hoe die nationale eenheid van de gebieden afzonderlijk en gezamenlijk in politieke structuren gestalte moest krijgen door de vorming van kamers van volksvertegenwoordigers die daarna in een gezamenlijke bijeenkomst zouden beslissen over de eenheid en de vorming van een parlement voor Kaap Verdië en Guiné (Cabral 1975 II: 30-31). Ook naar de internationale instituties toe is deze politieke doelstelling steeds verdedigd en toegelicht.

De onafhankelijkheid van beide landen is militair bevochten op Guinees grondgebied. Uit een analyse van de officiële communiqués van de PAIGC ontstaat de indruk dat als belangrijkste reden voor deze situatie de geografische omstandigheden worden aangegeven. In 1965 wordt gesteld dat de communicatie- en coördinatieproblemen op de eilanden groot zijn waardoor een snelle voortgang van de strijd niet mogelijk is (Cabral 1975

II: 188). Op een bijeenkomst voor partijkaders stipte Cabral het voordeel van het vasteland aan waar vanuit de buurlanden snelle militaire acties konden worden gevoerd en bovendien vanuit de bossen kon worden geopereerd. De archipel van Cabo Verde bestaat uit kale eilanden en bood dus minder militaire voordelen (Cabral 1975 I: 186, 191).

Hoewel ook steeds wordt gesteld dat de economische, sociale en culturele realiteit belangrijke elementen zijn bij het organiseren van de strijd, blijft toch de indruk bestaan dat de geografische omstandigheden voor wat betreft Kaap Verdië de nadruk krijgen. Nu zijn die militair gezien ongetwijfeld nadelig, maar reeds een vluchtige blik in de officiële publicaties van de partij wekt de sterke indruk dat ook wat de politieke mobilisatie betreft weinig voortgang werd geboekt op de eilanden. In feite zijn de analyses van de sociaal-economische situatie in Kaap Verdië kort en nogal oppervlakkig. Er wordt in de officiële stukken van de PAIGC uit deze periode slechts in algemene termen iets gezegd over de organisatie van de partij. Er is verder ook niet al te veel geschreven door anderen over de aanhang en het functioneren van de partij op de eilanden. Aangenomen moet worden dat de PAIGC dan ook bij lange na niet die invloed en kracht had als in Guiné-Bissau het geval was. Pas toen het Caetano regime in Portugal in april 1974 ten val kwam kon de PAIGC in het machtsvacuum dat op de eilanden ontstond een bredere aanhang verwerven.

Nu was de greep van het koloniale gezag op de Kaapverdise samenleving zeker groter dan in Guiné. De eilandengroep ligt op een strategische plaats in de Atlantische Oceaan en de Portugezen hadden er modern geoutilleerde vliegvelden en communicatiesystemen aangelegd. In deze situatie was het inderdaad moeilijk voor de PAIGC om mobilisatiewerk te doen en strijd te leveren. Maar de sociaal-economische structuur en historische omstandigheden waren evenmin gunstig voor de partij. De geschiedenis van de eilanden wordt gekenmerkt door voortdurende strijd tegen de droogte. Geografische en klimatologische omstandigheden en een eeuwenlange traditie van overmatige benutting van de grond hebben van het gebied een archipel in de Sahel gemaakt. Met regelmatige tussenpozen wisselden de catastrofes zich af, waarbij tienduizenden mensen van honger

omkwamen. De beruchte "Grote Saheldroogte" van de jaren 1968-1974 sloeg ook toe op de Kaap Verdische Eilanden. Samenhangend met deze droogtes is de geschiedenis van de eilanden er een van omvangrijke emigraties. Zeker sinds het midden van de 19de eeuw is een konstante stroom van mensen voor kortere of langere tijd vertrokken van de eilanden, met als belangrijkste bestemmingen de V.S., Senegal, Angola en Mozambique, Portugal en andere landen in West Europa. Vooral de migranten naar de V.S. (de grootste groep) hebben de sociaal-economische ontwikkelingen op de eilanden beïnvloed. Er werden aanzienlijke hoeveelheden geld gestuurd en degenen die na een aantal jaren terugkeerden hebben bijgedragen tot de versterking van de middenklasse. De rijken onder hen kochten grote stukken grond en bouwden mooie huizen en introduceerden de eerste technologische vernieuwingen. In mindere mate werden deze ontwikkelingen ook versterkt door de migranten die in andere landen werkten (Eurico Cabral 1980: 157-159, 168).

In tegenstelling tot in Guiné was er dus op Cabo Verde een relatief sterke Afrikaanse bourgeoisie tot ontwikkeling gekomen met een concrete economische basis. Op het platteland domineerde een kleine (absenteïstische) grootgrondbezitters klasse de massa van pachters en kleine boeren. Uit de groep van kleine landbezitters ontwikkelde zich een kleine Afrikaanse dienstenbourgeoisie die tijdens het Salazar-bewind werd ingezet in het koloniale bestuur (Nohlen 1978: 927). De ironie van de geschiedenis wil dat een deel van deze, door de Guinezen als collaborateurs met de Portugezen betitelde koloniale ambtenaren, een radicale massa-organisatie opbouwde die op Guinees grondgebied de onafhankelijkheid van Kaap Verdië afdwong. En dat, terwijl op Kaap Verdië zelf een Afrikaanse bourgeoisie dominant was die zeker geen radicale sociaal-economische veranderingen wilde. Het valt aan te nemen dat deze situatie in belangrijke mate heeft bijgedragen tot de moeilijkheden bij het mobilisatiewerk van de PAIGC. Volgens Nelson Eurico Cabral zijn veel Kaapverdianen voorstander geweest en gebleven van een band met Portugal. Maar ook onder hen die onafhankelijkheid wilden, waren er velen die steeds wantrouwend stonden tegen een staatkundige eenheid die door een gemeenschappelijk onafhankelijkheidsproject tot stand moest komen (Eurico Cabral 1980: 170).

In Guiné begon de PAIGC haar mobilisatiewerk onder de plattelandsbevolking bij de Balantas en verwante etnische groeperingen. De redenen zijn hier al aangegeven. Het relatief weinig hiërarchisch ingestelde volk dat ernstig te lijden had van de koloniale overheersing werd verondersteld welwillend te staan ten opzichte van de partij. Deze opvatting bleek juist te zijn en doordat het woongebied van Balantas, Papeis e.a. ongeveer de helft van het land besloeg, kon al vrij snel na het begin van de gewapende strijd dat gebied ook effectief worden gecontroleerd door de bevrijdingsbeweging. Dus ofschoon de PAIGC een niet-etnische organisatie was kreeg ze toch, ondanks zichzelf, een specifieke etnische basis. En of het nu de schuld was van de Portugezen of niet, dat gegeven maakte het voor sommige andere etnische groeperingen minder aantrekkelijk om mee te doen. Zo zouden de Manjacos volgens Lyon vanwege hun traditioneel vijandige houding ten op zichte van de Balantas én vanwege hun in Senegal wonende verwanten, weinig zin gehad hebben om zich aan te sluiten bij een door Balantas gedomineerde PAIGC. Fulas en Mandingas stonden eveneens vijandig tegen over elkaar en dat zou hebben meegeïmpliceerd bij het besluit van de Mandingas, na een lange periode van aarzeling, zich toch aan te sluiten bij de PAIGC (Lyon 1980: 163, 165). Lyon onderschat echter de gevolgen van de overtrokken en onredelijke reacties van het Portugese leger op de eerste gewelddadige confrontaties met guerilla groepen. Zo werden bijvoorbeeld in Oio door het leger voortdurend represailles genomen op Mandinga dorpen die met de acties niets te maken hadden en evenmin relaties hadden met de bevrijdingsbeweging. Op den duur gingen deze dorpen door deze provocaties als vanzelfsprekend samenwerken met de PAIGC.

Zoals gezegd, er is nog geen verder onderzoek gedaan naar de exacte beweegredenen van de volken van Guiné om zich aan te sluiten bij de bevrijdingsbeweging. Terecht stelt Lyon vast dat behalve socio-economische omstandigheden zeer zeker ook de etnische verscheidenheid een rol speelde in de bevrijdingsstrijd. En wat het sociaal-economische programma van de PAIGC betreft zijn er redenen om aan te nemen dat er binnen de Fula-, Mandinga-, en Manjacobebevolking oppositie bestond. Daarvan was de partij zich ook goed bewust.

Er zijn naast de PAIGC een aantal nationalistische bewegingen ontstaan. De FLING - Frente da Luta para a Independência Nacional da Guiné - is zeker de belangrijkste geweest. De oorsprong van deze in 1962 opgerichte organisatie is niet helemaal duidelijk. Het is in ieder geval een coalitie van een aantal etnische organisaties, voornamelijk opererend buiten Guiné. Het ging met name om een Manjaco organisatie, de Movimento de Libertação da Guiné - MLG, opgericht in Dakar. In juli 1961 ondernam de MLG onder leiding van François Mendy een aanvalsactie in Guiné, vlak over de Senegalese grens. Het is het enige bekende wapenfeit van de organisatie. Mendy werd in 1962 uit de beweging gezet, maar keerde terug in de FLING coalitie waar de MLG zich bij aansloot. Vervolgens was er de Mandinga organisatie Rassemblement Democratique de la Guinée (dite Portugaise)-RDAG. Ook deze organisatie sloot zich aan bij de FLING en Sekou Mané en Soudou Seydi werden naar voren geschoven als de Mandinga leiders in de coalitie. De derde belangrijke etnisch geörienteerde organisatie was de Fula beweging Union Populaire de la Liberation de la Guinée Portugaise - UPLG, een tijdlang geleid door Ibrahim Diallo. De FLING telde nog een aantal kleinere groeperingen waarvan de herkomst vaak onduidelijk is. Er was regelmatig sprake van afsplitsingen en hergroeperingen. De FLING claimde in haar charter van 1962 dat ze open stond voor alle nationalistische organisaties die de onafhankelijkheid van "Portugees Guiné" nastreefden (Chilcote 1972: 346).

De PAIGC heeft in 1961 een poging ondernomen om met deze verschillende organisaties op één lijn te komen. Er werd zelfs besloten om een eenheidsfront te vormen (Cabral 1975 I: 241-242). Maar lang heeft dat niet stand gehouden en de PAIGC ging vervolgens door op de weg van verdere uitbouw van een politieke eenheidspartij voor Guiné en de Kaap Verdische Eilanden.

Uit de schaarse berichten komt de FLING als enige echte concurrent van de PAIGC naar voren. Hoewel de organisatie nooit een duidelijk sociaal-economisch ontwikkelingsplan heeft gehad, voornamelijk in Senegal opereerde, intern sterk verdeeld was en slechts één wapenfeit op haar naam heeft staan, heeft de PAIGC de beweging toch fel bestreden. De reden daarvan is dat de FLING zich sterk anti-Kaapverdiaans opstelde en de

terechte vrees bestond dat deze houding in Guiné op den duur bredere steun zou verwerven.

Uitermate belangrijk was dan ook dat de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid in 1965 de PAIGC erkende als vertegenwoordiger van de volken van Guiné en Kaap Verdië. Zo mogelijk nog belangrijker was de erkenning door de V.N. in 1972. Dat verhoogde het prestige van de partij aanzienlijk ten opzichte van de concurrerende groepen. Het is mogelijk dat sindsdien de tegengestelde opvattingen over een al dan niet gelijktijdige onafhankelijkheid van Guiné en Kaap Verdië meer intern in de partij zijn gaan spelen. Dat die tegenstellingen er wel degelijk waren werd dramatisch duidelijk bij de moord op Cabral op 20 januari 1973 in Conakry.

De daders konden worden gearresteerd. Volgens verklaringen van de samenzweerders zouden de Portugese koloniale autoriteiten hen hebben toegezegd dat Guiné onafhankelijk zou worden op voorwaarde dat de Kaap Verdische Eilanden Portugees zouden blijven. En aangezien Cabral de belangrijkste voorstander was van de eenheid tussen beide naties werd hij het slachtoffer van de conflicten die er bestonden over deze kwestie. Een van de namen die werden genoemd in het samenzweringskomplot was die van Rafael Barbosa, de voorzitter van de PAIGC die zo lang in Portugese gevangenschap had gezeten. Hij zou zich na zijn vrijlating door de Portugezen tegen Cabral hebben gekeerd (Bragança 1973: 8-15).

VI VAN "PARTIJSTAAT" NAAR EEN SCHEIDING VAN PARTIJ EN STAAT

De PAICC werd opgericht als een politieke partij, maar profileerde zich gedurende de gewapende strijd ook als een staat in wording. Deze ontwikkeling kreeg voor het eerst een duidelijke vorm op het eerste partijcongres in Cassaca. Op topniveau werden toen een aantal centrale organen gecreëerd, terwijl in de dorpen comités werden gesticht die voor het dagelijks bestuur zorg droegen en bovendien moesten functioneren als organen voor politieke mobilisering van de boeren.

Chaliand, Davidson en Rudebeck hebben uit de mond van partijkaders opgetekend hoe in deze periode de dorpscomités werden gekozen en welke taken ze hadden. Ze bestonden uit vijf leden (drie mannen, twee vrouwen) die door de dorpsbevolking werden gekozen, nadat de partij had uitgelegd hoe ze zich het beste konden organiseren en welke taken moesten worden uitgevoerd. Uiteraard werden de doelstellingen van de partij uitvoerig uitgelegd en werd voorgesteld plaatselijke partijleden in het comité te kiezen. Overigens gebeurde dat lang niet altijd. De voornaamste taken die de comités hadden waren het organiseren van de agrarische productie en het vormen van een militie (Chaliand 1967: 63, Davidson 1969: 84; Rudebeck 1974: 122, 124).

Op centraal niveau werd een Politiek Bureau van 20 leden geformeerd dat een Uitvoerend Comité koos van zeven leden. Die zeven waren Amílcar Cabral, Luis Cabral, Osvaldo Vieira, Joao Bernardo Vieira (Nino), Rafael Barbosa en Fernando Fortes.

Voorts werd een Centraal Comité opgericht, bestaande uit 65 leden verdeeld over zeven commissies (Davidson 1969: 79). Op dit congres werd ook besloten tot het opzetten van scholen en ziekenhuizen en tot de vestiging van volkswinkels. Voorts werd voor het eerst een langdurige zitting gewijd aan kritiek en zelfkritiek. Als gevolg daarvan werden een aantal militaire commandanten en partijkaders afgezet (Nô Pintcha 1981, nr. 828, 8-11-1981).

In 1967 werden de zeven commissies terug gebracht tot vijf:

1. controle commissie van het werk van elke partijsectie
2. veiligheidscommissie
3. commissie voor externe betrekkingen
4. commissie voor nationale reconstructie
5. commissie organisatie en oriëntatie van de partij

De commissies bestonden ieder uit vijf leden van het Politiek Bureau (Davidson 1969: 80).

In deze partijstructuur lagen de eerste staatsstructuren besloten. Verschillende commissies gingen later als ministeries functioneren. Dit was geen toevallige constructie. De PAIGC is altijd zeer expliciet geweest over de partij als staatsorganisatie. Van het begin af aan heeft de partij bewust taken op zich genomen die normaliter tot de verantwoordelijkheden van een moderne staat worden gerekend. Met name wat de rechtspraak betreft realiseerde de partij zich dat dit fundamenteel een staatsaangelegenheid is en dat de actuele situatie van dat moment er een was van een zich ontwikkelende staat die vorm en inhoud kreeg door de activiteiten van de partij (Cabral 1975 II: 190, 206).

In 1970 werden door het Politiek Bureau van de partij opnieuw een aantal herorganisaties afgekondigd op centraal niveau. Ook bij deze gelegenheid werd het besef uitgesproken van een als staat opererende partij (Cabral 1975 II: 115). Rudebeck noemt deze wijzigingen niet fundamenteel. Op centraal niveau kan men spreken van een sterkere centralisatie. Hoewel het partijcongres formeel het hoogste orgaan was, kwam het er in de praktijk op neer dat het Conselho Superior da Luta (70 leden) het beleid bepaalde, terwijl het Comité Executiva da Luta (24 leden) verantwoordelijk was voor de uitvoering. Het CSL verving het Centraal Comité en het CEL kan min of meer worden gezien als de opvolger van het Politieke Bureau. Het dagelijks bestuur kwam in handen van de Comissao Permanente, bestaande uit secretaris-general Amílcar Cabral, vice secretaris-generaal Aristides Pereira en Luis Cabral. Deze drie hadden ook zitting in de oorlogsraad die zeven leden telde (Rudebeck 1974: 109-110).

Volgens Rudebeck werd met de presentatie van het plan voor het houden van verkiezingen voor een Nationaal Parlement (Assembleia Nacional

Popular - ANP) voor het eerst een proces van scheiding van partij en staat aangekondigd. De "partij als staat" zou aan het nieuw te kiezen parlement de volgende bevoegdheden overdragen: 1) wetgevende macht; 2) de controle over de uitvoering van de politiek; 3) de symbolische functie van de vertegenwoordiging van de souvereiniteit van het volk (Rudebeck 1974: 152; Cabral 1975 II: 289).

De verkiezing van Guinezen voor een nationale volksvertegenwoordiging in Guiné-Bissau terwijl de Portugezen nog in het land waren, was een unieke gebeurtenis in de geschiedenis van de onafhankelijkheidsstrijd. Midden 1971 werden die verkiezingen aangekondigd in een communiqué over de stand van zaken in de strijd. Het eerste half jaar van 1972 werden voorbereidingen getroffen en de eigenlijke verkiezingen vonden plaats in september en oktober van dat jaar. De verkiezingen voor het parlement vonden plaats in twee fasen. Eerst werd door de gehele bevolking in de bevrijde gebieden vertegenwoordigers gekozen voor 11 Regionale Raden, verdeeld over de zones Noord en Zuid en de autonome zone Boé. (Balana-Quitafine, Catió, Cubisseco, Quinara, Xitole, Bula, Cantchungo, Oio, Sara-Candjambary, S. Domingos-Sambuia, Boé en Gabú). Hiervoor werden in totaal 273 mensen gekozen. Vervolgens werden door en onder deze vertegenwoordigers 91 mensen gekozen voor het parlement. Voorts kozen de vakorganisatie UNTG (UNIAO NACIONAL DOS TRABALHADORES DA GUINÉ) vijf en de jeugd en studenten drie vertegenwoordigers in het parlement. Tenslotte wees de partij 21 mensen aan die als vertegenwoordigers van de nog niet bevrijde gebieden Bissau, Bafata, Bolama en de Bijagós eilanden. In totaal telde de Assembleia Nacional Popular 120 leden (Rudebeck 1974: 157, 160, 165; Cabral 1975 II: 290-291).

Deze omvangrijke en moeilijke onderneming wekte internationaal veel bewondering, werd door waarnemende personen en organisaties als eerlijk en democratisch gekenschetst en was in het algemeen van buitengewoon historisch belang. Immers, volgens het internationale recht deed zich nu een situatie voor die, zoals Cabral het vlak voor zijn dood formuleerde, neerkwam op het bestaan van een gekozen nationale volksvertegenwoordiging die de facto een onafhankelijke staat uitriep in een nationaal territorium dat gedeeltelijk werd bezet door een vreemde mogendheid (Cabral

1975 II: 284). Het uitroepen van een onafhankelijk Guiné-Bissau maakte hij niet meer mee. Zijn dood noodzaakte de partij tot het bijeen roepen van een congres, negen jaar na het congres van Cassaca.

Het tweede congres van de partij werd gehouden in Madina de Boé in juli 1973. De op handen zijnde uitroeping van de onafhankelijkheid en de proclamatie van de grondwet stonden op het programma. Er werden voorts opnieuw enkele wijzigingen aangebracht in de partijstructuren en nieuwe personen gekozen voor een aantal functies. Sindsdien waren de belangrijkste partijorganen:

1. Het partijcongres (slechts 2 maal bij elkaar gekomen, in Cassaca en nu in Boé).
2. Conselho Superior da Luta (CLS - vergelijkbaar met een Centraal Comité) bestaande uit 85 leden.
3. Conselho Executivo da Luta (CEI - vergelijkbaar met een Politiek Bureau) bestaande uit 25 leden, gekozen uit de CLS.
4. Secretariado Permanente do Conselho Executivo da Luta, bestaande uit vier leden, namelijk Aristides Pereira (secretaris-generaal), Luis Cabral (vice secretaris-generaal), Francisco Mendes (secretaris) en Joao Bernardo Vieira (secretaris).

Naast deze leiding gevende organen op centraal niveau waren er acht regiocomités en 45 sectorcomités. Aan de basis van de partijstructuur stonden de dorpscomités en in de steden de wijkcomités (Andreini & Lambert 1978: 22). In vergelijking met de situatie van 1970 dus geen belangrijke structurele wijzigingen.

Op 24 september 1973 riep de in Boé bijeen gekomen Assembleia de onafhankelijke staat Guiné-Bissau uit en proclameerde een grondwet. In de nieuwe staat wordt de Conselho de Estado (15 leden) een belangrijk orgaan en gekozen uit en door het parlement (artikel 36 t/m 43 van de grondwet). De voorzitter van deze raad vertegenwoordigt ook de staat in internationale zaken. Tot de taken van de raad behoren het verdedigen van de constitutie, het ratificeren van internationale verdragen, bepalen van verkiezingsdata, benoemen en ontslaan van ministers, geloofsbrieven aanvaarden van buitenlandse diplomaten etc. Tot president van de Staatsraad werd Luis Cabral gekozen. Hij werd daarmee min of meer automatisch

staatshoofd van Guiné-Bissau, hoewel de grondwet daar niet uitgesproken duidelijk in is. Volgens Rudebeck kan de wet in deze ook uitgelegd worden in de zin van collectief leiderschap van de staat middels de Staatsraad (Rudebeck 1974: 171; Washington 1979: 140-141).

Vervolgens wordt een Conselho dos Comissários de Estado voorzien, vergelijkbaar met een ministerraad (art. 44 t/m 48). De raad is in laatste instantie verantwoording schuldig aan het parlement en in de periode tussen de zittingen van het parlement aan de Staatsraad. Belangrijkste taak van de raad van commissarissen is het opstellen van een politiek, economisch, sociaal en cultureel ontwikkelingsprogramma (Washington 1979: 142).

De artikelen 49 t/m 53 hebben betrekking op het instellen en functioneren van Conselhos Regionais. Er is onduidelijkheid over de bevoegdheden van de parlementen op nationaal en regionaal niveau. Ook na het aflopen van de gewapende strijd zouden de Regionale Raden geen duidelijk afgebakende taken krijgen (Washington 1979: 143-144).

Het is duidelijk dat bij de invulling van de belangrijkste posten op staatsniveau en op partijniveau een aantal topfiguren uit de bevrijdingsbeweging dubbelfuncties kregen toebedeeld. De belangrijkste personen uit de partij, Luis Cabral (vice secretaris-generaal en lid van de oorlogsraad), Francisco Mendes (secretaris van de partij en lid van de oorlogsraad) en Joao Bernardo Vieira (secretaris van de partij en hoofd van de oorlogsraad) werden respectievelijk hoofd van de Staatsraad, premier en minister van de strijdkrachten. Vieira werd ook voorzitter van het parlement. Alleen de algemeen secretaris-generaal van de PAIGC bleef buiten de staatsorganen. Hij werd echter spoedig na de onafhankelijkheid van de Kaap Verdische Eilanden staatshoofd van de archipel.

Dat de aangekondigde scheiding tussen staat en partij, afgezien van de creatie van nieuwe staatsorganen, nog geen duidelijke vorm kreeg lag niet alleen aan het vervullen van dubbelfuncties. Rudebeck analyseert de nieuwe grondwet met betrekking tot de scheiding van de bevoegdheden tussen staat en partij en komt tot de conclusie dat, ondanks de stellige

uitspraken in die zin, daarvan nauwelijks sprake is. De partij wordt als hoogste politieke orgaan beschouwd en de Assembleia Nacional controleert de politieke, economische, sociale en culturele lijn die door de partij wordt bepaald (art. 6 en 7 van de grondwet). Rudebeck:

Het idee van een staat gescheiden van de partij stelt op geen enkele wijze de suprematie van de partij ter discussie in de versie van 1973. Er wordt alleen een verdeling van de functies voorzien tussen 1) de formulering en uitstippeling van de politiek, hetgeen door de partij wordt gedaan, 2) de vestiging van een algemeen wetgevend kader, hetgeen wordt gedaan door het Nationale Parlement en 3) de controle over de uitvoering van de politiek, eveneens een bevoegdheid van het Nationale Parlement (Rudebeck 1974: 154).

Na de erkenning door Portugal van de onafhankelijkheid van Guiné-Bissau is er ten aanzien van deze scheiding van staat en partij en de suprematie van de partij niets wezenlijks veranderd.

VII HET SOCIAAL-ECONOMISCH ONTWIKKELINGSBELEID VAN DE PAIGC

Hoewel de totale politieke onafhankelijkheid van Guiné en Cabo Verde voorop stond is door de PAIGC steeds tegelijkertijd een sociaal-economisch programma gepresenteerd onder de noemer van een bevrijding van de nationale productiekrachten en de opbouw van een samenleving waarin geen plaats zou zijn voor uitbuiting. Hoe dat in de dagelijkse praktijk van de strijd vorm moest krijgen en hoe die toekomstige samenleving er in concreto uit zou moeten zien was echter minder duidelijk. Er bestonden wel een aantal ideeën over bijna alle sectoren van de maatschappij (economie, gezondheidszorg, onderwijs, cultuur etc), maar nergens waren uitgewerkte ontwikkelingsplannen beschikbaar. Dat had als belangrijkste voordeel dat datgene wat tot stand kwam op sociaal-economisch en cultureel terrein vooral was toegesneden op de onmiddellijke behoeften en dicht bij de dagelijkse realiteit stond. Het belangrijkste nadeel was, dat de theoretische discussies over de inrichting van de toekomstige maatschappij en de te ontwikkelen strategieën om die maatschappij te verwezenlijken werden uitgesteld.

Hoe zag het sociaal-economische programma van de partij er uit? Ik zal me hier beperken tot een korte bespreking van het beleid van de productieve en distributieve sector. Belangrijke sectoren als gezondheidszorg en onderwijs moeten hier helaas onbesproken blijven.

In hoofdstuk IV werd al iets gezegd over de economische politiek van de PAIGC zoals die verwoord is in het partijprogramma. De verovering van de economische onafhankelijkheid van Guiné en de Kaap Verdische Eilanden moet volgens dat programma leiden tot een harmonieuze planning en ontwikkeling van de economische activiteiten middels de principes van het democratisch centralisme (artikel 1 en 2 van het partij programma van de PAIGC). Er worden vier typen eigendom erkend: staats, coöperatief, privé en persoonlijk. Bodemschatten, de belangrijkste productie- en communicatiemiddelen, sociale verzekeringen en het toegankelijk maken voor iedereen van culturele instituties worden als nationale aangelegenheid bestempeld en zullen worden aangewend voor een snelle economische ontwikkeling. De agrarische mogelijkheden van het land zouden door

middel van coöperatieve arbeid geëxploiteerd moeten worden. Privé ondernemingen zijn nuttig wanneer ze de vooruitgang en snelle economische ontwikkeling bevorderen. Persoonlijk eigendom zoals individuele consumptiegoederen, een huis en spaargelden verworven uit eigen arbeid wordt gerespecteerd (art. 3). Ontwikkeling en modernisering van de landbouw, diversificatie van de productie, en confiscatie van landeigendom van uitgesproken tegenstanders van de vooruitgang van het volk zijn de hoofdpunten van de agrarische politiek (art. 4 t/m 6). Vestiging van organisaties voor de staatshandel en industriële ondernemingen, de ontwikkeling van een Afrikaanse nijverheidsklasse, staatscontrole op buitenlandse handel en coördinatie door de staat van de binnenlandse handel, prijsstabilisatie, uitbanning van speculatiewinst en harmonie tussen urbane en rurale economische activiteiten zijn de belangrijkste elementen in de creatie van een moderne industriële en commerciële sector (art. 7). Tenslotte worden sluitende begrotingen nagestreefd. Er wordt een nieuw fiscaal stelsel ontworpen en een nationale munteenheid ingesteld (art. 8) (Rudebeck 1974: 255).

In een publikatie uit 1965 wordt wat uitgebreider ingegaan op het beknopte economische partijprogramma. Enerzijds worden hier richtlijnen gegeven voor het saboteren van de koloniale productiestructuur door passief en gewapend verzet vooral gericht op de vernietiging van exportgewassen, het verwoesten van depots, het bezetten van door kolonisten verlaten bedrijven en huizen. Anderzijds worden aanbevelingen gedaan voor de verhoging van de agrarische productie, vooral wat betreft de voedselgewassen, verzorging van het vee en zorg voor de weidegronden, tegengaan van bosbranden, ontwikkeling van de lokale nijverheid, het creëren van collectieve landbouwakkers en het vestigen van eenvoudige productiecoöperaties. Ook wordt het belang onderstreept van het installeren van een uitgebreid net van volkswinkels, geleid door eerlijke en betrouwbare mensen, waar door middel van ruilhandel de bevolking kan worden voorzien van de belangrijkste levensbehoeften (Cabral 1975 II: 209-212).

Meerdere malen is gesteld dat de landbouw de basis van de economie is. De herstructurering van de productieorganisatie in de agrarische sector is dus cruciaal in het lange termijn proces van ontwikkeling van een nieuwe

maatschappij. In dat kader had de partij veel verwachtingen van de vestiging van collectieve akkers en productiecoöperaties. Maar men beseftte ook dat een dergelijke transformatie van productierelaties een moeilijke zaak zou zijn. De socialistische slogan dat het land toekomt aan hen die het bewerken had in Guiné weinig betekenis. De Portugezen hebben in deze kolonie praktisch geen land onteigend om er op export gericht ondernemingen te beginnen. De boeren bleven hun land bewerken volgens de lokale ervaringen en methodes. Het is hierboven al eens opgemerkt, de exploitatie van de Guinese landbouw door het koloniale stelsel ging niet via onteigening van land en directe uitbuiting van arbeid, maar indirect op het niveau van de handel en belastingheffing. In die situatie zou het opzetten van moderne collectieve vormen van landbouw niet gemakkelijk zijn. In interviews met o.a. Davidson en Rudebeck heeft Cabral, de kenner bij uitstek van de agrarische sector in Guiné, dat ook heel nadrukkelijk toegegeven. En volgens Rudebeck en Andreini & Lambert zijn de productierelaties op lokaal niveau dan ook nauwelijks gewijzigd gedurende de bevrijdingsstrijd. Wat voorlopig wel mogelijk bleek was een diversificatie en een verhoging van de voedselproductie in de bevrijde gebieden (Davidson 1969: 135, 138; Rudebeck 1974: 88, 176; Andreini & Lambert 1978: 82).

Gegeven de situatie dat het koloniale stelsel economisch voornamelijk steunde op het heffen van belastingen en op handel, moet het van cruciaal belang worden geacht dat de PAIGC er in slaagde om behalve de vernietiging van de koloniale economische structuren ook een eigen alternatief handelscircuit op te zetten. De partij hief voorlopig géén belastingen in de bevrijde gebieden, er van uitgaande dat de vrijwillige bijdrage die de dorpen leverden in de vorm van onderdak en voedsel voor de vrijheidsstrijders voldoende was. De PAIGC ging ook rijst kopen van de boeren tegen een iets hogere prijs dan de Portugezen betaalden en verkocht aan hen consumptiegoederen zoals textiel, keukengerei en schopen tegen prijzen die iets lager lagen dan die door de Portugezen werden gevraagd. De transacties gebeurden zonder gebruik van geld. Er werden op papier garanties gegeven door de partij dat een bepaald artikel een ander artikel waard was. Met de vestiging van volkswinkels werd aldus een eigen handelscircuit opgezet. Volgens Davidson waren er in de zomer

van 1968 in totaal 15 winkels, 5 in de noordelijke bevrijde zone, 7 in de zuidelijke zone, 2 in de oostelijke zone en een winkel aan de grens met Guinée-Conakry. De belangrijkste verhandelde goederen waren katoen, muskietennetten, lucifers, schoppen, zout, suiker, fietsen, messen, batterijen, kolanoten, leer, kokosnoten en grote hoeveelheden rijst (Davidson 1969: 121, 124). In 1972 waren er in totaal 16 en in 1974 18 winkels. Lars Rudebeck constateert een gestadig toenemen van de transacties sinds 1968. Maar ondanks dit succes werd door de partijleiding voortdurend gewezen op de kwetsbaarheid van het systeem en werd grote zorg uitgesproken over het goed functioneren. Een van de belangrijkste problemen bleek de handhaving van de continuïteit in de aanvoer van door de bevolking verlangde goederen. Er zijn redenen om aan te nemen dat er een directe relatie bestond tussen de beschikbaarheid van consumptiegoederen en de levering van rijst en andere voedselgewassen (Rudebeck 1974: 178, 180, 184). Een probleem dat zich in verhevigde mate voordeed na de onafhankelijkheid.

VIII STAAT EN PARTIJ IN DE PERIODE 1974 - 1977

De sinds het begin van de zeventiger jaren geuite pretentie te streven naar een scheiding tussen staat en partij bleek in de praktijk maar moeizaam tot stand te komen. Over beide politieke organisaties in de eerste periode van de onafhankelijkheid gaat dit hoofdstuk.

1. De partij in Guiné-Bissau

Tijdens de bevrijdingsstrijd was de PAIGC altijd een massapartij geweest die opstond voor iedereen die achter de anti-koloniale strijd stond. Ofschoon Amílcar Cabral verschillende malen sprak over de partij als een voorhoede-organisatie is er nooit een formeel systeem van lidmaatschap ingesteld. De groep mensen die binnen de partij was belast met speciale taken vormde zich in het verloop van de strijd op informele wijze. Na de onafhankelijkheid werd de kwestie van de partij als open massa-organisatie of als voorhoede-organisatie opnieuw gesteld. In de eerste drie jaren na de onafhankelijkheid ging de ontwikkeling duidelijk in de richting van de voorhoede-partij. In 1976 werd officieel bepaald dat alleen zij die hadden deelgenomen aan de gewapende strijd tot de werkelijke militanten van de PAIGC werden gerekend (Andreini & Lambert 1978: 52).

Het lag voor de hand dat in deze eerste jaren de partijstructuren in grote lijnen hetzelfde bleven als voorheen. In de meeste dorpen in de bevrijde gebieden functioneerden de 5 leden tellende comités de tabancas als basisorganisaties. Partij en staatsniveau kwamen bij elkaar in deze dorpsraden. Na de onafhankelijkheid begon de partij ook in gebieden die tot dan toe door de Portugezen werden gecontroleerd deze comités te organiseren.

Nieuw waren de door de partij opgezette wijkcomités in de steden. Soms waren er al andere organisaties ontstaan en vooral in Bissau bleek het niet gemakkelijk te zijn voor de partij om comités te installeren (Andreini & Lambert 1978: 41). Ondanks de problemen moeten er volgens Rudebeck in totaal zo'n 1000 dorps- en wijkcomités zijn, verspreid over het hele land. Vijf tot tien comités vormen samen een sectie, een aantal secties

vormen samen een sector. In het land zijn 36 sectoren. Een sector is ook een bestuurlijke eenheid op staatsniveau. Een aantal sectoren gaan weer op in een regio (regiao), de grootste regionale bestuurlijke eenheid die het land sinds 1974 kent (Rudebeck 1979: 23). De organisatie van de partij loopt dus in grote lijnen parallel met de bestuurlijke indeling van het land.

Terwijl in de PAIGC een duidelijke tendens viel waar te nemen naar een ontwikkeling van een massa-organisatie naar een voorhoede-partij, ontstonden naast de partij een aantal organisaties die veel opener waren en potentieel kunnen uitgroeien tot massa-organisaties. Stimulansen tot het opzetten van deze organisaties kwamen overigens uit de partij zelf. Het gaat om een jeugdorganisatie, de eenheids-vakcentrale en de organisatie van vrouwen. Tot op heden bestaat de indruk dat de organisaties erg veel moeite hebben zich op eigen wijze te profileren en of hun aanhang groot is, is moeilijk te zeggen.

De veranderde situatie in Guiné-Bissau - de onafhankelijkheid die werkelijkheid was geworden - maakte het noodzakelijk om partijprincipes en -statuten aan te passen. Het bijeen te roepen IIIde partijcongres kreeg tot taak de voorbije periode van gewapende strijd en de eerste onafhankelijkheidsjaren te evalueren en nieuwe ontwikkelingslijnen uit te zetten voor de toekomst (Andreini & Lambert 1978: 51). De secretaris-generaal van de partij gaf het congres ook zeer duidelijk de boodschap dat nieuwe nationale partijstructuren opgezet dienden te worden omdat de oude niet meer geschikt waren (Afrique/Asie, nr. 118, 4-10-1976: 32).

Het IIIde partijcongres - gehouden van 15 tot 20 november 1977 - definieerde als belangrijkste doel van de partij het opbouwen van een maatschappij waarin geen enkele vorm van uitbuiting meer zou bestaan. De partij werd een bevrijdingsbeweging aan de macht genoemd en moest leiding geven aan dit revolutionaire opbouwproces op basis van de eenheid van Guiné-Bissau en Kaap Verdië en uitgaande van de gegeven sociaal-economische structuur waarin nog geen enkele klasse de leiding heeft. De PAIGC moest de leidende politieke kracht zijn in de samenleving (stelling I en II van het IIIde congres van de PAIGC).

Het kan inderdaad tekenend voor de realiteitszin worden genoemd dat de partij zich zelf in deze historische fase van de maatschappelijke ontwikkeling niet ziet als vertegenwoordiger van een arbeidende klasse. Van de andere kant is er de onmiskenbare neiging het "voorhoede" karakter sterker te benadrukken door strakkere regels op te stellen voor het lidmaatschap. Om een volwaardig lid te worden van de partij moet men nu minstens een jaar lid zijn geweest van een lokaal comité en zijn voorgedragen door twee andere leden die zelf al minstens drie jaar lid zijn (Rudebeck 1979: 21). Op centraal niveau van de partij verandert in feite niet veel. De hoogste organen worden uitgebreid. De CSL gaat van 85 naar 90 zetels, de CEL wordt van 24 op 26 zetels gebracht en de Comissao Permanente telt nu 8 leden (Davidson 1977: 7).

Het vaststellen van algemene lijnen voor sociale, economische en culturele ontwikkeling behoort dus tot de voornaamste taken van de partij. Het congres formuleerde in dat kader dan ook een aantal belangrijke principes voor de komende jaren. Samengevat komt het er op neer dat wordt benadrukt dat de landbouw de basis is van de economie in Guiné. De economische politiek moet zich richten op de mobilisatie van het volk en op collectieve werkzaamheid. Er worden richtlijnen gegeven voor de planning en coördinatie van de projecten ter ontwikkeling van de economie en de noodzakelijke steun die daarvoor nodig is van buiten af, zonder dat uit het oog verloren wordt dat zo veel mogelijk gewerkt moet worden met eigen krachten om te komen tot een werkelijk onafhankelijke economie (Moita 1980: 46). In dit verband is het logisch dat uitvoerig aandacht wordt besteed aan de planmatige ontwikkeling van de voedselproductie (Davidson 1977: 9). Tenslotte wordt met betrekking tot de schepping van een onafhankelijke economie gewaarschuwd voor het gevaar om te sterk de nadruk te leggen op exportproductie om tekorten op de betalingsbalans weg te werken. Landbouw en industrie moeten daarom een gelijkwaardige ontwikkeling bereiken, met de landbouw als basis en de industrie als motor van de ontwikkeling (Moita 1980: 47).

In het algemeen kan gesteld worden dat, in weerwil van de stellige oproep van de secretaris-generaal van de partij, sinds het IIde partijcongres in 1973 nauwelijks structurele veranderingen werden doorgevoerd. Wat het

ontwikkelingsbeleid betreft werden wel de principes en richtlijnen uitvoeriger en concreter geformuleerd.

2. De staat in Guiné-Bissau

De in 1973 gekozen Assembleia Nacional Popular - (ANP) bleef het hoogste staatsorgaan. Leden van de volksvertegenwoordiging werden gekozen uit afgevaardigden van de Regionale Raden.

Volgens de grondwet (artikel 28-35) heeft het parlement als hoogste orgaan van de staat het recht om wetten en resoluties uit te vaardigen, beslissingen te nemen betreffende fundamentele interne en externe kwesties in de staatspolitiek en heeft het de supervisie over de uitvoering van de politieke, economische, sociale en culturele politiek zoals die door de partij wordt vastgesteld. De Raad van Staatscommissarissen (ministerraad) is verantwoording schuldig aan het parlement.

Uitermate belangrijk in het Guinese staatsbestel is, dat de volksvertegenwoordiging haar wetgevende macht kan delegeren aan de Raad van Staatscommissarissen. Zoals gezegd, is ook de Staatsraad (Conselho do Estado) een belangrijk instituut als uitvoerend orgaan van de volksvertegenwoordiging. Shirley Washington stelt vast dat aldus de controle van uit de volksvertegenwoordiging op ministerraad en Staatsraad is gewaarborgd. Maar omdat de volksvertegenwoordiging beperkt bijeen komt én vanwege de delegatie van wetgevende macht, bestaat eveneens het gevaar dat in de praktijk slechts sprake is van goedkeuring achteraf van gevoerde politiek (Washington 1979: 138).

Het parlement kwam tweemaal bij elkaar voordat eind 1976 nieuwe verkiezingen werden gehouden voor de Regionale Raden. Dat was van 28 april tot 6 mei in 1975 en van 23 april tot 4 mei in 1976. In de laatste parlementsitting werd besloten om dit hoogste staatsorgaan uit te breiden tot 150 zetels.

In grote lijnen functioneerde de Assembleia Nacional Popular als volgt. De één maal per jaar bij elkaar komende vergadering werd geopend met een verslag van de Conselho do Estado. Er werd daarin uitvoerig verantwoor-

ding gegeven over het gevoerde beleid. Ook de Conselho dos Comissários do Estado gaf een verslag van het gevoerde regeringsbeleid. Na een discussie in het parlement werden de verslagen in de vorm van resoluties goedgekeurd. Daarnaast werden wetten uitgevaardigd. In de praktijk kwam het er op neer dat de voorstellen daarvoor afkomstig waren van de Staatstraad en ministerraad en werden aangenomen door het parlement.

Gegeven het feit dat de ANP slechts een maal per jaar vergaderde gedurende twee à drie weken en gegeven het overvolle en strak georganiseerde programma is het begrijpelijk dat het hoogste staatsorgaan vooral als een ratificerende institutie functioneerde. Het zwaartepunt van de macht lag dus al in een vroeg stadium bij de ministerraad en de staatsraad.

Een tweede belangrijk representatief staatsorgaan is de Conselho da Regiao (Regionale Raad). In de tweede helft van 1972 werden die voor het eerst gekozen. Behalve dat vanuit deze raden de nationale volksvertegenwoordiging werd gekozen, lijken ze tot 1977 nauwelijks gefunctioneerd te hebben. Vrij snel na die verkiezingen vertrokken de Portugezen voor goed uit het land. Vrijwel onmiddellijk daarna, in september 1974, werd in een gezamenlijke bijeenkomst van de CEL van de partij en de staatsraad besloten tot een noodzakelijke bestuurlijke herindeling van het land in 8 regio's en één autonome sector Bissau. De regio's bestaan ieder weer uit een aantal sectoren (Afrique/Asie, nr. 66, 23-9-1974:6).

Volgens de grondwet moet de Regionale Raad worden gekozen door de verschillende sectoren van de Regio. Als functies worden genoemd de verbetering van het politieke bewustzijn van de burgers, zorgen voor openbare orde, bescherming van de rechten van de burgers, verbetering van levens- en werkomstandigheden en stimuleren van economische ontwikkeling. De Regionale Raad moet openbare diensten opzetten als onderwijs- en gezondheidszorg (Washington 1979: 143). Kortom, de Regionale Raden bediscussiëren onderwerpen die betrekking hebben op de ontwikkeling van de regio en ze kiezen vertegenwoordigers voor de nationale volksvertegenwoordiging.

Met het aflopen van het mandaat van het nationale parlement en het noodzakelijk worden van nieuwe verkiezingen in 1976 waren dus ook nieuwe verkiezingen noodzakelijk voor de Regionale Raden.

Tussen 19 en 21 december 1976 vonden verkiezingen plaats voor de Regionale Raden. Het besluit om het parlement uit te breiden ging gepaard met een herverdeling van het aantal zetels die iedere regio in het nationale parlement mocht bezetten. Evenals in 1972 waren de verkiezingen geheim en werd de kiezers gevraagd vóór of tegen de regio lijst van kandidaten te stemmen (Davidson 1977: 28-29). Uit de uitslagen van de verkiezingen bleek dat de samengestelde kandidatenlijsten de goedkeuring van de kiezers kregen. Alleen in de regio's Bafatá en Gabú bleken de lijsten door bijna 50% van de kiezers afgewezen te zijn (People's Power nr. 6, 1977: 30).

IX POLITIEKE EN ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN NA HET IIIde PARTIJCONGRES

Begin 1977 kon een nieuw gekozen parlement - voor het eerst de bevolking van heel Guiné-Bissau vertegenwoordigend - als hoogste staatsorgaan haar taak voortzetten. In datzelfde jaar formuleerde het IIIde partijcongres als hoogste orgaan van de partij de uitgangspunten voor het ontwikkelingsbeleid. Het is dus gerechtvaardigd om 1977 voorlopig te zien als afsluiting van een eerste opbouwfase en als begin van een nieuwe ontwikkelingsperiode. Dit met name op politiek niveau. Er was reden om aan te nemen dat de politieke cultuur zich verder kon ontplooiën, richting gevend aan een ontwikkelingsproces dat brede lagen van de bevolking op het platteland meer welvaart zou moeten brengen. Het tegendeel bleek echter waar.

Het is niet de bedoeling hier uitvoerig in te gaan op de discussies die hebben plaats gevonden binnen de verschillende staatsinstituties en de partij gedurende de periode 1977-1980. Maar uit de zeer talrijke onderwerpen die aan de orde kwamen in met name het parlement en de CSL van de partij zijn wel een aantal ontwikkelingen te destileren waaruit blijkt met welke problemen er op politiek en economisch niveau werd geworsteld en die uiteindelijk zo groot bleken te zijn dat kennelijk alleen een staatsgreep de geblokkeerde verhoudingen kon doorbreken.

De zittingen van de nationale volksvertegenwoordiging na het belangrijke partijcongres van 1977 geven een goed beeld van het functioneren van dit belangrijkste staatsorgaan van de onafhankelijke republiek Guiné-Bissau. Het verslag van het hoogste uitvoerende orgaan van de staat - de Staatsraad - aan het parlement lijkt definitief uitgegroeid te zijn tot een alomvattend exposé van vooral het sociaal-economisch ontwikkelingsbeleid. Uit de verslagen van de Staatsraad komt een sterke tendens naar voren van directe bemoeienis van dit orgaan met het regeringsbeleid. De verslagen van de regering aan het parlement zijn in feite een gedetailleerde en meer concrete uiteenzetting van wat door de president van de Staatsraad reeds in grote lijnen is geschetst.

Nu heeft de president van de Staatsraad volgens de grondwet het recht om niet alleen staatscommissarissen (ministers) te benoemen, maar ook om supervisie uit te oefenen over het functioneren van de regering. De president kan ook vergaderingen van de raad van staatscommissarissen voorzitten. Deze vormgeving aan staatsrechtelijke verhoudingen tussen parlement, staatsraad en regering roept de vraag op waar nu precies de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de Staatsraad, met name haar president liggen ten opzichte van de raad van staatscommissarissen en haar voorzitter. Uit de gepresenteerde verslagen en gevoerde discussies in de parlementsvergaderingen komt ook naar voren dat de Regionale Raden slecht functioneren. Afgezien van de gebrekkige infra-structuur moet dat toch vooral ook aan onverantwoordelijk handelen van het kader worden toegeschreven. Zelfs werd de beschuldiging geuit dat een aantal van de bestuurders niet veel meer voorstelden dan de voormalige koloniale ambtenaren (Cabral 1979 en 1980).

Gegeven het feit dat het partijcongres slechts eenmaal in de vier jaar wordt gehouden zijn de bijeenkomsten van het Comité Superior da Luta van de partij eveneens belangrijke politieke evenementen. Het hoge partij orgaan ziet toe op de juiste uitvoering van de door het congres aangenomen resoluties. Uit de verslagen van het uitvoerend comité blijkt dat ook de partij met toenemende moeilijkheden te kampen had. De bijeenkomsten van 1978 en 1979 lijken overheerst te worden door discussies over organisatieproblemen en het functioneren van de partij op centraal, intermediair en lokaal niveau. Er werd een ontzagwekkende reeks voorstellen gedaan om de werkmethodes van de partij te verbeteren (Pereira 1979). In 1980 zijn opnieuw organisatorische problemen onderwerp van discussies, terwijl deze keer ook een ideologische kwestie aan de orde kwam. (Het ging om het royement van partij leden op de Kaap Verdische Eilanden die van trozskistische activiteiten werden beschuldigd). Onder de vele besluiten van organisatorische aard vallen op het plan om tot integratie te komen van de voorlichtingsdiensten van staat en partij (!) en de uitgave van lidmaatschapskaarten te verbinden met concrete activiteiten van het lid in basisorganisaties. Secretaris-Generaal van de partij Aristides Pereira deelde mee dat de partij in Guiné-Bissau 34.688 leden telde (Pereira 1980). Ongetwijfeld was de meerderheid slechts papieren lid en

werd de behoefte gevoeld in het vervolg vooral mensen aan te nemen die basiswerk deden op de laagste niveau's van de partij. Deze voorstellen zijn duidelijke indicaties dat de partij in zodanige moeilijkheden verkeerde dat men zich zelfs kennelijk niet meer realiseerde op welke wijze die talrijke besluiten verwezenlijkt zouden moeten worden in een land met zo'n slechte infra-structuur. De partij verloor steeds meer het contact met de bevolking en verbloemde dat met papieren organisatievoorstellen.

Wat de sociaal-economische ontwikkeling betreft was er sprake van achteruitgang. Ondanks het officiële doel van nationale zelfvoorziening wat betreft het voedsel bleef de rijstproductie nog ieder jaar onder het niveau van vóór de aanvang van de bevrijdingsoorlog. De oogsten van 1976 en 1978 leken het niveau van 1953 te benaderen, maar rekening houdend met de groei van de bevolking bleef er een belangrijk voedseltekort bestaan en bleven importen noodzakelijk. Voor het mislukken van de zelfvoorziening in voedsel zijn een aantal redenen aan te voeren. Op de allereerste plaats de toenemende droogte. Maar evenzeer zijn de slechte organisatie, de lage productiviteit en het niet functionerende commercialisatie systeem schuldig aan deze situatie. Het feit dat tegen alle politieke verklaringen in slechts 5% à 6% van de ontwikkelingsinvesteringen naar de agrarische sector ging, is een sterke indicatie voor socio-economische en politieke oorzaken van de slechte voedselsituatie. De inkomsten uit exporten dekten slechts voor 34% de kosten voor de importen in 1977. In 1978 was die verhouding gedaald tot een-vierde en in 1979 tot een-vijfde. Het reële nationale inkomen dekte slechts voor een-vijfde het geheel van de lopende kosten en investeringen van de staat. Aldus was iets meer dan drie-vijfde van de staatsfinanciën afhankelijk van internationale hulp en werd de rest gefinancierd door het bijdrukken van bankbiljetten (CECEP 1980: 93, 99, 103).

Het is niet zo dat deze problematische ontwikkeling niet tot uitdrukking kwam in de verslagen, discussies en maatregelen in de verschillende staats- en partijorganisaties. Integendeel. Met name in de presentatie van de jaaroverzichten van de Staatsraad aan het parlement wordt een opsomming gegeven van de stagnaties in het ontwikkelingsproces. Er wordt gehamerd op het belang van de agrarische sector en gekonstateerd dat

het nog niet mogelijk is om er veel in te investeren vanwege de ontbrekende infra-structuur en kaders. Er wordt toegegeven dat er grote problemen zijn in de staats handelssector, hetgeen wordt toegeschreven aan de explosieve groei. Men heeft weet van de zeer onevenwichtige handelsbalans, de moeilijke situatie van de staatsfinanciën. Maar tussen de regels door wordt het ook duidelijk dat men geen greep kan krijgen op de ontwikkelingsproblematiek (Cabral 1979: 5-6, 8, 12-13, 19; 1980: 11, 19, 21, 28, 32, 45, 51-57; Davidson 1978: 28-31).

In de tweede helft van 1980 begonnen in Guiné en Kaap Verdië discussies over de grondwetswijzigingen op gang te komen. Op de Kaap Verdische Eilanden waren de wijzigingen op gemeente niveau besproken en werd het voorstel eind augustus door het parlement aangenomen. Hoewel bij de aanvaarding van de grondwet door het Kaapverdische parlement werd verklaard dat dit een verdere stap was naar de eenheid met Guiné, bleken er bij het bekend worden van de wijzigingsvoorstellen voor dat land toch een aantal belangrijke verschillen tussen beide grondwetten. In Guiné-Bissau werden de grondwetswijzigingen pas op 10 november 1980 aangenomen. Over een aantal artikelen werd zeer heftig gediscussieerd. Zoals een jaar eerder al was voorgesteld bleef in sommige gevallen de doodstraf bestaan. Nog fellere kritiek kwam op artikel 29 waarin stond dat de burgers van Kaap Verdië die op Guinees grondgebied vertoefden dezelfde rechten en plichten hadden als de Guinezen terwijl een dergelijke regeling niet in de grondwet van Kaap Verdië zou staan. Een interpretatie die achteraf onjuist bleek te zijn. In artikel 70 werd bepaald dat de president van de republiek ook hoofd van de regering zou zijn. Dat betekende in feite de afschaffing van de functie van premier. Op dat moment was dat Vieira. Tenslotte stond in de grondwet van de Kaap Verdische Eilanden dat alleen een Kaapverdiaan tot president van de republiek gekozen zou kunnen worden. Een dergelijke restrictie was niet opgenomen in de grondwet van Guiné-Bissau (West Africa nr. 3305, 1980: 2345; Africa Confidential vol. 21 nr. 24, 1980: 5). In dit verband moet er aan herinnerd worden dat Luis Cabral van Kaap Verdianse afkomst was.

Vier dagen na de aanneming van de grondwetswijzigingen in de nationale volksvertegenwoordiging van Guiné-Bissau en nog vóór in beide landen de

algemene verkiezingen waren gehouden werd in Bissau door Joao Bernardo Vieira een staatsgreep uitgevoerd. Aldus kwam een verrassend en abrupt einde aan een politiek belangrijk jaar.

X DE STAATSGREEP VAN 14 NOVEMBER 1980

Welke waren de feiten van de staatsgreep? Terwijl president Cabral in zijn vakantieverblijf op het eiland Bubaque vertoefde, de minister van Binnenlandse Zaken Constantino Teixeira en de directeur van de politie en lid van de CSL, José Araújo in Lissabon waren en een aantal hoge legerofficieren voor besprekingen in Praia verbleven, nam Joao Bernardo Vieira met steun van de meeste legeronderdelen in de avond van 14 november de macht over.

De coup ondervond weinig weerstand. Er vielen vier doden. Otto Schacht, lid van de CEL en secretaris van de Nationale Raad van Guiné van de PAIGC, Antonio Buscardini, lid van de CSL en hoofd van de veiligheidsdienst en twee soldaten. De minister van Economische Coördinatie en Planning, Vasco Cabral, raakte gewond en vluchtte naar de Zweedse ambassade. Een aantal politieke en militaire leiders werd gearresteerd. Behalve de president Luis Cabral waren dat nog de officieren André Gomes, Juliao Lopes, Agostinho de Almada en Umaro Djolo. Ook Joao da Costa, minister van Gezondheidszorg en Sociale Zaken werd gevangen genomen. De nationale volksvertegenwoordiging en de regering werden ontbonden. Een Conselho da Revolução onder leiding van Vieira nam de macht over. De raad telde 9 leden, 6 legerofficieren en drie burgers. Van de officieren was Paulo Correia zeker de prominentste. De namen van de andere militairen in de Revolutionaire Raad: Iafa Camara, Buota N'Ambatcha, Joao Silva en Beaghata Na Beate. Allen waren oud-commandanten van het bevrijdingsleger. De drie burgers waren de minister van Buitenlandse Zaken Victor Saúde Maria die vice-president van de Revolutionaire Raad werd; Samba Lamine Mané, tot dan toe minister van Natuurlijke Hulpbronnen en tenslotte Manuel Saturnino die in Cuba en de Soviet-Unie ambassadeursposten had vervuld. De Revolutionaire Raad werd verder geadviseerd door vier burgers, te weten Victor Freire Monteiro (gouverneur van de Centrale Bank), Joseph Turpin (tot dan toe staatssecretaris van visserij), Mário Cabral (minister van Rurale Ontwikkeling) en Cruz Pinto (procureur generaal). Deze namen werden overigens pas een paar dagen na de coup bekend gemaakt. Op de avond van de machtswisseling bleef het bij korte radio boodschappen van Saturnino en Vieira en een scheld-

kanonade tegen de afgezette leiders door de vrijgelaten Rafael Barbosa (West Africa, nr. 3305, 24-11-1980: 2345). Uit de chronologie van gebeurtenissen en uit de korte mededelingen ontstond de indruk dat de staatsgreep vooral ten doel had politieke leiders van Kaapverdiaanse afkomst uit hun belangrijkste posities te ontslaan en de eenheid tussen Guiné en Kaap Verdië te verbreken. Een indruk die werd bevestigd door de felle afkeurende reactie vanuit Kaap Verdië een dag na de coup. Het duurde tot 21 november voordat de nieuwe politieke leider Vieira zichzelf op een massa bijeenkomst presenteerde aan de bevolking en enige uitleg gaf over de achtergronden van de staatsgreep. Op die bijeenkomst in Bissau zei hij dat het gebrek aan vrijheid en de rechteloosheid van het vorige regime de reden voor de machtsgreep was geweest. Meer dan 500 politieke gevangenen waren zonder vorm van proces geëxecuteerd zonder dat hij en de comissário van Justitie daar iets van af wisten. Vieira deelde mee dat de nieuwe regering terug zou keren op de politieke lijn van Amílcar Cabral, stichter van de PAIGC.

Enkele dagen later werden nieuwe verklaringen afgekondigd en mededelingen gedaan op een persconferentie gegeven door leden en adviseurs van de Revolutionaire Raad. Volgens Freire Monteiro zouden de nieuwe machthebbers meer ruimte geven voor privé-ondernemingen in de handelssector. Verder werd de mogelijkheid geopperd om een speciaal partijcongres te organiseren. Wat de buitenlandse politiek betreft zouden geen wezenlijke veranderingen worden doorgevoerd. Er werden maatregelen aangekondigd om de landbouw te stimuleren. Tenslotte werd een nieuwe voorlopige regering toegezegd waarvan al een paar namen werden bekend gemaakt. Opmerkelijk was in ieder geval dat van de tien genoemde mensen er zeven reeds dienden in de vorige regering (West Africa nr. 3306, 1-12-1980: 2458; People's Power nr. 17, 1980: 20).

Zoals gezegd waren de officiële reacties uit Kaap Verdië op de coup furieus. Dat blijkt onder meer uit een briefwisseling tussen Vieira en Pereira, de secretaris-generaal van de PAIGC. Voor Vieira is vooral de gang van zaken rond de grondwetswijziging doorslaggevend geweest voor zijn staatsgreep. Luis Cabral had volgens hem de nationale volksvertegenwoordiging van Guiné gemanipuleerd door député's te verhinderen hun

bezwaren te uiten. Pereira repliceert dat Vieira als president van de Nationale Raad van de PAIGC in Guiné-Bissau daar nooit het zogenaamde on-democratische gedrag van Cabral ter discussie heeft gesteld. Evenmin heeft hij dat gedaan in de supra-nationale partij-organen. In tegendeel, Vieira blokkeerde die discussies. De uitnodiging van Pereira om de zaken uit te praten via delegaties van beide landen wordt door Vieira niet oppoortuun geacht. Pereira besluit de briefwisseling dan met de uitspraak dat de demagogische kreten dat de Kaapverdianen schuldig zijn aan de situatie in Guiné niet getolereerd kunnen worden (People's Power 1981, nr. 18: 27-35).

Op 23 november werd na een driedaagse bijeenkomst van de Kaapverdiaanse Conselho Nacional van de PAIGC een communiqué uitgegeven waarin de coup nogmaals scherp werd veroordeeld. Vastgesteld werd dat het oplossen van interne problemen in de partij door militair geweld in flagrante tegenspraak is met de principes van de partij. Ook een Revolutionaire Raad wordt ideologisch en organisatorisch als wezensvreemd aan de partij genoemd. De coup blokkeerde, volgens het communiqué, het functioneren van de supra-nationale partij-organen en bracht de PAIGC in levensgevaar. De Kaapverdiaanse Nationale Raad van de partij hield vast aan het eenheidsprincipe en verklaarde dat ze trouw bleef aan het denken van Amílcar Cabral en de uitgangspunten van de PAIGC (Afrique/Asie, nr. 228, 8-12-1980: 20). Op de topconferentie van politieke leiders van Portugees sprekende Afrikaanse landen in Luanda op 2 december, wisten de Kaapverdiaanse leiders hun collega's blijkbaar te overtuigen van hun gelijk. Terwijl Guiné-Bissau niet aanwezig was werd verklaard dat de staatsgreep niet alleen het bestaan van de PAIGC bedreigde, maar ook de goede relaties met de andere ex-portugese kolonies verstoorde. Overigens had alleen Mozambique zich onthouden van elk officiële commentaar op de gebeurtenissen. Angola, S. Tomé en Príncipe steunden de Kaap Verdische Eilanden (West Africa, nr. 3307, 8-12-1980: 2524). Op de archipel gingen de geplande verkiezingen voor de nationale volksvertegenwoordiging op 7 december gewoon door. De eenheidslijst van de PAIGC verwierf 92,48% van de stemmen bij een opkomst van 75,01% (ARB, vol. 17, nr. 12, 15-1-1981: 5897).

Van 15 tot en met 18 januari kwam de Nationale Raad van de PAIGC (CNG) in Guiné-Bissau bijeen onder voorzitterschap van Vieira. Doel van de vergadering was de gebeurtenissen en de oorzaken van de 14de november te bediscussiëren en de gevolgen voor het partijleven, en voor Guiné-Bissau in het algemeen, te bespreken. De bijeenkomst was daarom belangrijk omdat de leider juist in dit gezelschap zijn handelen moest verdedigen, zodat het door de partij kon worden gelegaliseerd. In zijn openingsrede presenteerde Vieira voor het eerst een min of meer samenhangende visie over de gebeurtenissen.

Vieira begon met te stellen dat de partijstructuren in Guiné niet meer naar behoren functioneerden en op politiek-ideologisch niveau niets werd gedaan. Er was een diepe kloof ontstaan tussen de leiding van de partij en de gewone kaders. De leiding voerde een beleid van vriendjespolitiek en nepotisme en er werd te tolerant opgetreden tegen gemaakte fouten. Opnieuw benadrukte Vieira dat de gang van zaken rond de grondwetswijziging de belangrijkste factor was geweest in het besluit tot de staatsgreep. Hij doelde op de concentratie van macht in de persoon van de president van de Conselho de Estado en de daarmee samenhangende kwestie van de "oorspronkelijke burgerlijke status" van de president (bedoeld wordt, dat in de grondwet van Kaap Verdië uitdrukkelijk stond vermeld dat alleen een Kaapverdiaan president kon zijn, terwijl in de Guineese grondwet over de afkomst van de president niets werd gezegd) en op de kwestie van de doodstraf. Volgens Vieira was de Conselho de Estado in de grondwet van 1973 omschreven als een orgaan voor collectief leiderschap gekozen door het parlement. Tijdens het bewind van Luis Cabral was het orgaan juist steeds minder collegiaal en collectief geworden. In toenemende mate had Cabral de macht naar zich toegetrokken. Een ontwikkeling die door de grondwetswijziging werd gelegaliseerd door de functie van eerste minister geheel uit te hollen.

Naast deze politieke oorzaken van de staatsgreep wees Vieira op sociale en economische oorzaken. Er werden te weinig arbeidsplaatsen gecreëerd, te weinig voorzieningen voor de boeren getroffen en er werd geen loonpolitiek gevoerd. In economisch opzicht was er sprake van gigantische staatschulden, onverantwoordelijke investeringen en verwaarlozing van de

agrarische sector. Terwijl enerzijds grootschalige industriële prestige-projecten waren gestart, werd in de landbouw minimaal geïnvesteerd (8% in 1979, 7% in 1980 en voor 1981 was 6% voorzien).

Vieira karakteriseerde vervolgens de staatsgreep als een "Movimento Reajustador" (beweging van de correctie/van het herstel) die anti-imperialistisch, anti-racistisch, anti-tribalistisch en tegen elke vorm van uitbuiting was. De 14-november beweging zou het programma van de PAIGC uitvoeren zoals in de resoluties van het IIIde partijcongres was bepaald. Na dit te hebben gesteld, hekelde Vieira fel de reacties uit de Kaap Verdische Eilanden. Niettemin verklaarde hij zich bereid met het volk van de archipel banden van samenwerking aan te gaan.

Met betrekking tot de problemen in de partij noemde Vieira de grote aantallen kaderleden die onmiddellijk na de onafhankelijkheid in dienst van de staat waren getreden als belangrijkste oorzaak voor de verzwakking van de partij. Met het wegtrekken van de capabele kaders verloor de partij ook een van haar belangrijkste eigenschappen, namelijk de communicatie tussen basis, intermediaire organen en directie. Dit feit was wel diverse malen onder de aandacht gebracht maar er waren steeds onvoldoende maatregelen genomen.

Op regionaal, sectoraal en lokaal niveau was de partij slecht georganiseerd. Verkiezingen die in 1980 gehouden hadden moeten worden voor comités op die niveau's hadden niet plaatsgevonden. Op regionaal bestuurlijk niveau functioneerden in feite alleen de president en het secretariaat.

Ter oplossing van de crisis in de partij werden door Vieira een aantal voorstellen gedaan, zoals drie-maandelijke bijeenkomsten van de Nationale Raad en het Permanente Comité, het opzetten van gespecialiseerde commissies die moesten samenwerken met parallele commissies in de Revolutionaire Raad, het opzetten van een secretariaat van de Nationale Raad van de partij. Op regionaal niveau zouden de partijcomités beter moeten worden georganiseerd en op sectoraal niveau moesten nieuwe comités

worden opgericht. Voor de comités op het allerlaagste niveau dienden snelle verkiezingen te worden geregeld.

Door middel van het aannemen van resoluties werden de voorstellen door de vergadering overgenomen. In het Comité Permanente van de partij werden naast voorzitter Vieira, gekozen: Victor Saúde Maria, Paulo Correia, Tiago Aleluia Lopes, Vasco Cabral, Carlos Correia en Samba Lamine Mané. (O. Militante aug/sept 1981: 21-34).

Een definitieve stap in de scheiding tussen Guiné en Cabo Verde werd genomen op een conferentie van partijkaders in Praia (Cabo Verde). Bij de opening van de conferentie werd door Pereira een uitvoerige uiteenzetting gegeven over de achtergronden van de staatsgreep zoals de leiding van de Kaapverdiaanse partij-afdeling die zag. Pereira wees op het moeilijke verloop van de staatkundige eenheid, de tekortkomingen in de ideologische vorming van de partijkaders, het wegtrekken van partijkaders naar de regeringen. Beschuldigingen met betrekking tot de executies en verschillende grondwetswijzigingen wees hij van de hand met het argument dat de Guinese partijleiders volledig op de hoogte waren (PAICV 1981: 3-19).

Op de laatste dag van de bijeenkomst werd het belangrijke besluit genomen de conferentie te transformeren tot partijcongres. Gezien de actuele situatie had de nationale organisatie van de PAIGC van Cabo Verde het karakter gekregen van een nationale partij. Dit werd bij proclamatie inderdaad bevestigd en de PARTIDO AFRICANO DA INDEPENDENCIA DE CABO VERDE - PAICV werd officieel gesticht. De nieuwe partij komt voort uit de PAIGC en verklaart trouw te zijn aan het denken van Amílcar Cabral. De partij noemt zichzelf een bevrijdingsbeweging aan de macht en neemt de gehele historische, politieke en ideologische erfenis van de PAIGC over. Bij de opbouw van de samenleving van Cabo Verde laat de PAICV zich leiden door de besluiten genomen door het IIIde congres van de PAIGC (PAICV 1981: 21-24).

Het is niet gemakkelijk om uit de loop van de gebeurtenissen en de gegeven (officiële) verklaringen een volledig beeld van de achtergronden van

de staatsgreep te krijgen. Aanvankelijk leek het ongenoegen over de positie van leidende politici van Kaapverdiaanse afkomst en het unificatieproces tussen beide landen het belangrijkste motief. Maar ofschoon belangrijk, bleek er meer aan de hand te zijn. Om te beginnen werden niet alle "Kaapverdianen" politiek uitgeschakeld. Zo bleken Cruz Pinto, Mário Cabral en Victor Freire Monteiro belangrijke adviseurs van de Revolutionaire Raad te zijn. En na een periode van onzekerheid werd duidelijk dat ook Vasco Cabral politiek actief bleef.

Door een aantal politieke waarnemers en commentatoren is een poging gedaan de gebeurtenissen te verklaren als een strijd tussen pro-westerse en pro-moskou politici, tussen gematigden en radicalen, of tussen links en rechts. Vooral in het blad *Afrique/Asie* werd hard uitgehaald naar de leiders van de coup en werd de beschuldiging geuit dat de nieuwe machthebbers werden geïnspireerd door een "eng nationalisme" (*Afrique/Asie* nr. 229, 22-12-1980: 32). De partijafdeling van de Kaap Verdische Eilanden was volgens het blad de ware erfgenaam van de PAIGC (*Afrique/Asie* nr. 233, 16-2-1981: 22). Daarmee suggererend dat links en rechts ook geografisch gescheiden waren.

Nu bleef er inderdaad in Guiné-Bissau lang onzekerheid bestaan over de politieke koers die gevolgd werd, ondanks de verzekering dat de PAIGC de partij van Amílcar Cabral was gebleven. Ook na de tweede bijeenkomst van de CNG bleef onduidelijkheid bestaan, met name wat betreft de toekomst van de Revolutionaire Raad en haar verhouding tot partij en staat. Volgens het blad *Afrique/Asie* zou de president van de FLING in februari door Vieira zijn ontvangen. Na terugkeer in Dakar zou hij gezegd hebben dat de tijd was gekomen voor "de zonen van Guiné" terug te keren naar hun land. De aangekondigde opheffing van het Front werd echter op 30 mei in Dakar weer heftig tegengesproken. Die zelfde dag zou op initiatief van de minister van Justitie Fideles de Almada, de omstreden Barbosa opnieuw zijn gearresteerd (*Afrique/Asie* nr. 246, 17-8-1981: 14-15).

De suggestie dat de ware revolutionairen nu op Kaap Verdië verbleven is onzin. Dat er zich door de staatsgreep een duidelijk politieke lijn uitkristalliseerde in Guiné-Bissau is evenmin waar. De veronderstelling dat

het nieuwe bewind meer pro-westers was dan voorheen (Africa Confidential, vol. 21, nr. 24, 26-12-1980: 6) is moeilijk te onderbouwen. Nogal wat politici in het nieuwe bewind onderhielden uitstekende relaties met Oost-Europese landen.

De toenemende repressie in Guiné-Bissau kan een belangrijke reden zijn geweest. Het executeren zonder vorm van proces van tegenstanders is een afschuwelijke en angstaanjagende zaak. Het bevordert absoluut niet de politieke discussies waarvan de PAIGC voorstander zegt te zijn. Waarnemers in Bissau moeten achteraf toegeven dat de laatste jaren weinig politieke discussies plaatsvonden onder de bevolking, terwijl de staatsgreep een prikkel bleek te zijn voor het hervatten van de discussies. Met betrekking tot de executies kan men zich echter afvragen of de plegers van de staatsgreep echt van niets wisten. Iemand als Vieira die een sleutelpositie innam in het politieke leven van Guiné-Bissau, evenals een aantal van zijn medestanders, moeten hebben geweten van, zo niet hebben meegewerkt aan de uitschakeling van tegenstanders. Even opmerkelijk is het dat Vieira als voorzitter van het parlement en als minister van defensie (officiële titel: *comissário de FARP*) kennelijk niet in staat was krachten te mobiliseren om de grondwetswijzigingen te amenderen. De veranderingen werden ruim van te voren aangekondigd. Van de andere kant is het verweer van Pereira met betrekking tot de wetswijzigingen ook niet overtuigend. Zijn verklaring voor het verschil in rechtspleging betreffende de doodstraf slaat nergens op wanneer het wordt geplaatst in het kader van het unificatieproces. Volgens Pereira was het instellen van de doodstraf gebeurd in een exceptionele oorlogssituatie. Na de onafhankelijkheid was die situatie in sommige opzichten blijven bestaan (*PAICV* 1981). En de formulering omtrent de nationaliteit van de staatspresident laten inderdaad ruimte tot speculatie en wantrouwen toe. Waarom die formulering dan handhaven?

Over één oorzaak van de staatsgreep zijn Vieira en Pereira het eens. Dat is de grote crisis in de partij met als voornaamste aspecten de slechte organisatie van basis- en intermediaire organisaties en de lage graad van politiek-ideologische bewustzijn van kaderleden. De organisatorische problemen veroorzaakten een kloof tussen leiding en basis van de partij.

De ideologische crisis had in ieder geval tot gevolg dat de eenwording van Guiné en Kaap Verdië weinig enthousiasme ontmoette en dat het door de regering gevoerde ontwikkelingsbeleid onvoldoende werd getoetst aan de uitgangspunten van het partijprogramma. Met name gold dat voor de agrarische sector waar de moeilijkheden en de problemen alleen maar waren toegenomen. Ongetwijfeld zijn de grote sociaal-economische moeilijkheden van het land een belangrijke factor geweest in de greep naar de macht door Vieira. In een sfeer van snel toenemende ontevredenheid bij de stads- én plattelandsbevolking over de voedselsituatie kan het bezig zijn met de staatkundige eenheid van Guiné en Kaap Verdië gemakkelijk worden opgevat als onmacht van de politici om de werkelijke problemen adequaat op te lossen. Het leger kan zware druk hebben uitgeoefend op Vieira om orde op zaken te stellen. Een met roem overladen leger dat van gewone soldaat tot en met commandant bestaat uit eenvoudige plattelanders.

Samenvattend waren de crisis in de partij, het proces van staatkundige eenwording en de kritieke voedselsituatie de oorzaken van de staatsgreep. De doorgevoerde grondwetswijzigingen waren kennelijk het cumulatiepunt. Onduidelijk bleef echter hoe het een en ander precies in elkaar zat en wat nu precies met de staatsgreep beoogd werd. De aankondiging dat er een buitengewoon partijcongres zou worden gehouden om de problemen te bediscussiëren leek dan ook een logische stap om een duidelijker politiek te ontwikkelen.

Dat buitengewoon congres kwam echter pas eind 1981, precies een jaar nadat de staatsgreep had plaatsgevonden.

XI HET EERSTE BUITENGEWONE CONGRES VAN DE PAIGC

Het buitengewone congres werd door de Conselho Nacional de Guiné (CNG) van de partij bijeen geroepen in Bissau. Onder de leuze: Reajustamento - Unidade Nacional - Justiça Social werd van 8 tot 15 november 1981 gediscussieerd over de actuele politieke situatie in het land en over de toekomstige politieke lijn van de partij.

De bijeenkomst werd geopend met een verslag van de activiteiten van de CNG, uitgesproken door Vieira. Hier volgen daaruit een aantal belangrijke zaken. Om te beginnen werd kort ingegaan op de reden van bijeen roepen van het congres en de belangrijkste doeleinden. Gegeven het feit dat supra-nationale partijstructuren na 14 november 1980 niet meer functioneerden had de Nationale Raad van de partij van Guiné besloten dit congres te organiseren ten einde de actuele situatie te analyseren, de partijleden volledig te informeren en voorstellen te doen voor een herorganisatie van de partij op nationaal niveau.

Vervolgens werd de geschiedenis van de partij vanaf haar oprichting tot aan 14 november 1980 uitvoerig in de herinnering opgeroepen. Als belangrijkste tijdstippen werden door Vieira aangemerkt het eerste en tweede partijcongres, de onafhankelijkheid en het derde partijcongres. Met betrekking tot de situatie na de onafhankelijkheid merkte de eerste partijman op, dat het verdwijnen van de koloniale machthebbers betekende dat nieuwe politiek-bestuurlijke structuren moesten worden geïntroduceerd. De partij stelde een groot deel van haar kaders ter beschikking aan de nieuw gecreëerde staatsinstituties. Er ontstond daardoor een situatie waarin de staat, in plaats van een instrument te zijn ter verwezenlijking van het partijprogramma, de partij ging domineren. Staatsactiviteiten kregen voorrang op partijactiviteiten, partijleden vervreemdden van het partijwerk en er ontwikkelden zich technocratische tendenties in het politieke leven. Dit alles resulteerde in een voortdurende verzwakking van het politiek-ideologische werk van de partij. Dat had weer tot gevolg dat de mobilisatie van de volksmassa's voor de nationale wederopbouw van het land niet of nauwelijks plaatsvond, onverantwoordelijk en ongeïnspireerd gedrag bij partijleden, vriendjespolitiek en nepotisme, een zeer slecht of

in het geheel niet functioneren van intermediaire en lokale partijstructuren en tenslotte toenemende repressie. Een repressie die ontaardde in ter dood bringend zonder vorm van proces van mensen door een groep rondom Luis Cabral. Deze groep had de politieke macht weten te mobiliseren. De belangrijke beslissingen van het IIIde partijcongres werden door de crisis in de partij niet ten uitvoer gebracht, waardoor een sociale en economische crisis in het land werd veroorzaakt. Er werden te weinig investeringen gedaan in de primaire sector en te veel in prestige-projecten zoals het agro-industriële complex Cumeré, een autofabriek van Citroën en de aanleg van een autoweg. Daardoor groeide weer de buitenlandse schuldenlast en was er een permanent gebrek aan buitenlandse deviezen (Nô Pintcha, nr. 828, 8-11-1981:4-5).

Naast de uitholling van partijwerk werd door Vieira de kwestie van de eenheid tussen Guiné en Cabo Verde een belangrijke oorzaak voor de crisis in de partij genoemd. Hoewel het principe van de eenheid historisch juist is en op het IIIde partijcongres een goede strategie was ontworpen, ging het eenwordingsproces in allerlei opzichten fout. Bovendien werd bij de verkiezingen voor de hoogste partijorganen te weinig rekening gehouden met de nationaliteit van de leden en werden deze organen zodoende gedomineerd door Kaapverdianen. De twee Nationale Raden van de partij - de CNG en CNCV - gingen steeds meer onafhankelijk van elkaar opereren omdat het supra-nationale orgaan werd uitgehold door de weigering van de leiders om fundamentele eenheidskwesties te bespreken. Vooral in Guiné werd de kwestie een dogma en als discussiepunt taboe. Volgens Vieira was er nog maar één mogelijkheid open gebleven om de partij uit een situatie van desintegratie terug te brengen op de weg die door Amílcar Cabral was aangegeven, namelijk een ingreep vanuit het leger. Dit werd ook uiteengezet in een telegram aan de secretaris-generaal van de PAIGC, maar van het begin af aan werd duidelijk dat men zich verzette tegen de "Movimento Reajustador do 14 de Novembro" en een dialoog bleek onmogelijk.

João Bernardo Vieira gaf vervolgens een overzicht van de belangrijkste politieke activiteiten die sinds de staatsgreep vanuit de CNG en de nieuwe Revolutionaire Raad waren gestimuleerd. Hij doelde op handelend optreden.

ter realisering van de Regionale Raden, het kiezen van basis comités, het organiseren van de eerste conferentie van de FARP, het op gang brengen van een intensieve politiek-ideologische campagne op basis van documenten van de twee laatste bijeenkomsten van de CNG. Ook werden statuten en programma van de PAIGC bediscussieerd. Tenslotte werden maatregelen opgesomd die de Voorlopige Regering had genomen teneinde de sociaal-economische en culturele ontwikkeling zoals het IIIde partijcongres had bepaald, te verwezenlijken. Daarvan was in het verleden door een verkeerde strategie te weinig terecht gekomen (Nô Pintcha, nr. 829, 10-11-1981:4-5). Vieira benadrukte met klem dat een en ander in feite betekende dat de uitgangspunten zoals die op het IIIde partijcongres waren vastgelegd ten aanzien van aard en functioneren van de partij en ten aanzien van de ontwikkelingsstrategie opnieuw werden bevestigd. De discussies die overal in het land waren gehouden en de stellingen die ter discussie voor dit buitengewone congres waren ingediend lieten geen andere conclusie toe (Nô Pintcha nr. 830, 12-11-1981:4-5). Vastgesteld werd dat de organisatorische structuur van de partij grondig doorgelicht diende te worden op haar functioneren. De partij moest weer een actieve organisatie worden, stimulator en supervisor van de krachtsinspanningen noodzakelijk voor het bouwen aan een vrije, rechtvaardige en vooruitstrevende natie. Voorgesteld werd om de namen van de leidinggevende instituties van de partij te veranderen. Conselho Superior da Luta (CSL) zou Comité Central moeten worden, en Conselho Executivo da Luta (CEL) zou in het vervolg Bureau Político moeten heten. Het Comité Central zou een secretariaat moeten krijgen. (Een voorstel dat in het verleden wel meer was gedaan en goedgekeurd.HS) Verder werd door Vieira voorgesteld dat uit het Comité Central commissies werden samengesteld die zich met verschillende actiegebieden zouden moeten bezighouden, te weten Verdediging en Veiligheid, Economische en Financiële Zaken, Ideologie en Supervisie, Sociale Zaken, Onderwijs en Cultuur, Recht en Bestuur en Internationale Zaken. Het opzetten van deze commissies vanuit de partij werd als een aanzet ter oplossing van complexe staatsproblemen aangeduid. In dit kader diende ook met name de ontwikkeling van de relaties tussen staat en partij grondig geanalyseerd te worden. Na het gebruikelijke pleidooi om de massa-organisaties te reactiveren en verder uit te bouwen werd het leger geroemd om haar patriotisme en het zuiver geble-

ven politieke bewustzijn (Nô Pintcha nr. 831, 14-11-1981:4-5). In het slot van de rede werd gesteld dat de buitenlandse politiek van het land niet zou veranderen. Met betrekking tot de republiek Kaap Verdië werd de hoop uitgesproken dat spoedig normale betrekkingen konden worden aangeknoopt (Nô Pintcha 832, 19-11-1981:4-5).

In de debatten die volgden op de rede van Joao Bernardo Vieira bleek dat men het in het algemeen wel eens was met de voorzitter van de Conselho da Revolução. Er werden verder voorstellen gedaan om de grondwet te herzien in het licht van de nieuwe realiteit. Met name werd de kwestie van de dubbele nationaliteit afgewezen. Verder werd de functie van vice secretaris-generaal afgeschaft en in het programma van de partij werden de artikelen met betrekking tot de unificatie van Guiné en de Kaap Verdische Eilanden geschrapt.

Het congres koos Joao Bernardo Vieira tot secretaris-generaal van de PAIGC. Er werd een Comité Central van 51 leden gekozen (en 10 vervangers). Vasco Cabral werd benoemd tot secretaris van het comité. Bovendien werd een Bureau Político van het Centrale Comité van de partij gekozen van 12 leden onder voorzitterschap van Vieira.

De belangrijkste functie van het buitengewone congres lijkt dus niet veel meer te zijn dan de officiële legitimering van de gebeurtenissen en de genomen maatregelen sindsdien. Het is zeer wel denkbaar dat deze vorm van legitimering noodzakelijk werd geacht na het congres van de PAICV op Kaap Verdië. Aan het verslag van de Conselho Nacional da Guiné van januari werd niets wezenlijke toegevoegd, zij het dan dat er sindsdien wel allerlei activiteiten zijn ondernomen om de partij te revitaliseren, zoals dat wordt genoemd. Belangrijk is uiteraard ook de officiële benoeming door het congres van Vieira als secretaris-generaal van de partij en de benoeming van leden van het Comité Central en Bureau Político.

Opmerkelijk genoeg werd op het congres weinig concreets gezegd over de functie van de Conselho da Revolução, evenmin over haar toekomst. In zijn rede had Vieira over deze institutie gezegd dat in het licht van de omstandigheden de Revolutionaire Raad "voortkomend uit de PAIGC, de bevoegdheden overnam van het parlement, Conselho do Estado en de

Conselho dos Comissários do Estado. Met de normalisering van het staatsleven werd een Voorlopige Regering gevormd die werd belast met staatszaken onder leiding van de Revolutionaire Raad". (Nô Pintcha nr 831, 14-11-1981: 4). In de aangenomen resoluties niets over de Raad! De woordvoerder van het Congres, tevens lid van het Comité Central en lid van de regering, Mário Cabral, meldde echter wel dat in het eerste halfjaar van 1982 algemene verkiezingen zouden worden gehouden voor de Assembleia Nacional Popular die dan de president van de republiek zou kiezen, die dan op zijn beurt weer een regering zou samenstellen (Nô Pintcha 832, 1981: 4).

XII STAAT EN POLITIEK IN GUINE-BISSAU: SLOTBESCHOUWING

1. Recente ontwikkelingen

Hoewel de staatsgreep van november 1980 in veel opzichten een ingrijpende politieke actie was, kan niet worden gezegd dat ze heeft geleid tot fundamentele wijzigingen in het politieke en staatkundige bestel van het land. Natuurlijk is het feit dat het proces van staatkundige eenheid tussen de Kaap Verdische Eilanden en Guiné-Bissau is stop gezet van groot belang, gezien in het licht van de doelstellingen die de PAIGC zich stelde bij de oprichting, namelijk het gezamenlijk verwerven van de politieke onafhankelijkheid en de opbouw van een eenheidsstaat. Het lijkt ook geen enkele twijfel dat de staatsgreep een schok was voor de (kleine) groep vrijheidsstrijders van het eerste uur en hun aanhang die hun leven in dienst hadden gesteld van dat politieke doel. Maar in alle nuchterheid moet tevens vast gesteld worden dat het proces van vorming van een eenheidsstaat niet leefde in brede lagen van de bevolking van beide landen en dat het de politieke leiders ook niet is gelukt om groot enthousiasme te wekken voor een dergelijke staatkundige constructie. Bovendien kan men zich afvragen of, daar waar de verkeerstechnische en telecommunicatieve infra-structuur zo gebrekkig is tussen twee gebieden, een overkoepelend staatkundig bestel veel kans van slagen zou hebben gehad, zelfs wanneer een en andere volgens de weg van de geleidelijkheid had kunnen plaatsvinden. Tenslotte zijn er, ondanks de staatsgreep van 1980, tussen beide landen politieke en staatkundige verhoudingen denkbaar die verder reiken dan de diplomatieke betrekkingen die gebruikelijk zijn tussen twee onafhankelijke staten. Tussen de volken van deze twee landen bestaan inderdaad lange historische en culturele banden die de basis kunnen vormen voor zinvolle politieke constructies.

Een eerste stap op die weg werd in mei 1982 gezet. Toen vond in Maputo, de hoofstad van Mozambique, een ontmoeting plaats tussen Joao Bernardo Vieira en Aristides Pereira, leiders van Guiné-Bissau en de Kaap Verdische Eilanden. Initiatief tot deze ontmoeting werd genomen door Samora Machel, president van Mozambique. De relaties tussen beide landen normaliseerden langzaam maar zeker en hoewel de staatsgreep nog steeds ge-

voelig ligt bij de politieke leiders, zijn er verschillende commissies gevormd die de gevolgen van de scheiding in alle redelijkheid af handelen.

Toch leken er zich in de eerste jaren na de staatsgreep een aantal belangrijke wijzigingen of verschuivingen voor te doen in het politieke en staatkundig bestel van het land. Opvallend was dat na een aantal stellige uitspraken in de eerste maanden na de coup over parlementsverkiezingen, daarover steeds vager werd gedaan en tenslotte niets meer werd gezegd. Te vrezen viel dat het belangrijke aspect van de volksvertegenwoordiging en participatie in de staatkundige structuren geen aandachtspunt meer was van de nieuwe leiders. In officiële verklaringen en redevoeringen werd over de politieke situatie uitsluitend nog gesproken in termen van de dominantie van de partij in het politieke leven van het land. In een lange rede van de president van de Revolutionaire Raad, Vieira, ter gelegenheid van het tienjarig jubileum van het proclameren van de grondwet en het installeren van het eerste in vrijheid gekozen parlement op 24 september 1973, werd met geen woord gerept over de naar huis gestuurde volksvertegenwoordiging en de beloofde verkiezingen. Er werd slechts gesteld dat op 14 november 1980 de discrepantie tussen staat en partij was opgeheven en de leidende rol van de partij was hersteld (Nô Pintcha 1001, 1983: 4-5).

Er was zeker sprake van toenemende partij activiteiten in het begin van de jaren tachtig. De voorstellen tot reactivatie die door Vieira waren gedaan op het Eerste Buitengewone Congres werden inderdaad verwezenlijkt. Zo ontstonden nieuwe commissies in het Centrale Comité en werd er eindelijk een algemeen secretariaat gecreëerd. In verschillende van deze commissies, zoals de economische, werd gediscussieerd over regeringsaangelegenheden. Interessant is ook de vorming van de ideologische commissie onder voorzitterschap van Vasco Cabral (Nô Pintcha 1004, 1983: 4). In mei 1982 was hij bij de ingrijpende regeringswijziging verdwenen als minister van Economische Coördinatie en Planning en gevraagd om zich in dienst te stellen van de partij. Het ministerie werd toen opgedeeld. Planning werd ondergebracht in de portefeuille van de minister-president en economie werd bij Financiën gevoegd. Victor Saúde Maria en Victor Freire Monteiro werden toen ook benoemd tot respectievelijk premier en

minister van Financiën. Door de meest waarnemers in Bissau werd deze manoeuvre gezien als een verlies aan politieke invloed van Cabral. De vorming van commissies voor o.a. economie en ideologie zijn echter zeker aanwijzingen dat er een serieuze poging wordt ondernomen om vanuit de partij nieuwe impulsen te geven aan het ontwikkelingsbeleid dat door de regering moet worden gevoerd, enerzijds door concreet over sociaal-economische aangelegenheden te discussiëren, anderzijds door op een abstracter niveau te filosoferen over de inhoud en de kwaliteit van het ontwikkelingsproces dat de samenleving in Guiné-Bissau zou moeten transformeren. Al moet daaraan onmiddellijk worden toegevoegd dat momenteel nog niet te zeggen is of de partij inderdaad haar leidende rol weer heeft ingenomen, met name wat betreft de richting die moet worden gegeven aan de zo verlangde sociale, economische en culturele hervormingen. Tot nu toe is wel duidelijk dat de ideologische commissie zich onder meer tot taak heeft gesteld de ideologische vorming van praktijkaders op alle niveau's te superviseren, maar is bijvoorbeeld van stimulering van breed opgezette wetenschappelijke studies en conferenties over cruciale aspecten van het ontwikkelingsproces nog weinig gebleken. Ook blijkt er nog weinig van discussies met bevolkingsgroepen en de verschillende sociale categorieën over de situatie in de verschillende sectoren van de economie. Een uitzondering is de handelssector waar tussen overheid en handelaren gesprekken zijn begonnen over de privatisering van delen van de staatshandel. In het algemeen echter vervalt men toch te zeer in herhalingen over het oeuvre van Amílcar Cabral en wordt te weinig voortgebouwd aan de theoretische en ideologische erfenis die hij de PAIGC naliet.

De partij werd na de staatsgreep ook actiever op de ministeries en in de staatsdiensten. Werknemers die lid zijn van de partij organiseerden bijeenkomsten op het werk. Er werden afdelingen van de vakbond en de vrouwenbeweging opgezet. Deze zogenaamde revitalisering van de partij lijkt echter nogal plichtmatig en weinig geïnspireerd. De grote massabewegingen organiseerden hun eerste grote congressen, maar het blijft nog een open vraag in hoeverre er sprake is van een brede aanhang en een eigen creatieve invloed op partijbeleid en regeringspolitiek. Tot nu toe komen alleen uit de jeugdbeweging af en toe signalen dat het beleid van de partij kritisch wordt gevolgd. Interessant en belangrijk voor de

politieke stabiliteit in het land is, dat de partij ook in het leger congressen organiseerde. Er is echter niets bekend over de werkelijke aanhang en invloed van de PAIGC in het leger en aangenomen moet worden dat de militairen in het algemeen trouw zijn aan de Secretaris-Generaal.

Door het alsmaar uitblijven van algemene verkiezingen kwam het proces van decentralisering en democratisering van de politieke macht na de staatsgreep definitief stil te liggen en werd niet doorgegaan op de weg van een scheiding van partij en staat die was ingeslagen in de laatste fase van de bevrijdingsstrijd. Toch kan niet worden gesproken van een repressief klimaat en de meeste waarnemers in Bissau zijn het er over eens dat openbare en gerechtvaardigde kritiek op het bewind geen problemen opleverde. In de enige krant van het land, Nô Pintcha, en vooral op de nationale radio omroep wordt herhaaldelijk kritiek geleverd op het functioneren van staatsdiensten en worden verantwoordelijken daarover ondervraagd.

Eind 1983 werden de laatste politieke gevangenen vrijgelaten. Het waren slachtoffers van de staatsgreep. Ex-president Luis Cabral had in 1982 politiek asiel gekregen in Cuba en woont nu op de Kaap Verdische Eilanden.

Af en toe werden hoge partij- en staatspolitici ontslagen op beschuldiging van corruptie. Hoewel nooit officieel werd gespecificeerd wat de heren hadden uitgespookt kon men in het geruchtencircuit in Bissau altijd wel details achterhalen. Daaruit bleek dan dat het daar inderdaad om ging en niet om het uitschakelen van politieke tegenstanders met het argument van corruptie als stok om de hond te slaan. Uiteraard zou een oordeel door een rechter een geëigender middel zijn geweest.

Doordat Regionale Raden en Nationale Volksvertegenwoordiging niet meer functioneerden vielen partij- en staatsstructuren nadrukkelijk samen op bestuurlijk niveau. Dat kwam tot uitdrukking in de Comités de Estado e Partido die in regio, sector en sectie in feite het bestuur vormden. Hier was duidelijk het principe van scheiding van partij en staat verlaten. Nu was die scheiding vóór de staatsgreep al een fictie. Een belangrijke

oorzaak daarvoor was dat er onvoldoende kaders waren om dit principe waar te maken.

In deze diffuse situatie werd in februari 1984 nogal verrassend bekend gemaakt dat er eind maart algemene verkiezingen zouden worden gehouden. Er volgden nu enkele maanden van verhoogde politieke activiteiten. De partij organiseerde een korte en intensieve campagne in de wijken van de stedelijke centra en in alle sectie hoofdplaatsen. Het systeem van verkiezingen bleef overigens ongewijzigd. Er werden door de partij kandidatenlijsten opgesteld. Deze werden in de campagne aan de bevolking gepresenteerd en tijdens discussies konden wijzigingen worden voorgesteld. Op de verkiezingsdag 31 maart kon kenbaar worden gemaakt of men vóór of tegen de lijst was. De verkozen Regionale Raden zouden vervolgens weer uit hun midden de vertegenwoordigers voor het parlement kiezen, de Assembleia Nacional Popular.

In deze periode werd ook bekend dat een voorstel voor een nieuwe grondwet klaar was. Tegelijkertijd ontstond er nogal wat sensatie omdat de minister-president Victor Saúde Maria plotseling van het politieke toneel verdween. Volgens geruchten wilde hij niet accepteren dat in de nieuwe grondwet de functie van premier zou verdwijnen en dat hij daarom een staatsgreep had willen plegen. De geruchten werden officieel bevestigd door de publicatie van het voorstel waarin inderdaad de functie van premier definitief was geschrapt. Saúde Maria werd bovendien uit de partij gestoten en van al zijn functies ontheven wegens "tribalisme, fractievorming en verraad" (Nô Pintcha 1046, 1984:1,4; 1052,1984:3). Deze keer ging het dus nadrukkelijk niet om corruptie, maar om een poging tot een staatsgreep. Hardnekkige geruchten in Bissau beweerden dat ook de minister van Financiën en andere hoge partijleden betrokken waren bij de poging. Berichten die later werden bevestigd. Maar de minister van Financiën bleek zelfkritiek te hebben uitgesproken en werd slechts voor een jaar uit de partij gezet, terwijl hij als minister in functie kon blijven. (Nô Pintcha 1073, 1984:3).

De verkiezingen werden zoals was te voorzien een groot succes voor de partij. (Nô Pintcha 1048, 1984: 3) Er kon nu een vergadering van de

Nationale Volksvertegenwoordiging bijeen geroepen worden die als belangrijkste taak kreeg het aannemen van de nieuwe grondwet. Uit die grondwet volgen hier een aantal artikelen die betrekking hebben op de status van de verschillende staatsorganen en de partij (Nô Pintcha 1052 - 1053, 1984).

In het eerste hoofdstuk van de grondwet wordt Guiné Bissau een soevereine republiek genoemd waarin de PAIGC de leidende politieke kracht is in de samenleving en van de staat. De partij voert in het kader van haar historische missie haar taak uit door: a) de algemene lijnen van het politieke, economische, sociale en het veiligheidsprogramma uit te zetten die door de staat moeten worden gerealiseerd; b) de fasen van nationale wederopbouw te definiëren; c) het selecteren van kandidaten voor de Regionale Raden en Volksvertegenwoordiging (artikel 1 en 4). Wat de economische en sociale organisatie van de republiek betreft wordt in artikel 11 van het eerste hoofdstuk gesteld dat deze tot doel moet hebben het welzijn van de bevolking, de uitbanning van de uitbuiting van mensen door andere mensen en het elimineren van alle vormen van menselijke onderwerping. Om dat te bereiken moet de staat onder andere de onafhankelijkheid en nationale eenheid verdedigen, noodzakelijke structuren creëren voor de vestiging van een systeem van economische en sociale planning, een agrarische revolutie realiseren en coöperaties organiseren.

Hoofdstuk III gaat over de verschillende staatsorganen. De vertegenwoordigende organen zijn de Assembleia Nacional Popular en de Concelhos Regionais. De leden van de Regionale Raden worden gekozen door vrije en geheime verkiezingen (artikel 46 en 47). De Nationale Volksvertegenwoordiging is het hoogste machtsorgaan van de staat en beslist over de fundamentele kwesties van binnenlandse en buitenlandse politiek. Het parlement organiseert en controleert de toepassing van de politieke, economische, sociale, culturele en defensieve lijn die door de PAIGC is gedefinieerd (artikel 48). De gedeputeerden zijn vertegenwoordigers van het hele volk en niet alleen van de kieskringen waardoor ze zijn gekozen (artikel 49.2). De volksvertegenwoordiging heeft een mandaat van vijf jaar en komt een maal per jaar bij elkaar (artikel 50 en 58). Leden van het Bureau Político van de partij en leden van de regering die geen lid zijn van het parle-

ment mogen het woord voeren in plenaire vergaderingen (artikel 59). Tot de bevoegdheden van het parlement behoren o.a.: het kiezen van de Conselho de Estado en haar president en het uitvaardigen van wetten (artikel 60).

De Conselho de Estado is het orgaan van de A.N.P. dat tussen de wetgevende zittingen de competenties van het parlement overneemt en haar besluiten uitvoert (artikel 62). De staatsraad bestaat uit 15 leden en wordt gekozen uit en door het parlement. De voorzitter van de staatsraad is tegelijkertijd staatshoofd en voorzitter van de regering. Hij is ook opperbevelhebber van het leger (artikel 65). Tot de bevoegdheden van de staatspresident behoren o.a.: het leiden van de staatsraad en de regering; het benoemen en ontslaan van ministers en staatssecretarissen; het benoemen en ontslaan van rechters van het opperste gerechtshof en de procureur-generaal van de staat (artikel 67).

Van de regering wordt in de grondwet gezegd dat ze het hoogste uitvoerende en bestuurlijke orgaan van de republiek is. Tot de functies behoren onder meer: het op creatieve wijze interpreteren en toepassen van het actieplan dat is bepaald door het parlement en de staatsraad; het leiden van het bestuur van de staat door het coördineren en controleren van de activiteiten van ministeries, centrale diensten en de Comités de Estado da Região en van de sectoren; het voorbereiden van een nationaal ontwikkelingsprogramma en een staatsbegroting (artikel 69 en 70).

Wat betreft het regionale en lokale bestuur geeft de grondwet om te beginnen aan dat deze organen deel uitmaken van de staatsmacht van de eenheidsstaat. Ze baseren zich op volksparticipatie en steunen initiatieven en de creatieve capaciteiten van de lokale gemeenschappen en ze ondernemen actie in nauwe samenwerking met de massa-organisaties en andere sociale organisaties (artikel 77). In iedere regio is het hoogste lokale machtsorgaan de Conselho da Região die haar uitvoerende functie overdraagt aan het Comité de Estado. Tot de functies van de Regionale Raad behoren o.a. het ontwikkelen van het burgerlijk en politiek bewustzijn van de burgers; het verzekeren van respect voor de openbare orde; het verdedigen van de rechten van de burgers; het verbeteren van de le-

vensvoorwaarden en arbeidsomstandigheden; het vervullen van de regionale taken die zijn vastgelegd in het Nationale Plan; het opzetten en leiden van scholen, culturele en sportieve instituties etc. Om deze functies te kunnen vervullen moet de Regionale Raad o.a. een regionaal budget en een jaarplan voor de ontwikkeling van de regio aannemen (artikel 79 en 80-81). De samenstelling van het uitvoerend orgaan van de Regionale Raad wordt in een aparte wet geregeld. Behalve het uitvoeren van besluiten van de Raad, moet het Comité de Estado o.a. het regionale budget opstellen en het jaarprogramma voor de ontwikkeling van de regio voorbereiden (artikel 85).

In de openingsrede tot de plenaire vergadering van het nieuw gekozen parlement in mei 1984 memoreerde Joao Bernardo Vieira, tot op dat moment president van de Revolutionaire Raad, in grote lijnen de geschiedenis van de onafhankelijke Assembleia van Guiné-Bissau. Hij verklaarde nogmaals dat in de jaren na het IIIde Partijcongres in 1977 langzaam maar zeker een inhoudelijke degradatie in de politieke debatten van het parlement was geslopen. Dit als gevolg van de centralisatie van de macht in handen van Luis Cabral. De 14 November Beweging kon niet anders dan door ingrijpen dit proces stoppen. De Revolutionaire Raad gaf in de jaren daarna leiding aan de herorganisatie van het politieke leven. Dat de volledige normalisatie van de institutionele organisatie van het land pas op dit moment plaatsvond had te maken met het feit dat nu de voorwaarden daarvoor aanwezig waren, aldus Vieira. Hij ging voorts zeer kort in op het feit dat de Revolutionaire Raad zich enkele malen genoodzaakt had gezien om drastische regeringswijzigingen door te voeren, dit omdat hoge politieke leiders niet voldeden aan de hoge eisen die de 14 November Beweging stelde en om andere mensen met capaciteiten tot hun recht te laten komen. Dat was bijvoorbeeld de reden geweest om de post van eerste minister concreet in te vullen. Maar vanaf september 1983 bleek de noodzaak om nieuwe reorganisaties door te voeren (Nô Pintcha 1059, 1984:4-6). Dat was dan alles over de perikelen rond de post van eerste minister. Terzijde dient hier overigens te worden opgemerkt dat achter de diplomatieke termen van Vieira over het ontslaan van corrupte politici, een streven staat om een aankomende generatie van goed opgeleide deskundigen op belangrijke posten te zetten. In de loop van de vier jaren

van zijn bewind ondernam hij een poging een evenwicht te vinden tussen de oude generatie van bestuurders en politici en de kleine groep van jonge mensen die sinds de onafhankelijkheid een academische opleiding volgden in het buitenland. Ongetwijfeld zullen heel wat oudere leiders met weinig of geen opleiding met argus ogen letten op de jonge garde die hen wil opvolgen. Een sprekend voorbeeld is de huidige minister van Economische Planning, Coördinatie en Internationale Coöperatie, de jonge en zeer bekwame econoom Barthelomeu Simoes Pereira die de veel oudere Vasco Cabral opvolgde. (Hoewel deze een van de zeer weinigen van de oudere generatie is met een academische opleiding.)

Het parlement nam de grondwet aan, koos een voorzitter in de persoon van Carmen Pereira en een staatsraad van 15 leden met Vieira als president. Dat betekende het einde van de Revolutionaire Raad en het in functie treden van een Staatsraad waarvan de president automatisch staatshoofd werd.

Het belang van deze gebeurtenis lag vooral in het feit dat nu een legitimering plaatsvond van een situatie die in november 1980 was ontstaan. Op de door Vieira zelf opgeworpen vraag waarom dat pas nu plaatsvond nadat de partij in 1981 zijn optreden al had gesanctioneerd, werd een ontwijkend antwoord gegeven. Echter, rekening houdend met de ontstaansgeschiedenis van de onafhankelijke staat Guiné-Bissau, de dominante positie van de politieke eenheidspartij PAIGC, het relatief open politieke klimaat dat heerst in het land sinds de staatsgreep, het kennelijk gemak waarmee een plotselinge opposant als Saúde Maria zonder gebruik van geweld uitgeschakeld kon worden en de acceptatie van Vieira in brede lagen van de bevolking als belangrijkste politieke leider, moet de grondwettelijke legitimering van deze situatie als een belangrijk politiek feit worden beoordeeld.

Begin juli 1984 werd een nieuwe regering geïnstalleerd, bestaande uit 15 ministers en 12 staatssecretarissen. Opvallend was alleen dat het in mei 1982 opgeheven en opgedeelde ministerie van Economische Planning, opnieuw is geformeerd, nu als het Ministério da Coordenação Económica, Plano e Cooperação Internacional. Het staat onder leiding van de al ge-

noemde Pereira. De vorige minister Vasco Cabral die in 1982 werd opgedragen zich geheel aan de partij te wijden, keert terug als minister van economische aangelegenheden van de Presedência. Dit is een nieuw gecreëerde post. De Presedência bestaat overigens al vanaf de onafhankelijkheid en is het ambtenaren apparaat dat ten dienste staat van de president (Nô Pintcha 1075, 1984:1).

2. Slotbeschouwing

Wat valt er nu samenvattend te concluderen over de ontwikkelingen in het politieke bestel in Guiné-Bissau?

Fundamenteel is het historische gegeven dat in een koloniale context uit een bevrijdingsbeweging een politiek onafhankelijke staat tot ontwikkeling kwam. Die bevrijdingsbeweging heeft zich van het begin af aan gepresenteerd als een politieke partij die naast de politieke onafhankelijkheid van Guiné en Cabo Verde, ook sociaal-economische en culturele veranderingen nastreefde.

De grootste en meest spectaculaire verandering op staatkundig en politiek niveau was de overname van de macht door een politieke organisatie die er fundamenteel andere ideeën op na hield dan het koloniale bewind. Die machtsovername op zich betekende echter geen wijziging in de politieke ideologie van de bevrijdingsbeweging die nu aan de macht kwam. Althans op theoretisch niveau. In de praktijk bleek dat in de eerste onafhankelijkheidsjaren al een sterke gerichtheid op het stedelijk leven aan het licht kwam.

De eerste jaren na de onafhankelijkheid kunnen in het algemeen worden gekarakteriseerd als een periode van consolidatie van ontstane structuren en op basis daarvan een snelle uitbreiding van het politiek-bestuurlijke bestel. Een aantal (overgeërfd) aspecten van het bestuurlijke bestel leken echter moeilijker beheersbaar dan was verondersteld. Dat kwam vooral tot uitdrukking in de spectaculaire groei van de staat en haar diensten in Bissau. Deze ontwikkeling bleek een niet geringe handicap om het streven naar decentralisatie van de macht en de gerichtheid van de sociaal-economische politiek op het platteland te verwezenlijken.

De centralistisch georganiseerde koloniale staat heeft deze tendentie bij het inrichten van de nieuwe staat in de hand gewerkt. Werd deze externe, beïnvloedende factor echter wel voldoende bestreden vanuit een interne overtuiging in de partij dat decentralisatie van macht moest worden nagestreefd? In hoeverre heeft in die eerste jaren de nauwelijks verwezenlijkte scheiding tussen partij en staat bijgedragen aan de tendens tot centralisatie en concentratie?

Het is niet mogelijk hierop een eenduidig antwoord te geven. De claim van de PAIGC dat zij als partij de uitdrukking is van de wil van het volk tot politieke en economische onafhankelijkheid en dat zij de drijvende kracht is in de samenleving is, tot op zekere hoogte, zeker gerechtvaardigd. In het verlengde daarvan is de aanwezigheid van de partij op alle niveau's van de staatsorganen logisch. Maar ondanks de herhaaldelijk uitgesproken wens tot scheiding van de twee entiteiten, is nooit duidelijk aangegeven hoe dat vorm moest krijgen. Het proces is dan ook moeizaam verlopen. Dat komt vooral tot uitdrukking in de concentratie van staats- en partijfuncties in handen van enkele personen, waardoor de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van beide niveau's dreigen te vervagen. In feite is deze tendentie nog versterkt na de staatsgreep.

Maar er is meer aan de hand. Tijdens de bevrijdingsstrijd was het besef gegroeid dat na de onafhankelijkheid een nieuw type landsbestuur opgebouwd moest worden dat de koloniale staatsorganisatie moest vervangen. Het moest een bestuur zijn dat was geworteld in de dorpen om te voorkomen dat het zich zou ontwikkelen tot een geprivilegeerde stedelijke bureaucratie. Bovenal moest het nieuwe bestuur zijn gericht op de behoeften van het platteland. Het vormen van een nieuw kader was noodzakelijk en het bestuur moest gedecentraliseerd zijn. In dat verband dacht Amílcar Cabral er aan om de stad Bissau niet tot nieuwe regeringscentrum te maken en eventueel de ministeries te verspreiden over het land (Davidson 1969: 137). Met dit idee is inderdaad enige tijd gespeeld direct na de onafhankelijkheid. Zo is er in 1974 het plan geopperd om de nieuwe hoofdstad in Madina do Boé te vestigen (ARB, vol. 11, nr. 9, 15-10-1974: 3365).

In werkelijkheid is dus gekozen voor de snelle opbouw van de staatsorganisatie met gebruikmaking van bestaande structuren. Het belangrijkste probleem was nu ongetwijfeld het gebrek aan eigen geschoold kader. Ambtenaren die door het koloniale bewind waren opgeleid en in koloniale structuren hadden gewerkt waren gecompromiteerd. Maar de partij kon en wilde niet hard optreden tegen deze mensen. Het leek weinig zinvol een sfeer van antipathie te creëren in een stad die een belangrijk koloniaal bolwerk was geweest. Bovendien waren die kaders hard nodig.

In deze centraliserende ontwikkeling speelt nog een andere factor een belangrijke rol. Niet vergeten mag worden dat de PAIGC van oorsprong een partij is met een stedelijke basis. De partij werd door het Portugese koloniale leger gedwongen de stad te verlaten. Niet alleen employees uit de particuliere en staatssector en arbeiders trokken weg uit de stad, maar met name ook jongeren op wie de stedelijke samenleving altijd een bijzondere aantrekkingskracht heeft. In de loop van tien jaar strijd leek de partij te transformeren van een stedelijk geïntereerde naar een op het platteland gebaseerde partij die wantrouwend stond ten opzichte van de koloniale stedelijke centra. Vrijwel onmiddellijk na het vertrek van de Portugezen trok de PAIGC de stad weer in en verloor vervolgens geleidelijk aan het contact met het platteland. Om de "vijandige" stad opnieuw voor zich te winnen heeft de partij veel creativiteit, energie én geld en materiële goederen in de steden geïnvesteerd en bleef weinig of niets over voor het platteland.

Wat is er precies gebeurd waardoor dit heeft kunnen plaatsvinden? Opmerkelijk genoeg wordt deze vraag niet eens gesteld in de analyses die door de partij zijn gemaakt naar aanleiding van de crisis in de organisatie en de staatsgreep die mede daarvan een gevolg was.

Wat de politieke achtergronden betreft van de partijcrisis en staatsgreep concentreren de officiële analyses zich op de stelling dat de staat de partij is gaan overheersen. Deze ontwikkeling heeft inderdaad in zekere mate plaatsgevonden en is geworteld in de beginsituatie van de onafhankelijkheid. Vanaf het begin heeft de staat beslag gelegd op de kleine groep bekwame praktijkkaders. Dat betekende een geweldig verlies voor

het potentieel van de partij en een achteruitgang in het zo belangrijke politiek-ideologische werk. Zowel Vieira als Pereira noemen dit probleem als een belangrijke oorzaak van de crisis in de partij en uiteindelijk van de staatsgreep.

Toch behoeft de stelling dat de staat de partij domineerde - een volgens de grondwet onaanvaardbare situatie - enige nuancering. Het hoogste staatsorgaan, het nationale parlement, kan niet beschuldigd worden van het overheersen van de partij vanwege de beperkte mogelijkheden van deze institutie. Daardoor steeg vrijwel automatisch het belang van de Staatsraad die in feite drie functies combineerde. Namelijk "plaatsvervanger" van het parlement, collectief staatshoofdschap en directe bemoeienis met het regeren. In deze context moet geconcludeerd worden dat, naarmate het collectief leiderschap in dit college minder inhoud krijgt, het voorzitterschap belangrijker wordt. Dat is nu juist de kritiek die de leider van de staatsgreep Joao Bernardo Vieira had op Luis Cabral, de president van de Staatsraad.

Gegeven de beperkte speelruimte van de Nationale Volksvertegenwoordiging en de Regionale Raden, gegeven ook het uitgebreide ambtenaren- en dienstenapparaat dat haar ten dienste staat, lijkt de conclusie voor de hand te liggen dat van alle staatsorganen de regering over de meeste middelen beschikt om het sociale, economische en politieke leven in Guiné-Bissau te beïnvloeden. Productie, handel, exploitatie van natuurlijke hulpbronnen en sociaal-culturele dienstverlening worden in principe door de regering gesuperviseerd. De verschillende ministeries mobiliseren kennis, financiële en materiële middelen om hun plannen te verwezenlijken. Bovendien worden financiële, materiële en intellectuele hulp van buitenlandse regeringen en ontwikkelingsorganisaties via de regering ingezet.

Het is volstrekt duidelijk dat in dit land met nog nauwelijks tot ontwikkeling gekomen materiële en immateriële mogelijkheden, de regering in korte tijd beslag wist te leggen op de beperkte middelen om haar taak van uitvoering van het ontwikkelingsbeleid van de partij te kunnen verwezenlijken. Het vertalen van de uitgangspunten van de ontwikkelingsfilosofie

van de partij in praktische, werkbare ontwikkelingsprojecten gebeurt op de verschillende ministeries waar politici en ambtenaren hun eigen ideeën en mogelijkheden inbrengen. De verschillende maatschappelijke sectoren die door de ministeries worden bestreken hebben weer hun eigen problemen die om specifieke oplossingen vragen. Buitenlandse investeerders en hulporganisaties hebben eveneens hun eigen ideeën en belangen.

Kortom, niet alleen werd door het regeringsapparaat een geweldige claim gelegd op beschikbare middelen, er rolden ook vaak met elkaar strijdige plannen en projecten uit de bus. In dat kader was het een logische stap om een ministerie te creëren dat alle ontwikkelingsplannen van de verschillende ministeries moest coördineren. Dat ministerie werd in 1976 gevormd. Het kreeg de naam van Staatscommissariaat van Economische Planning en Ontwikkeling en kwam onder leiding te staan van Vasco Cabral. Later werd de naam gewijzigd in Economische Coördinatie en Planning. In het verslag van de Staatsraad aan het parlement (april/mei 1976) werd verklaard dat dit ministerie was opgericht met het oog op een noodzakelijke, evenwichtige regionale planning van de ontwikkeling. Alle volksvertegenwoordigers, presidenten van regio en sectie comités werden uitdrukkelijk gevraagd dit nieuwe ministerie volledig ten dienste te zijn bij de uitvoering van die taak (People's Power 4, 1976: 14). In de loop van de jaren bleek echter dat dit ministerie, dat een van de belangrijkste staatsinstellingen moest worden voor de uitwerking van het ontwikkelingsbeleid, regelmatig doelwit werd van het politieke krachtenspel. Het ministerie kreeg te weinig speelruimte om haar taak uit te voeren en door een regelmatig uitbrekende competentiestrijd tussen de verschillende ministeries werd het werk van het planningsministerie soms ernstig gehinderd. Tegelijkertijd was deze strijd ook een uiting van de verschillende opvattingen die er bestonden over de te volgen ontwikkelingsstrategie zoals blijkt uit een aantal rapporten die door het planningsministerie na de staatsgreep werden opgesteld en waarin enerzijds de nadruk op prestigieuze industriële ontwikkelingsprojecten werd gehekelde en anderzijds de onmacht van het ministerie werd aangetoond (Mondlanestichting 1981: 20-21; RGB 1981: 23).

Hieraan moet toegevoegd worden dat de positie van het ministerie ook na de staatsgreep moeilijk is gebleven. Minister Vasco Cabral raakte gewond tijdens de staatsgreep en het is nooit echt duidelijk geworden of dat per ongeluk is gebeurd of dat men van plan was hem uit te schakelen. Volgens verschillende waarnemers in Bissau zou Cabral's ministerie het centrum zijn van een politieke lijn die was gericht op Moskou en Cuba, terwijl de minister van Buitenlandse Zaken Victor Saúde Maria en de gouverneur van de Centrale Bank Victor Freire Monteiro vooral op het westen waren gericht. Deze twee mannen namen vlak na de staatsgreep belangrijke posities in, terwijl het langere tijd onduidelijk bleef of Cabral nog een rol zou spelen in het politieke leven in Guiné-Bissau. Tenslotte werd hij door de Revolutionaire Raad uitdrukkelijk verzocht om het ministerie opnieuw leiding te geven. Sinds zijn terugkeer op het ministerie werd hard gewerkt aan het eerste vierjaren plan voor de periode 1983-1986.

Tot zover kunnen twee voorlopige conclusies worden getrokken. Ten eerste. Van alle staatsorganen is de regering tot aan de staatsgreep zeker de meest dominante institutie geworden met brede invloed op alle sectoren van het maatschappelijk leven. De Staatsraad is in deze ontwikkeling meegegaan, waarbij veel macht samenkwam in de functie van haar president. Ten tweede is duidelijk dat er binnen de regering politieke strijd werd geleverd, het meest naar buiten tredend via het ministerie van Economische Coördinatie en Planning. Dat is op zich niets uitzonderlijks, ware het niet dat in Guiné-Bissau de belangrijkste politiek-ideologische discussies verondersteld worden plaats te vinden in de partijorganen.

Er is vanuit de partij voor zover mij bekend één poging ondernomen om de crisis te analyseren door de klassedimensies van de partij door te lichten. In het blad O MILITANTE volgt een zekere Helder Proença in grote lijnen de stellingen van Amílcar Cabral. Volgens Proença integreerde de PAIGC vanaf haar oprichting elementen van de kleine bourgeoisie, van boeren en van loontrekkers. Deze sociologische configuratie weerspiegelde zich in de leiding en beïnvloedde noodzakelijkerwijze de gevoerde politiek op ieder concreet moment van het revolutionaire proces. Bij de politieke onafhankelijkheid en in de periode daarna deden zich geen belangrijke

wijzigingen voor in de sociale structuur van het land en bleef ook de politieke bovenbouw - de PAIGC - praktisch ongewijzigd. Dit werd ook in de stellingen van het IIIde partijcongres van de PAIGC nogmaals verwoord, aldus Proença.

Hij stelt vervolgens dat de coëxistentie van heterogene sociale krachten in één politieke organisatie gepaard ging met ideologische conflicten. Door de druk van de volksmassa's middels de bestaande revolutionaire mechanismen en structuren bleef de kleine bourgeoisie echter de belangen van de volksmassa's verdedigen. De bourgeoisie bleef en blijft echter voortdurend bloot staan aan tegenstrijdige tendenzen: enerzijds de permanent oproep van het nationale en internationale kapitaal toe te geven aan haar klassebelangen, anderzijds haar verbondenheid met revolutionaire doeleinden. De zwakke economische basis van Guiné-Bissau, het lage niveau van de wetenschappelijke, technologische en culturele ontwikkeling en de afwezigheid van een klassebewust proletariaat creëren gunstige voorwaarden voor de kleine bourgeoisie haar klassepositie te verstevigen en de alliantie met het kapitaal aan te gaan. Op het niveau van de staat waarin ze in de belangrijkste beslissingsorganen en uitvoerende instanties zitting heeft, kan ze haar klassebelangen materialiseren. Aldus disfunctioneren de activiteiten van de staatsorganen met de politiek-ideologische intenties van de partij. De staat overheerste dus de partij (Proença 1981: 8-11).

Hoewel de verhandeling van Proença nogal abstract is en er geen empirische gegevens worden aangedragen om de stellingen te onderbouwen, biedt ze wel een aantal interessante aanknopingspunten voor verdere discussie. Voor wat betreft de stelling dat de partij wordt overheerst door de staat is hier boven al gezegd dat dat alleen opgaat voor het regeringsapparaat, eventueel in combinatie met de Staatsraad. Proença's pre-occupatie met de partij doet hem nogal gemakkelijk heenstappen over taak en functie van de Nationale Volksvertegenwoordiging en de Regionale Raden als vertegenwoordigende staatsorganen. In deze zin past de analyse opmerkelijk goed in de reeks commentaren naar aanleiding van de staatsgreep waarin de gekozen staatsorganen eveneens weinig aandacht krijgen.

De stelling dat het bijeen brengen van heterogene sociale krachten in één politieke partij ideologische conflicten met zich meebrengt is in principe juist en het zou de moeite waard zijn uit zoeken hoe die conflicten zich manifesteren en welke standpunten worden ingenomen door de verschillende politici. Dat die conflicten er waren blijkt echter nauwelijks uit (officiële) partijpublicaties- of mededelingen. Conflicterende tendenzen in het regeringsapparaat waren er echter wel aan te wijzen. Enerzijds onderbouwt dit gegeven de stelling dat er in het regeringsapparaat meer gebeurde dan in de partij, anderzijds is het moeilijk aan te geven in hoeverre die tegenstrijdige ontwikkelingen het gevolg waren van slechte coördinatie van het beleid, gebrekkige planning, onbekwaamheid van ambtenaren of dat er sprake was van verschillende uitwerkingen van conflicterende ideologieën. Proença gaat hier niet op door en poneert de stelling dat de kleine bourgeoisie - tijdens het koloniale tijdperk een dienstverlenende groep zonder economische basis - na de onafhankelijkheid in toenemende mate in staat was haar natuurlijke belangen via de staat te realiseren. De boodschap is dus dat kleinburgerlijke elementen hun kansen hadden waargenomen en, geholpen door de omstandigheden, op staatsniveau zitting hadden in de belangrijkste uitvoerende instanties en beslissingsorganen, terwijl ze tegelijkertijd de partij hadden lam gelegd zodat ze ongehinderd konden doorgaan.

Patrick Chabal en Lars Rudebeck hebben eveneens een poging gedaan het klassekarakter van staat en partij in de post-koloniale periode te identificeren. Hoewel ook hun bijdragen nog schematisch zijn, bieden ze toch meer concrete gegevens voor nader onderzoek dan die van Proença. Chabal en Rudebeck benadrukken dat er na de onafhankelijkheid een nieuwe situatie ontstond. Terwijl tijdens de onafhankelijkheidsstrijd een alliantie was gegroeid tussen boeren, jonge partijactivisten en de kleine groep van relatief goed opgeleide leiders, ontstond na de onafhankelijkheid de situatie dat op partij- en staatsniveau ook de bevolking van de niet-bevrijde gebieden en het bestuurlijk kader van de koloniale staat ging deelnemen aan het staatsvormende proces en aan de uitvoering van de ontwikkelingsstrategie. Daardoor werden een aantal belangentegenstellingen manifest die in principe al in de bevrijdingsbeweging lagen opgesloten, maar door de brede rurale basis van de organisatie onder

controle kon worden gehouden. Het uitgangspunt van de partij dat de ontwikkelingsstrategie op de plattelandsbevolking moest worden afgestemd, kon toen relatief gemakkelijk worden gehandhaafd. Na de onafhankelijkheid en de terugkeer van de partij in Bissau werden de belangen van de urbane bevolking en de bestuursbureaucratie sterker benadrukt, hetgeen tot uiting kwam in de grote aandacht voor prestigieuze industriële projecten. (Rudebeck 1982: 8-9; Chabal 1983a: 203). De klein-burgerlijke groep waarover Proença het heeft, zou zich dus in feite hebben getransformeerd tot de spreekbuis van stedelijke belangengroeperingen en van groepen in de niet-bevrijde gebieden, die niet zo gecharmeerd waren van de sociaal-economische ontwikkelingsstrategie van de nieuwe machthebbers. Is een dergelijk proces een halt toegeeroepen door de staatsgreep?

Nogmaals, het moet niet uitgesloten worden dat een dergelijk proces in zekere mate heeft plaatsgevonden. In dit verband zijn er echter toch nog twee zaken die de aandacht vragen. Ten eerste is er juist sinds de staatsgreep een duidelijker tendens waarneembaar om bij westerse organisaties aan te kloppen om ontwikkelingshulp. Zelfs werd contact opgenomen met het IMF. In zekere zin werd in het eerste vierjaren plan geanticipeerd op voorwaarden die het IMF zou stellen voor het verstrekken van hulp door eerst een Economisch Stabilisatie Programma (december 1982) te presenteren. Het feit dat in 1982 het planningsministerie werd opgeheven en werd ondergebracht bij de premier (inmiddels was dat Saúde Maria) en het Ministerie van Financiën werd door velen uitgelegd als een overwinning van een technocratisch en burgerlijke vleugel in partij en regering (Afrique/Asie 269, 1982; Africa Confidential vol. 23, 15, 1982: 8). Het nadrukkelijk aankloppen bij organisaties als het IMF en Wereldbank zou een concretisering zijn van deze politiek.

Op de tweede plaats zijn er, zoals reeds werd opgemerkt, in de jaren na de staatsgreep meer dan ooit politici en hoge ambtenaren van post gewisseld en zelfs ontslagen op beschuldiging van corruptie. Wat dat betreft lijkt dus de partij haar greep op het politieke leven te hebben vergroot en stelt ze zich te weer tegen elementen die zichzelf en hun aanhang willen verrijken. Het ging steeds om mensen die via de staatsorganen relaties onderhielden met buitenlandse financiers, handelsconcerns of

particuliere hulporganisaties. De belangrijkste figuur onder hen was zeker de minister van Buitenlandse Zaken, Samba Lamine Mané die in augustus 1983 om die reden werd ontslagen.

De onderhandelingen met het IMF leidden in de loop van 1983 tot concrete resultaten. In grote lijnen komen de maatregelen op financieel-economisch niveau op het volgende neer. Een devaluatie van de peso, eind 1983, van 100%. Begin 1984 werden de prijzen van een aantal agrarische producten verhoogd: rijst en cashew noten met 76%; pinda's met 90%; en palmpitten zelfs met 114%. De lonen van de ambtenaren gingen 40% omhoog (Nô Pintcha 1151, 1985: 7-8). Binnen deze kaders werden besprekingen begonnen met Wereldbank en een aantal westerse regeringen en hulp- en financieringsorganisaties om financiering te vinden voor projecten die in het eerste vierjaren plan waren voorgesteld. Daartoe werd in mei 1984 een ronde tafel conferentie georganiseerd in Lissabon.

Voor de projecten was 121 miljoen dollar nodig, voor hulp die niet direct voor projecten was bestemd (o.a. betalingsbalanshulp) was nog eens 289 miljoen nodig. De ronde tafel conferentie leverde ongeveer 75% financiering op voor de projecten (Nô Pintcha 1061, 1984: 1; 1063, 1984: 3).

Interessant in dit pakket van maatregelen en projectfinancieringen is dat de handelssector een cruciale plaats inneemt. Een belangrijk deel van de hulp van de Wereldbank wordt hieraan besteed. Het gaat met name om een doorzetten van de privatisering van het handel en een reorganisatie van de staatsondernemingen in de handel, de volkswinkels en de genationaliseerde grote handelsfirma's (Nô Pintcha 1151, 1985: 6).

Sinds de staatsgreep zijn er dus een aantal belangrijke nieuwe elementen in het financieel-economische beleid van het regime geïntroduceerd. Afgezien van de hier genoemde aspecten is er ook sprake van een forse toename van de investeringen in de agrarische sector. In 1984 ging een-vierde van het regeringsbudget naar de landbouw.

In het algemeen is er inderdaad wel enige reden om te veronderstellen dat de voorstanders van een meer door "het westen" geïnspireerde en vooral gefinancierde ontwikkelingsstrategie de overhand hebben gekregen. De

staatsgreep beoordelen als een ombuiging van burgerlijke tendenties in partij en staat blijkt in dit perspectief niet zo'n vruchtbare manier om de ontwikkelingen in Guiné-Bissau te analyseren. Het is evenmin erg verhelderend om de politieke, sociale en economische problemen van het land te analyseren in termen van pro of contra Moskou, respectievelijk "het westen".

Wat het politieke niveau van de samenleving in Guiné-Bissau betreft is duidelijk geworden dat het proces van machtsconcentratie in de functie van de staatspresident en partij-secretaris definitief zijn beslag heeft gekregen, terwijl daarnaast de vertegenwoordigende staatsorganen sinds medio 1984 weer functioneren. Dit, zonder dat er grondwettelijk veel is veranderd aan de status en werkwijze van die instituties. Voorts lijkt de partij haar greep op het politieke bestel enigszins te hebben vergroot. Een partij die overigens uitsluitend wordt geadviseerd door Oost Europese deskundigen (Nô Pintcha 1004, 1983:4). Hetgeen blijkbaar niet heeft kunnen verhinderen dat er toenemend financieel-economische hulp werd gezocht in het westen.

Het is inderdaad belangrijk te onderzoeken in hoeverre er sprake is geweest van een sterke verburgerlijking van de partij en in hoeverre die ontwikkeling zich voortzet na de staatsgreep. Het probleem is echter dat met een sterk ideologisch getinte definiëring van het concept Afrikaanse kleine bourgeoisie en de plaatsbepaling en functie van deze klasse in het staatsbestel de economische basis niet erg helder is te krijgen. Zoals in hoofdstuk IV is beschreven beperkte Amílcar Cabral zich bij zijn definiëring van klassen niet tot de plaatsbepaling in een structuur van eigendomsverhoudingen van productiemiddelen, maar betrok hij het geheel van de sociale formatie waarin de klassen (met name de burgerij) waren geplaatst, mee in de overwegingen. Dat betekende voor Guiné in zijn visie dat in de koloniale situatie door de kleine bourgeoisie een anti-koloniale strijd moest worden gevoerd voor de bevrijding van de productiekrachten. De strijd tegen het kolonialisme was ook een culturele strijd, geleid door de enige groep die daar op dat moment toe in staat was, de dienstverlenende bourgeoisie.

Heeft de kleine bourgeoisie geen zelfmoord gepleegd en heeft ze zich een economische basis weten te verwerven?

Deze vraag is niet te beantwoorden wanneer het onderzoek zich beperkt tot het niveau van de staat. En dat is nu juist de beperking die ik heb aangebracht in deze studie. Er moeten bovendien nog een drietal bedenkingen worden geopperd. Op de eerste plaats is er een sterke nadruk gelegd op de rol van de kleine bourgeoisie in de post-koloniale staat. Wat dat betreft sluiten de analyses van Cabral aan bij die van andere theoretici over het karakter en de functie van de post-koloniale staat in Afrika. Op de tweede plaats is er nog weinig aandacht besteed aan de vraag in welke mate de staat en partij in staat zijn invloed uit te oefenen op sociale, economische en culturele processen in het land. De pretenties zijn in ieder geval veel omvattend. Tenslotte, voor de analyse van de historische ontwikkeling, de plaats en de functie van de staat in een socialistische georiënteerd Derde Wereld land als Guiné-Bissau zijn niet alleen de structurele kenmerken van belang (socialisering van de productiemiddelen, het aan de macht zijn van een revolutionaire partij, afwezigheid van productie van meerwaarde, etc). Het gaat veeleer om een breed ontwikkelingsproces waarbij de staat een stimulerende en coördinerende functie heeft. Wat betreft de socialisering van de productiemiddelen en de distributieve sector zijn in Guiné door de staat belangrijke stappen gedaan. Maar zoals bijvoorbeeld de problematiek in de handelsector heeft aangetoond zijn deze structurele maatregelen geen garantie voor een socialistisch ontwikkelingsproces. Van welke kant men het ook bekijkt, een van de belangrijkste aspecten van dat ontwikkelingsproces is de verhoging van de productie en de productiviteit in de agrarische sector.

Dat vereist echter verbetering en vernieuwing van de technologie en betekent onvermijdelijk ook een doorbreking van de traditionele productievormen. En het is welhaast ondenkbaar dat dit kan zonder hulp uit het buitenland en buitenlandse kapitaalsinvesteringen. Dat roept vragen op als: wie zijn gediend met de genomen ontwikkelingsmaatregelen? Wat is het klassekarakter van de gevolgde ontwikkelingsstrategie, die vorm krijgt in concrete projecten (Rudebeck 1982:8).

De ontwikkelingsstrategie die in opdracht van de PAIGC door de staat wordt uitgevoerd komt in het kort neer op een coöperatie met buitenlandse hulp en kapitaal teneinde de binnenlandse accumulatie te bewerkstelligen. Deze accumulatie wordt gebaseerd op de groei in de landbouw, terwijl industrie en nijverheid op de behoeften van platteland moeten worden ingesteld. Dat is ook opnieuw en nadrukkelijk de pretentie van het regime na de staatsgreep. Hiervoor is echter een mobilisatie van boeren van fundamenteel belang. Maar, zoals gezegd, lijkt de PAIGC na de onafhankelijkheid eerder geëvolueerd te zijn naar een stedelijk georiënteerde partij. Terwijl steeds werd gesteld dat verhoging van de agrarische productie moet worden verwezenlijkt middels mobilisatie van de boeren om traditionele patronen en methodes te verlaten en te gaan werken in coöperatieve en collectieve productie-organisaties, wordt de laatste jaren steeds duidelijker gemikt op grootschalige geïntegreerde rurale ontwikkelingsprojecten die in feite alleen maar verwezenlijkt kunnen worden op basis van buitenlandse hulp. De eigen mogelijkheden worden nauwelijks geëxploiteerd en er wordt met name te weinig gebruik gemaakt van de zeer rijke ervaring van de plattelanders om juist in uiterst moeilijke omstandigheden oplossingen te vinden voor de grote problemen waarvoor ze staan.

In deze studie is hopelijk enigszins duidelijk gemaakt dat na de onafhankelijkheid de energie van de partij voornamelijk is gericht op de organisatie van de staat en op de vormgeving van het ontwikkelingsbeleid op regeringsniveau. Dat is ten koste gegaan van het uitbouwen van de mobilisatie van de boeren op het platteland, laat staan dat er begonnen werd aan de mobilisatie van sociale krachten bij die etnische groeperingen waar de partij tot dat geen of nauwelijks aanhang had.

Voor wat betreft de theoretische analyses van staatsvormende processen in Guiné-Bissau roepen deze gegevens de vraag op naar de toereikendheid van een benadering die zich zo sterk concentreert op de leidende rol van de kleine bourgeoisie die kennelijk als maar moeite heeft met zelfmoord plegen.

Hans Schoenmakers

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Agência Geral do Ultramar, 1974, Estruturas Político - Administrativas do Ultramar. Lisboa.
- Andrade, M. de, 1980, Amílcar Cabral; essay de biography politique. Maspéro, Paris.
- Andreini, J-C. & M. Lambert, 1978, La Guinée-Bissau; d'Amílcar Cabral à la reconstruction nationale. L'Harmattan, Paris.
- Barbosa, H.J., 1946, Informações jurídicas para o conhecimento da organica administrativa da Guiné Portuguesa. In: Bol. Cult. da G. Portuguesa, Vol 1,4, pp. 663-706.
- Barbosa, H.J., 1947, Os indígenas da Guiné perante a lei Portuguesa. In: Bol.Cult.da G. Portuguesa, Vol II, 6, 1946, pp. 343-362.
- Belchior, M., 1973, Os Congressos do Povo da Guiné. Editora Arcádia, Lisboa.
- Boletim Cultural da Guiné Portuguesa, Vol. I, 1, 1946, pp. 192.
- Bragança, A. de, 1973, Le complot contre Cabral. In: Afrique/Asie, 24, 19-2-1973, pp. 8-15.
- Cabral, A., 1956, Recenseamento Agrícola da Guiné. In: Bol.Cult.da G.Portuguesa, Vol XI, 43, pp. 7-247.
- Cabral, A., 1975, Unité et Lutte, I - II. Maspéro, Paris.
- Cabral, L., 1978, O Estado da Nação, Edicoes Nô Pintcha, Bissau.
- Cabral, L., 1979, Strategy in Guínea-Bissau. Openingsspeech to the People's National Assebmly. Mozambique, Angola and Guiné Information Centre, London.
- Cabral, N.E., 1980, Le Moulin et le Pilon; les íles du Cap Vert. L'Harmattan, Paris.
- Chabal, P., 1981, The Social and Political Thought of Amílcar Cabral: a Reassement. In: The Journal of Modern African Studies, Vol 19, 1, pp. 31-57.
- Chabal, P. 1983, Amílcar Cabral. Revolutionary leadership and people's war. Cambridge University Press, Cambridge.
- Chabal, P., 1983a, Party, State, and Socialism in Guínea-Bissau. In: Canadian Journal of African Studies, Vol. 12, nr. 2, pp. 189-210.
- Chaliand, G., 1967, Lutte Armée en Afrique. Maspéro, Paris.
- Chilcote, R., 1972, Emerging Nationalism in Portuguese Africa. Hoover Institution Press, Standford.
- Comérico Externo 1957. Portugal. Provincia da Guiné, 1959, Lisboa.
- Davidson, B., 1969, The Liberation of Guinea. Penguin Books, Harmondsworth.
- Davidson, B., 1977, Guinea-Bissau People's Elections. In: People's Power 6, pp. 27-31.
- Davidson, B., 1977, PAIGC. The Congress of Unity. In: People's Power, 10, pp. 5-10.
- Davidson, B., 1978, Claim no easy Victories. In: People's Power, 12, pp. 27-34.
- Duffy, J., 1962, Portugal in Africa. Penguin Books, Harmondsworth.
- Edição da Agência do Ultramar, 1972, Síntese Monográfico da Guiné. Lisboa.
- Gouveia, P.I., 1952, Relatório. In: Bol. Cult. da G. Portuguesa, VII, 26, pp. 403-479.
- Ignátiev, O., 1984, Amílcar Cabral. Edicoes Progresso, Moscovo.

- Lopes, C., 1982, Etnia, Estado & Relações de Poder na Guiné-Bissau. Edicoes 70, Lisboa.
- Lonsdale, G., 1981, States and Social Processes in Africa: a Historiographic Survey. In: African Studies Review, 24, 1-2, pp. 139-225.
- Lyon, J.M., 1980, Marxism and ethno-nationalism in Guinea-Bissau, 1956-1976. In: Ethnic and Racial Studies, 3, 2, pp. 156-168.
- McCulloch, J., 1983, In the Twilight of the Revolution. The Political Theory of Amílcar Cabral. Routledge & Kegan Paul, London.
- Moita, L., 1980, De kongressen van het Frelimo, de PAIGC en de MPLA; een vergelijkende analyse. De Uitbuyt, Wageningen.
- Mota, A. Teixeira de, 1954, Guiné Portuguesa I - II. Agência Geral do Ultramar, Lisboa.
- Nohlen, D. & R. Witzel, 1978, Guinea-Bissau. In: Die Wahl der Parlemeute. Band II: Afrika. Verlag Walter de Gruyter & Co, Berlin.
- PAICV First Congress 1981. Mozambique, Angola and Guiné Information Centre, London.
- Pereira, A., 1979, Melhorar os nossos métodos de trabalha. Edicoes PAIGC, Bissau.
- Pereira, A., 1980, Vencer a batalha da ideologia. Edicoes PAIGC, Bissau.
- Pereira, C., 1914, La Guiné Portugaise (Subsides pour son étude). Imprimerie A Editora Limitada, Lisbonne.
- Proença, H., 1981, A incorrecta aplicação ideologia partidária conduz à traição. In: O Militante, Especial, ag/set, pp. 8-12.
- Rudebeck, L., 1974, Guinea-Bissau: a Study of Political Mobilisation. Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala.
- Rudebeck, L., 1979, Development and Class Struggle in Guinea-Bissau. In: The Monthly Review, vol 30, 8, pp. 14-32.
- Rudebeck, L., 1982, Problèmes de pouvoir populaire et de développement. Transition difficile en Guiné-Bissau, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala.
- Schnitter, Ph., 1979, The "Régime d'Exception" that became the Rule: Forty-eight Years of Authoritarian Domination in Portugal. In: Lawrence S. Graham & Harry M. Makler (eds). Contemporary Portugal. The Revolution and its Antecedents. University of Texas Press, Austin and London.
- Spinola, A. de, 1970, Por um Guiné melhor. Agência Geral do Ultramar, Lisboa.
- Spinola, A. de, 1971, Linha de Accao. Agência-Geral do Ultramar, Lisboa.
- Stuurman, S., 1978, Kapitalisme en burgerlijke staat. Een inleiding in de marxistische theorie. SUA, Amsterdam.
- Thèses pour le III Congrès du PAIGC. 1977, Edition du Service de l'Information et de la Propagande du Secretariat Général du PAIGC, Bissau.
- (RGB) Texte Présenté par la République de la Guinée-Bissau à la Conférence des Pays les Moins Avancés, 1980. Bissau. (mimeo)
- Washington, S., 1979, Some Aspects of Post-War Reconstruction in Guinea-Bissau. Ann Arbor, Michigan.
- Wilensky, A.H., 1971, Trends in Portuguese Overseas Legislation for Africa. Pax, Braga.

KRANTEN EN TIJDSCHRIFTEN

African Research Bulletin (ARB)

Vol II , 1965, nr. 2
 Vol IX , 1972, nr. 11
 Vol X , 1973, nrs. 1, 9
 Vol XI , 1974, nrs. 1, 5, 6, 8, 9
 Vol XII , 1975, nrs. 1, 7
 Vol XIV , 1977, nr. 3
 Vol XV , 1978, nr. 15
 Vol XVI , 1979, nrs. 1, 3
 Vol XVII, 1980, nrs. 7, 9, 12

Africa Confidential

Vol 21, nr. 24, 26-11-1980
 Vol 23, nr. 3, 3- 2-1982
 nr. 15, 21- 7-1982

Afrique/Asie

nr. 24, 19- 2-1973
 65, 9- 9-1974
 66, 23- 9-1974
 86, 23- 6-1975
 118, 4-10-1976
 228, 8-12-1980
 229, 22-12-1980
 232, 2- 2-1981
 233, 16- 2-1981
 246, 17- 8-1981
 269, 21- 6-1982

O Militante. Especial. ag/set 1981Nô Pintcha

VI, nr. 828, 8-11-1981
 nr. 829, 10-11-1981
 nr. 830, 12-11-1981
 nr. 831, 14-11-1981
 nr. 832, 18-11-1981
 VIII, nr. 1001, 5-10-1983
 nr. 1004, 15-10-1983
 nr. 1005, 19-10-1983
 IX, nr. 1046, 24- 3-1984
 nr. 1052, 21- 4-1984
 nr. 1053, 25- 4-1984
 nr. 1061, 19- 5-1984
 nr. 1962, 23- 5-1984
 nr. 1073, 30- 7-1984
 nr. 1075, 18- 7-1984
 X nr. 1151, 8- 5-1985

People's Power

nr. 4, 1976
nr. 6, 1977
nr. 10, 1977
nr. 12, 1978
nr. 14, 1979
nr. 17, 1980
nr. 18, 1981

West Africa

nr. 2408, 27- 7-1963
nr. 3305, 24-11-1980
nr. 3306, 1-12-1980
nr. 3307, 8-12-1980
nr. 3356, 23-11-1981

African Studies Centre, Stationsplein 12, 2312 AK Leiden, the Netherlands

---
